

Rikosten sovittelu lähisuhdeväkivaltaa koskevien
lainmuutosten valossa

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Prosessioikeus
Senni Lauriala
Ohjaaja: Jaakko Markus
Kevät 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Rikosten sovittelu lähisuhdeväkivaltaa koskevien lainmuutosten valossa

Tekijä: Senni Lauriala

Koulutusohjelma/oppiaine: Oikeustiede, prosessioikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma X Laudaturtyö Lisensiaatintyö
Kirjallinen työ

Sivumäärä: XXII + 88

Vuosi: kevät 2025

Tiivistelmä

Perinteisen oikeusprosessin rinnalle on kehittynyt restoratiiviseen oikeuteen pohjautuva rikossovittelujärjestelmä, josta säädetään rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetussa laissa (1015/2005, sovittelulaki). Rikossovitteluun on kohdistunut kritiikkiä siitä lähtien, kun toiminnasta tuli lakisääteistä, ja erityisesti lähisuhdeväkivallan sovittelua on kritisoitu laajalti.

Tutkimus kohdistuu sovittelulakia koskeviin joulukuun 2024 lainmuutoksiin. Tutkimus selvittää paitsi sitä, miten lainmuutokset muuttivat sovittelulain soveltamisalaa lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten kohdalla, myös sitä, miksi lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten sovittelua muutettiin 1.1.2025 voimaan tulleilla lainmuutoksilla. Lisäksi tutkimus selvittää vastausta siihen, kuinka lainmuutokset ovat tähän mennessä vaikuttaneet rikossovittelussa käytännön tasolla.

Lainopillista metodologia hyödyntämällä tutkielmassa tarkastellaan, millaisia säännöksiä sovittelulaki sisältää joulukuun 2024 lainmuutosten jälkeen. Sen sijaan oikeushistoriallisen tutkimusmetodin avulla pyritään hahmottamaan lainmuutosten taustalla vaikuttaneita syitä, eli sitä, miksi lainsäätäjä päätyi hyväksymään sovittelulakia koskevat lainmuutokset. Lisäksi tutkielmassa hyödynnetyn haastattelumetodin avulla pyritään selvittämään lainmuutosten aiheuttamia vaikutuksia rikossovittelun käytännön toimintaan.

Joulukuun 2024 lainmuutokset muuttivat keskeisesti sovittelulain soveltamisalaa kaventamalla sitä lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten kohdalla. Sovittelulain muutosten taustalla on vaikuttanut useita syitä, kuten halu parantaa lähisuhdeväkivallan uhrien oikeuksia. Vaikka lainmuutokset ovat olleet voimassa tutkielman tekohetkellä vasta vähän aikaa, ne ovat vaikuttaneet sovittelutoiminnan käytännön järjestämiseen ja aiheuttaneet esimerkiksi uuteen lakiin kohdistuvia tulkintaongelmia.

Avainsanat: restoratiivinen oikeus, rikosasioiden sovittelu, sovittelulaki, lähisuhdeväkivalta, lähisuhdeväkivallan sovittelu

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENTEET	XXI
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja aiheen rajaukset	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja -metodit.....	3
1.3 Tutkimuksen rakenne.....	7
2 RESTORATIIVINEN OIKEUS JA RIKOSOIKEUS	8
2.1 Restoratiivisen oikeuden kehitys	8
2.2 Restoratiivisen oikeuden ydin.....	10
2.3 Rikosoikeuden ydin.....	12
2.4 Restoratiivisen rikossovittelun ja rikosprosessin eroista ja suhteesta.....	15
3 RIKOSSOVITTELU SUOMESSA	20
3.1 Restoratiivinen oikeus rikossovittelun taustateorianana	20
3.2 Sovittelutoiminnan kehitys	21
3.3 Sovittelulaki	22
3.3.1 <i>Voimaantulo ja soveltamisala</i>	22
3.3.2 <i>Sovittelun edellytykset ja sovittelussa käsiteltävät asiat</i>	24
4 LÄHISUHTEESSA TAPAHTUNEIDEN RIKOSTEN SOVITTELUA KOSKEVAT LAINMUUTOKSET	27
4.1 Lähisuhdeväkivalta	27
4.2 Sovittelulain 1.1.2025 voimaan tulleet lainmuutokset.....	29
4.3 Sovittelulain uuden 3 a §:n tarkastelua	32
4.3.1 <i>Kuka on läheinen?</i>	32
4.3.2 <i>Läheiseen kohdistuneet sovittelukiellon kohteena olevat rikokset</i>	36
4.3.3 <i>Sovittelukiellon poikkeuksena asianomistajarikokset ja alaikäiset tekijät</i>	39
5 SYITÄ LÄHISUHTEESSA TAPAHTUNEIDEN RIKOSTEN SOVITTELUA KOSKEVIEN LAINMUUTOSTEN TAUSTALLA	41
5.1 Suomea velvoittavat kansainvälisoikeudelliset sopimukset.....	41
5.2 Lähisuhdeväkivallan sovittelu kansallisissa virallisiasiakirjoissa.	47
5.3 Rikoksen uhrin asema	52
5.3.1 <i>Vapaaehtoisuuden toteutuminen</i>	52

5.3.2	<i>Rikosprosessin jatkuminen</i>	54
5.4	Oikeuspoliittinen suunnanmuutos.....	57
6	SOVITTELU LAIN MUUTOSTEN MERKITYS KÄYTÄNNÖN SOVITTE-	
	LUTOIMINNASSA	60
6.1	Haastatteluista ja haastattelukysymyksistä.....	60
6.2	Haastattelutulokset	62
6.2.1	<i>Sovitteluprosessiin liittyvät kysymykset</i>	62
6.2.2	<i>Sovittelulain uuteen 3 a §:ään liittyvät kysymykset</i>	64
6.2.3	<i>Ylipäätään lainmuutoksiin liittyvät kysymykset</i>	67
6.3	Haastattelutuloksiin kohdistuvaa analyysia	71
6.3.1	<i>Konkreettiset vaikutukset</i>	71
6.3.2	<i>Seurustelusuhteen arvioiminen lähisuhteena</i>	73
6.3.3	<i>Tulkintaongelmia</i>	75
6.3.4	<i>Lainmuutoksiin suhtautuminen</i>	77
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	80

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Aaltio, Iiris – Puusa, Anu: Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa *Puusa, Anu – Juuti, Pauli* (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus, Tallinna 2020, s. 177–188.

Aarnio, Aulis: Laki, teko ja tavoite. Forssan Kirjapano Oy, Forssa 1975.

Aarnio, Aulis: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Helsinki 2011.

Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on? Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1978.

Alvesalo-Kuusi, Anne – Kumpula, Anne: Oikeussosiologia, oikeustiede ja lainoppi. Teoksessa *Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora* (toim.): Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2021, s. 34–51.

Attias, Miriam: Identiteetit, konfliktit ja sovittelu. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. PunaMusta Oy, Helsinki 2020.

Autere, Minna – Halonen, Anna – Kiviperä, Satu – Rimpilä, Ilona: Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli, Suosituksia rikos- ja riita-asioiden sovittelun ammattihenkilöstölle. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, ohjaus 17/2023. PunaMusta Oy, 2023.

Braithwaite, John: Crime, shame and reintegration. Cambridge University Press 1989, 16th printing (2006).

Braithwaite, John: Restorative Justice and a Better Future. Teoksessa *Johnstone, Gerry* (toim.): A Restorative Justice Reader. Texts, Sources, Context. Willan Publishing, Cullumpton 2003, s. 83–97.

Braithwaite, John: Setting Standards for Restorative Justice. *Brit. J. Criminol* 2002, 42, s. 563–577.

Brunila, Teuri: Tuomari joka tahtoi sovittelulla: *Poikela, Esa* (toim.). Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2019.

Christie, Nils: Conflicts as property. *The British Journal of Criminology*. Vol. 17, No. 1, 1977.

Elonheimo, Henrik: Mitä restoratiivinen oikeus tarkoittaa rikosten sovittelun kannalta? Diaesityksen diat verkosta, 2013.

Elonheimo, Henrik: Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Turun yliopiston julkaisuja, Turun yliopisto. Turku 2010.

Elonheimo, Henrik: Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. *Oikeus* 2/2004 (33), s. 179–199.

Elonheimo, Henrik – Flinck, Aune: Sovinnon mahdollistajat vaativassa vapaaehtoisuudessa. Vapaaehtoissovittelijoiden kokonaisohjelma. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Ohjaus 5/2020.

Ervasti, Kaijus – Nylund, Anna: Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Edita Publishing Oy, Porvoo 2014.

Ervasti, Kaijus: Tuomioistuinsovittelu, Käytännön opas. Edita Publishing Oy 2014.

Essel, Suvi – Rantanen, Tiina – Rossinen, Jaana: Lähisuhdeväkivalta. Teoksessa *Åberg, Leena-Kaisa* (toim.): Rikoksen uhrin käsikirja. PS-kustannus, 2017, 3. uudistettu painos, s. 49–66.

Ewalds, Helena – Bildjuschkin, Katriina – Siukola, Reetta: Väkivallan monet kasvot – ja termit. Lehdessä *RIKU* 2/2019, s. 6–7.

Flinck, Aune: Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere 2013.

Flinck, Aune – Elonheimo, Henrik: Perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelu – mahdollisuuksia ja rajoituksia. Teoksessa *Poikela, Esa* (toim.): Sovittelu, Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. PS-kustannus, Juva 2010, s. 109–131.

Gellin, Maija – Jokinen, Heidi – Slögs, Pia: Sovittelu osana restoratiivista oikeutta. Teoksessa *Ervasti, Kaijus – Attias, Miriam* (toim.): Sovittelu ja sen sovellukset. Edita Publishing Oy, Keuruu 2022, s. 23–38.

Helenius, Dan – Linna, Tuula: Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2024.

Helsingin kaupunki: Helsingin kaupungin lähisuhdeväkivallan ehkäisyn toimintaohjelma 2024–2025.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena: Teemahaastattelu. Gaudeamus, kolmas painos. Helsinki 1985.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, Helsinki 2011.

Honkatukia, Päivi: Uhrin rikosprosessissa – Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252, Helsinki 2011.

Iivari, Juhani: Oikeutta oikeuden varjossa – restoratiivisen oikeuden tausta ja kehitys. Teoksessa *Poikela, Esa* (toim.): Sovittelu, Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. PS-kustannus, Juva 2010, s. 45–63.

Iivari, Juhani: Oikeutta oikeuden varjossa, Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 5/2010.

Iivari, Juhani: Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas (toim.). Gummerus Kirjapaino Oy 2007.

Iivari, Juhani: Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi? *Yhteiskuntapolitiikka-lehti* 2004.

Iivari, Juhani: Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2001.

Iivari, Juhani: Sovittelutoiminta ja sosiaalityö. Teoksessa *Kananoja, Aulikki – Lähteinen, Martti – Marjamäki, Pirjo* (toim.): *Sosiaalityön käsikirja*. Tietosanoma Oy 2017, s. 385–395.

Jauhiainen, Aino – Jokinen, Heidi: Rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelu. Teoksessa *Ervasti, Kaijus – Attias, Miriam* (toim.): *Sovittelu ja sen sovellukset*. Edita Publishing Oy, Keuruu 2022, s. 145–161.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot, Oikeudenkäynti I. Alma Talent Helsinki 2016.

Jokela, Antti: Rikosprosessi. Alma Talent Oy, 4. uudistettu painos 2008.

Jyränki, Antero – Husa, Jaakko: Valtiosääntöoikeus. Helsingin Kamari Oy, 2. uudistettu painos. Hansaprint 2021.

Kaitsaari, Tuula: Restoratiivisen työyhteisösovitteluprosessin arviointi, työhyvinvointi- ja muutkokemuksen yliopistokontekstissa sovitteluun osallistuneiden ja sovittelijoiden kokemana. Turun yliopiston julkaisuja, Turku 2022.

Karhu, Juha: Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi. *Lakimies* 5/2003, s. 789–807.

Kauppinen, Antti: Mitä merkitystä rangaistuksella on? Teoksessa *Yli-Hemminki, Esko – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo* (toim.): *Rikoksen ja rangaistuksen filosofia*. Gaudeamus 2022, s. 52–68.

Kekkonen, Jukka: Kontekstuaalinen oikeushistoria. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, Helsinki 2009.

Kekkonen, Jukka: Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria? Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Helsinki 2013.

Kivivuori, Janne – Aaltonen, Mikko – Näsi, Matti – Suonpää, Karoliina – Danielsson, Petri: Kriminologia: rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Gaudeamus 2018.

Korkka-Knuts, Heli – Frände, Dan – Helenius, Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita Publishing Oy, 3. uudistettu painos 2020.

Kytölä, Katja: Pahoinpitelystä hyvinpitelyyn, Lähisuhdeväkivalta ja siitä selviytyminen. Basam Books 2021.

Lappi-Seppälä, Tapio: Kriminaalipolitiikan muutostrendejä. Teoksessa *Lahti, Raimo* (toim.): Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle, Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu, Helsinki 2013, s. 17–52.

Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari: Rikosoikeudellisen vastuun yleisistä edellytyksistä. Teoksessa *Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka*: Rikosoikeus. Alma Talent Oy 2022, s. 48–73.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosten seuraamukset. Werner Söderström Lakitieto Oy 2000.

Lappi-Seppälä, Tapio: Sovittelu oikeusprosessissa, hyödyt ja haitat, luku 7.4. Teoksessa *Iivari, Juhani – Planting, Nina*: Rikosten sovittelun pohjoismaisen juhlaseminaarin raportti 34/2000, s. 22–24.

Linna, Tuula: Prosessioikeuden oppikirja. Alma Talent Oy 2019, 2. uudistettu painos.

Makkonen, Leevi – Mäenpää, Pia: Sovittelu poliisin ja syyttäjän toiminnassa. Teoksessa *Kortelainen, Sonja – Koistinen, Jarmo* (toim.): Sovittelu – vaihtoehtoinen valinta. Adocate reports and Books 5/2012, s. 37–48.

Matikkala, Jussi: Vapauteen kohdistuvista rikoksista. Teoksessa *Frände, Dan – Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki – Korkka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus*: Keskeiset rikokset. Edita Publishing Oy, 5. uudistettu paino, Keuruu 2023, s. 474–511.

McCold, Paul – Wachtel, Ted: In Pursuit of Paradigm: A Theory of Restorative Justice. Restorative Practices, E Forum 2003.

Määttä, Tapio: Näkökulmia oikeuteen ja oikeustieteeseen. Teoksessa *Määttä, Tapio (toim.) – Tolvanen, Matti – Kolehmainen, Antti – Kosonen, Jonna – Väättänen, Ulla – Keinänen, Anssi*: Oikeudellisen ajattelun perusteita, Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, no. 30, Oikeustieteiden laitos Joensuu 2018, s. 7–35 (pois lukien luku 1.2.4).

Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. WSOY, Helsinki 2004.

Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora: Johdatus oikeuden empiiriseen tutkimiseen. Teoksessa *Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora (toim.)*: Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2021, s. 11–33.

Nuotio, Kimmo: Mitä törkeämpi rikos, sen ankarampi rangaistus – suhteellisuusperiaatteesta rikosoikeudessa. *Oikeus* 2005 (34), 2: 178–184.

Ojanne, Jaakko: Katsaus suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelun historiaan, Koikeiluhankkeista lakisääteiseksi toiminnaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2017.

Pirjatanniemi, Elina: Vihertyvä rikosoikeus. Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat. Edita Publishing Oy, Helsinki 2005.

Rantaeskola, Satu: Rikos ja rikosprosessi. Warelia 2019.

Rautiainen, Pauli – Kostiainen, Aura: Oikeuden yhteiskunnallisen tutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa *Rautiainen, Pauli – Kostiainen, Aura – Kurki, Visa – Soininen, Niko – Määttä, Tapio*: Oikeus ja sen tutkiminen. Vastapaino, Tampere 2023, s. 237–268.

Rautiainen, Pauli – Kostiainen, Aura: Yhteiskunnallisen oikeustutkimuksen lähestymistapoja. Teoksessa *Rautiainen, Pauli – Kostiainen, Aura – Kurki, Visa – Soininen, Niko – Määttä, Tapio*: Oikeus ja sen tutkiminen. Vastapaino, Tampere 2023, s. 269–323.

Ruusuvuori, Johanna: Litteroijan muistilista. Teoksessa *Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti* (toim.): Haastattelun analyysi, 3. painos. Vastapaino, Tampere 2023, s. 424–431.

Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa *Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti* (toim.): Haastattelun analyysi, 3. painos. Vastapaino, Tampere 2023, s. 9–36.

Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa *Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa* (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Jyväskylä 2005, s. 22–56.

Sambou, Saija: Rikosasioiden sovittelupalveluiden siirto oikeusministeriön hallinnonalalle, Ohjausryhmän raportti ja esitys. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:10, Helsinki 2021.

Sambou, Saija – Dunder, Tuuli: Rikosasioiden sovittelupalveluiden siirto oikeusministeriön hallinnonalalle, Lausuntoyhteenveto ohjausryhmän esityksestä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:19, Helsinki 2021.

Shemeikka, Riikka – Ramadan, Farid – Alitalo, Erna – Sihvonen, Ari-Pekka – Lindroos, Maria – Laine, Emma – Kemppainen, Jaana – Kommeri, Hanna – Pietilä, Piia – Salakka, Ilja: Lähisuhdeväkivallan sovittelu, Yleiset piirteet ja osapuolten kokemukset prosessista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:11, Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2023.

Sopanen, Leena: Rikos- ja riita-asioiden sovittelu Suomessa. Teoksessa *Kortelainen, Sonja – Koistinen, Jarmo* (toim.): *Sovittelu – vaihtoehtoinen valinta*. *Aducate reports and Books 5/2012*, s. 25–36.

Sosiaali- ja terveysministeriö: *Koko perhe kierteessä, lähisuhdeväkivalta ja alkoholi*. Helsinki 2007.

Takala, Jukka-Pekka – Mielityinen, Ida: Rikosten sovittelu ja parisuhdeväkivalta: Sovinnon aika? Teoksessa *Pohjonen, Soile* (toim.): *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenettelyt*. Tummavuoren kirjapaino Oy 2001, s. 283–327.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: *Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi*. Talentum 2013.

Tolvanen, Matti: Asianomistaja-asianosaisista ja asianomistajatodistajasta. *Defensor Legis N:o 2/2016*, s. 196–204.

Tolvanen, Matti: Oikeus ja sovittelu. Teoksessa *Kortelainen, Sonja – Koistinen, Jarmo* (toim.): *Sovittelu – vaihtoehtoinen valinta*. *Aducate reports and Books 5/2012*, s. 11–21.

Tuori, Kaarlo: *Oikeuden ratio ja voluntas*. Alma Talent Oy 2007.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: *Rikosprosessioikeus. 1, Rikosprosessin perusteet*. Talentum cop, 2003.

Vuorenpää, Mikko: *Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa*. Talentum Media Oy 2014.

Vuorenpää, Mikko: *Valittuja kysymyksiä todistusoikeudesta*. Helsingin Kamari Oy, Hansaprint 2020.

WHO:n raportti: *Väkivalta ja terveys maailmassa*. Suomennos raportista *Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi ja Rafael Lozano* (toim.): *World Report on Violence and Health*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005.

Willemsens, Jolien: Restorative justice: a discussion of punishment. Teoksessa *Walgrave, Lode*: Repositioning Restorative Justice. Willan Publishing 2003, s. 24–42.

Yli-Hemminki, Esko – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo: Johdatus rangaistusteorioihin – Miksi rangaista ja millä perusteilla? Teoksessa *Yli-Hemminki, Esko – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo* (toim.): Rikoksen ja rangaistuksen filosofia. Gaudeamus 2022, s. 21–36.

Ylikangas, Heikki: Miksi oikeus muuttuu. Laki ja oikeus historiallisen kehityksen sana. Werner Söderström Osakeyhtiö 1983.

Ylikangas, Heikki: Näkökulmia historiantutkimukseen. Helsingin yliopisto 1979.

Ylikangas, Heikki: Oikeus historiallisena ilmiönä. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy, Helsinki 1978.

Zehr, Howard: The Little Book of Restorative Justice. Good Books, USA 2002.

Åberg, Leena-Kaisa: Monimuotoinen lähisuhdeväkivalta. Lehdessä RIKU 2/2019, s. 5.

VIRALLISLÄHTEET

Kotimaiset virallisasiakirjat

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016–2019. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Julkaisuja 2016:4.

HE 309/1993 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 6/1997 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 93/2005 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta.

HE 78/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §: n muuttamisesta.

HE 329/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta.

HE 123/2021 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain muuttamisesta.

HE 130/2024 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta.

LaVM 13/2005 vp, Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys laiksi rikosasioiden sovittelusta.

LaVM 21/2010 vp, Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta.

LaVM 31/2022 vp, Lakivaliokunnan mietintö valioneuvoston selonteosta oikeudenhoidosta.

LaVM 10/2024 vp, Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun selvitystyöryhmä: Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu – Nykytila ja kehittämissuhteet. Työpaperi 2/2019.

Oikeusministeriö: Sovittelutoimintaa edistävän työryhmän asettaminen. VN/2924/2020.

Poliisihallitus: Poliisin toiminta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa, 05.06.2020.

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003. Valtioneuvoston kanslia 2003.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011: Avoin, oikeudenmukainen ja rohkea Suomi. Valtioneuvoston kanslia 2011.

Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisu 2019:23.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisu 2019:31.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023: Vahva ja välittävä Suomi. Valtioneuvoston julkaisu 2023:58.

Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan lausunto: Lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkaminen 27.2.2023.

TyVM 22/2022 vp, Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan mietintö valtioneuvoston tasa-arvopoliittisesta selonteosta.

VNS 13/2022 vp, Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta. Valtioneuvoston julkaisu 2022:67.

Euroopan unionin virallisasiakirjat

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta. Annettu 25.10.2012.

Euroopan neuvoston virallisasiakirjat

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus) (Sops 63/1999).

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015).

GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention), Finland. GREVIO/Inf(2019)9.

Committee of the Parties: Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Conclusions on the implementation of recommendations in respect of Finland adopted by the Committee of the Parties to the Istanbul Convention, IC-CP/Inf (2023)7.

First thematic evaluation report. Building trust by delivering support, protection and justice, Finland. GREVIO (2024)9.

Yhdistyneiden kansakuntien virallisasiakirjat

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67/1986).

Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Finland. CEDAW/C/FIN/CO/6, 30 June–18 July 2008.

Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. CEDAW/C/FIN/CO/7, 10 March 2014.

Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Concluding observations on the eight periodic report of Finland. CEDAW/C/FIN/CO/8, November 2022.

INTERNET-LÄHTEET

Amnesty: Lähisuhdeväkivallan sovittelussa vakavia riskejä uhrin kannalta – järjestöt jättivät kannanoton Saarikolle. Julkaistu 12.12.2018. [<https://www.amnesty.fi/lahisuhdevakivallan-sovittelussa-vakavia-riskeja-uhrin-kannalta-jarjestot-jattivat-kannanoton-saarikolle/>] (08.05.2025)

European Forum for Restorative Justice: Restorative Justice in a Nutshell. [<https://www.euforumrj.org/restorative-justice-nutshell>] (29.01.2025)

Eduskunta: Euroopan ihmisoikeustuomioistuin – European Court of Human Rights (ECHR). [<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/euroopanneuvosto/Sivut/Euroopan-ihmisoikeustuomioistuin.aspx>] (25.02.2025)

Helsingin sovittelutoiminta: Vahingonkorvaukset. [<https://sovittelutoiminta.hel.fi/fi/mita-sovittelu-on/vahingonkorvaukset/>] (30.04.2025)

Ihmisoikeuskeskus: Ihmisoikeussopimusten valvontaelinten viimeisimmät suositukset: Naisiin kohdistuva väkivalta. [<https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/2hPtDCIIE5nLLIec-rOq0ZHGxX/Naisiin%20kohdistuva%20v%C3%A4kivalta%20ja%20perhev%C3%A4kivalta%20suosituskooste.pdf>] (28.02.2025)

Ihmisoikeuskeskus: Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (1979). [<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/seuranta/ihmisoikeussopimukset/cedaw/>] (06.05.2025)

Oikeusministeriö: Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista. [https://www.riku.fi/content/uploads/su_file/1716_OM-Esite-Tietoa_rikoksen_uhrin_oikeuksista.pdf] (03.03.2025)

RETS (Rikoksettoman elämän tukisäätiö).fi: Miksi haluamme rangaista rikollista? Julkaistu 12.1.2017. [<https://rets.fi/2017/01/miksi-haluamme-rangaista-rikollista/>] (07.01.2025)

Rikoksentorjunta.fi: Restoratiivisen oikeuden teorian lähtökohtana tasapaino. Julkaistu 24.11.2022. [<https://rikoksentorjunta.fi/-/haaste-4-22-restoratiivisen-oikeuden-teoria>] (09.01.2025)

Rikoksentorjunta.fi: Rikossovittelun merkitys rikosprosessissa – uutta tietoa kohti. Julkaistu 24.11.2021. [<https://rikoksentorjunta.fi/-/haaste-4-21-kriminologia>] (20.03.2025)

Rikoksentorjunta.fi: Sovittelun hyötyjä. [<https://rikoksentorjunta.fi/sovittelun-hyotyja>] (16.05.2025)

Rikosuhripäivystys: Mikä on rikosuhridirektiivi? [<https://www.riku.fi/palvelut/ohjaa-asiakkaasi-rikun-palveluun/mika-on-rikosuhridirektiivi/>] (06.05.2025)

Rikosuhripäivystys: Vahingonkorvaukset rikosvahingoissa. [<https://www.riku.fi/oppaat-ja-ohjeet/vahingonkorvaukset-rikosvahingoissa/>] (30.04.2025)

Sosiaali- ja terveysministeriö: Rikos- ja riita-asioiden sovittelu. [<https://stm.fi/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu>] (11.02.2025)

Sovittelu: Vertaissovittelu Verso peruskouluissa ja toisella asteella. [<https://sovittelu.com/vertaissovittelu/huoltajille/vertaissovittelu-verso-peruskouluissa-ja-toisella-asteella/>] (28.02.2025)

THL:n tilastoraportti (53/2024): Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2023. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/150031/Tilastoraportti%2053-2024%20-%20Rikos-%20ja%20riita-as%20sov%202023_saavutettava_korj.pdf?sequence=5&isAllowed=y] (13.03.2025)

Tilastokeskus: Viranomaisten tietoon tullut pari- ja lähisuhdeväkivalta kasvoi 5 % vuonna 2023. Tiedote julkaistu 10.6.2024. [<https://stat.fi/julkaisu/cln32gnj49hev0cutpmcsm4ko>] (03.02.2025)

Tuomioistuinvirasto: Vuonna 2022 tuomioistuinten vireillä olevien asioiden määrät pysyivät edelleen korkealla tasolla.

[<https://tuomioistuinvirasto.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2023/vuonna2022tuomioistuintenvireillaolevienasioidenmaaratpysyivatedelleenkorkeallatasolla.html>]
(13.03.2025)

Unioni: Rikos- ja riita-asioiden sovittelusta. Julkaistu 03.11.2014. [<https://naisunioni.fi/rikosasioiden-ja-eraiden-riita-asioiden-sovittelu/>] (26.03.2025)

Unioni: Lähisuhdeväkivallan sovittelussa vakavia riskejä uhrin kannalta – järjestöt jättivät kannanoton Saarikolle. Julkaistu 13.12.2018. [<https://naisunioni.fi/lahisuhdevakivallan-sovittelussa-vakavia-riskeja-uhrin-kannalta-jarjestot-jattivat-kannanoton-saarikolle/>]
(26.03.2025)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Lähisuhdeväkivallan sovittelu on tasa-arvo-ongelma. [<https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/-/lahisuhdevakivallan-sovittelu-on-tasa-arvo-ongelma>] Julkaistu alun perin Helsingin Sanomissa 22.5.2023. (26.03.2025)

Yle: Hälyttävä tieto lähisuhdeväkivallasta: joka kolmas suomalaisnainen on uhri. Julkaistu 03.09.2023. [<https://yle.fi/a/74-20046749>] (03.02.2025)

Yle: Lapsensa äidin McDonald’ sissa puukottanut mies tuomittiin murhasta elinkautiseen. Julkaistu 27.09.2024. [<https://yle.fi/a/74-20114312>] (03.02.2025)

Yle: Milla on paennut kotoaan, mutta ei tiedä, voiko jättää miestään – tällaista on turvakotien arki. Julkaistu 13.10.2024. [<https://yle.fi/a/74-20115560>] (03.02.2025)

Yle: Miriam Attiaksen kolumni: Hallitus pohtii lähisuhdeväkivallan sovittelun lopettamista – siinä voi mennä lapsi pesuveden mukana. Julkaistu 28.02.2024. [<https://yle.fi/a/74-20075767>] (08.05.2025)

Yle: Tasa-arvon musta piste. Julkaistu 3.10.2023. [<https://yle.fi/a/74-20052491>]
(18.03.2025)

Ylioppilaslehti: Antakaa elinkautinen! Julkaistu 20.10.2017, päivitetty 24.11.2017. [<https://ylioppilaslehti.fi/2017/10/antakaa-elinkautinen/>] (08.05.2025)

OIKEUSTAPAUKSET

Korkeimman oikeuden ratkaisut

KKO 2012:9

KKO 2018:22

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut

Talpis v. Italia, nro. 41237/14

HAASTATTELUAINEISTO

Viiden sovittelutoimistoissa eri työtehtävissä työskentelevän työntekijän haastattelut (to-
teutettu helmikuun lopussa ja maaliskuun alussa 2025). Haastatteluihin viitataan tutkiel-
massa kirjain- ja numeroyhdistelmin H1–H5, jossa H merkitsee termiä *haastateltava* ja
numero perässä merkitsee kutakin *eri työntekijää*. Haastateltavien henkilöllisyys ei tule
tutkielmassa esille millään tavalla. Haastatteluaineisto tuhoetaan tutkielman valmistuttua.

LYHENTEET

CEDAW	Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva YK:n yleissopimus (englanniksi: <i>Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women</i>)
CEDAW- komitea	Naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen komitea (englanniksi: <i>Committee on the Elimination of Discrimination against Women</i>)
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
GREVIO	Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä (englanniksi: <i>Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence</i>)
HE	Hallituksen esitys
Istanbulin sopimus	Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta
KKO	Korkein oikeus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
POHA	poliisihallitus
RL	rikoslaki (39-001/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
Sovittelulaki	laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005)
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
TyVM	Työ- ja tasa-arvovaliokunnan mietintö

Uhridirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta
VNS	Valtioneuvoston selonteko
YK	Yhdistyneet kansakunnat (englanniksi: <i>United Nations, UN</i>)

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja aiheen rajaukset

Kuten tiedämme, ovat perinteiset oikeusprosessit paitsi usein hyvin pitkäkestoisia, myös kalliita. Restoratiivisen oikeuden kehittyminen ja erilaisten sovittelumenettelyiden syntyminen on osaltaan vaikuttanut siihen, että myös rikosasiaa on edellytysten täytyessä ja osapuolten niin tahtoen mahdollista käsitellä maksuttomassa sovittelumenettelyssä. Sovitteluprosessi poikkeakin olennaisesti paitsi luonteeltaan, myös kestoltaan perinteisestä oikeusprosessista.¹ Perinteisen oikeusprosessin rinnalle kehittyneen, restoratiiviseen oikeuteen pohjautuvan rikossovittelujärjestelmän avulla on mahdollista tarkastella rikosta ja sen aiheuttamia seurauksia yksilökeskeisemmästä ja inhimillisemmästä näkökulmasta. Rikossovittelussa onkin kyse vaihtoehtoisesta tavasta ratkaista osapuolten välisiä rikoksia ja riitoja virallisen oikeusjärjestelmän ulkopuolella,² puolueettomien sovittelijoiden johdolla. Kyse on menettelystä, jota voidaan tietyissä tilanteissa pitää vartenotettavana, mutta joka ei kuitenkaan sovellu kaikkiin tilanteisiin. Huomionarvoista toisaalta on myös se, ettei aina ja kaikissa tilanteissa ole mielekkäintä päätyä käsittelemään rikosasiaa oikeudenkäyntiin ja tuomioon asti.

Toteutuessaan tarkoituksenmukaisesti on rikossovittelussa kyse siitä, että rikoksen osapuolet päätyvät sovittelusopimukseen ja saavat asiansa käsitellyksi joutuisasti ja yhdessä, eikä asiaa tarvitse välttämättä käsitellä lainkaan rikosprosessissa. Huomiotta ei voi myöskään jättää sitä, miten osapuolet itse kokevat menettelyyn osallistumisen. Erityistä huomiota vaatineen varmistuminen siitä, ettei asianomistaja, jota on rikoksella välittömästi loukattu,³ osallistu menettelyyn vastentahtoisesti. Toisin sanoen tavoiteltavaa lienee se, ettei kummankaan osapuolen tarvitse katua sovitteluun osallistumistaan. Kuten osuvasti on sanottu, rikossovittelun tavoitteena on, että kummatkin osapuolet voittavat.⁴ Tuon lau-

¹ Esimerkiksi vuonna 2023 keskimääräinen sovitteluprosessin ajallinen kesto oli 78 päivää (THL:n tilastoraportti 53/2024, s. 1), kun esimerkiksi pelkästään käräjäoikeudessa rikosasioissa keskimääräinen käsitteilyaika oli vuonna 2022 6,0 kuukautta (Tuomioistuinvirasto: Vuonna 2022 tuomioistuinten vireillä olevien asioiden määrät pysyivät edelleen korkealla tasolla).

² Lappi-Seppälä 2000, s. 499.

³ Vuorenpää 2014, s. 12.

⁴ Iivari 2017, s. 389.

sahduksen voisi tulkita kiteyttävän hyvin sen, mistä restoratiivisessa oikeudessa on yksinkertaisimmillaan kyse – ihmisläheisestä, kohtaamisen merkitystä korostavasta oikeudesta.

Rikosasioiden sovittelusta säädetään rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetussa laissa (1015/2005, sovittelulaki). Vaikka sovittelulaki koskee soveltuvin osin nimensä mukaisesti myös riita-asioita, joissa osapuolena on ainakin yksi yksityinen henkilö,⁵ keskittyy tämä tutkimus rikossovitteluun ja siten käsittelee myös sovittelulakia rikossovittelun näkökulmasta jättäen riita-asioiden käsittelyn syrjään.

Sovittelulakiin on kohdistunut muutoksia sen voimassaolon aikana.⁶ Tuoreimmat sovittelulakia koskevat muutokset ovat joulukuun 2024 lainmuutokset, joissa on kyse perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumisesta, joka on tavoitteena kirjattu pääministeri *Petteri Orpon* hallituksen hallitusohjelmaan. Hallitusohjelman kirjauksen mukaan tavoitteena on, että ”perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta pääsääntöisesti luovutaan”.⁷ Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallisesta johtamisesta, ohjaamisesta ja valvomisesta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö,⁸ mutta hallitusohjelman kirjauksen mukaan tarkoituksena on myös siirtää rikos- ja riita-asioiden sovittelutoiminta oikeusministeriön hallinnonalalle.⁹ Terveiden – ja hyvinvoinninlaitos (THL) on sen sijaan vastuussa sovittelupalvelujen asianmukaisesta järjestämisestä koko maassa (sovittelulain 7 §).

Rikossovittelun ohella sovitteleminen on mahdollista useissa muissakin eri yhteyksissä. Sovitella voidaan esimerkiksi sosiaalihuoltolain (1301/2014) alaan kuuluvia perheasioita¹⁰ tai kouluissa tapahtuvia konflikteja koulun vertaissovittelun johdolla.¹¹ Tämän tutkimuksen tarkoituksena on keskittyä sovittelulain mukaiseen rikosten sovittelumenettelyyn, eli sovittelulain ulkopuoliset sovittelumenettelyt jätetään huomiotta. Huomioon on lisäksi otettava se, että edellä mainittujen lisäksi sovitella voidaan myös tuomioistuimissa.

⁵ Jokela 2016, s. 56.

⁶ Ks. esim. HE 329/2014 vp, jossa oli kyse muun ohella sovittelupalvelujen järjestämisvelvollisuuteen sekä järjestämisen valvontaan kohdistuvista uudistuksista.

⁷ Hallitusohjelma: *Vahva ja välittävä Suomi 2023*, s. 195.

⁸ Sosiaali- ja terveysministeriö: *Rikos- ja riita-asioiden sovittelu*.

⁹ Hallitusohjelma: *Vahva ja välittävä Suomi 2023*, s. 189. Rikossovittelun on esimerkiksi katsottu liittyvän kiinteästi rikosprosessiin, vaikkei se muodollisesti olekaan osa sitä (Sambou–Dunder 2021, s. 24).

¹⁰ HE 130/2024 vp, s. 29.

¹¹ Sovittelu: Vertaissovittelu Verso peruskouluissa ja toisella asteella.

Tuomioistuinsovittelusta säädetään riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (395/2011, tuomioistuinsovittelulaki). Tuomioistuinsovittelussa on kyse menettelystä, jossa siviilioikeudellisen asian käsittely keskeytetään tuomioistuimessa ja siirretään sovittelavaksi sovittelutuomarin johdolla.¹² Tuomioistuinsovittelussa on siten kyse tuomioistuimessa käytävästä menettelystä, eli kyse ei ole rikossovittelun tapaan tuomioistuimen ulkoisesta menettelystä.¹³ Muiden ohella tämän keskeisen erottelun esille tuomisen tarkoituksena on alleviivata sitä, että tämän tutkielman tarkoituksena on keskittyä menettelyä vain rikossovitteluun, eli tuomioistuimen ulkopuoliseen, sovittelulain alaiseen sovintomenettelyyn.

1.2 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Tutkimuksen aiheena on lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten sovittelu 1.1.2025 voimaan tulleiden lainmuutosten valossa, joten tutkimuksen abstraktina tutkimustehtävänä on selvittää, mikä merkitys kyseisillä lainmuutoksilla on koskien lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten sovittelua. Konkreettiset aihetta koskevat tutkimuskysymykset jakaantuvat kolmeen kysymykseen, joiden avulla pyrin vastaamaan tutkimustehtävään. Tutkimuksessa pyrin vastaamaan seuraaviin konkreettisiin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten lainmuutokset muuttivat lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten soveltamisalaa?
2. Miksi lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten sovittelua muutettiin 1.1.2025 voimaan tulleilla lainmuutoksilla?
3. Kuinka 1.1.2025 voimaan tulleet lainmuutokset ovat tähän mennessä vaikuttaneet rikossovittelussa käytännön tasolla?

Ensinnäkin tutkimuksen metodina on käytetty lainopillista eli oikeusdogmaattista tutkimussuuntausta. Lainopillisessa tutkimuksessa tutkimuksen kohteena on voimassa oleva oikeus eli normien maailma, jonka sisältöä on tarkoitus selvittää. Lainopin päätehtäviin kuuluu sekä tulkita että systematisoida oikeutta sekä myös tutkia sitä, mikä on muista

¹² Ervasti 2014, s. 11.

¹³ Helenius–Linna 2024, s. 749.

kuin lainsäädännöstä ilmenevien oikeuslähteiden merkitys.¹⁴ Oikeuslähteet ovatkin lainopin tutkimuksen ensisijainen kohde.¹⁵ Tulkinta merkitsee sitä, että lainopin tehtävänä on selvittää lakitekstin ja säädösten merkityksiä, joiden avulla on mahdollista saada selville niihin liittyvät normit.¹⁶ Systematisoinnilla viitataan sen sijaan oikeusjärjestyksen normimassan jäsentämiseen,¹⁷ eli kokonaisuuden luomiseen sekä ylläpitämiseen, joka on mahdollista yleisten oppien avulla.¹⁸ Lainoppi voi siten olla sääntökeskeistä ja keskiössä ovat oikeusjärjestykseen sisältyvät säädökset, joiden tulkinnallista sisältöä pyritään selvittämään¹⁹ sekä ihmisen luontaisen järjestämistarpeen mukaisesti myös systematisoimaan.²⁰

Tulkinta- ja systematisointitehtävien lisäksi lainopilla voidaan katsoa olevan myös muita tehtäviä. Tällaisia ovat esimerkiksi oikeussäännösten toiminnan tarkasteleminen, voimassa olevien säännösten ja instituutioiden arvioiminen sekä lainlaadintaan liittyvien ongelmien tarkasteleminen eli oikeuspoliittisen tutkimuksen tekeminen.²¹ Lainopin tehtäviä mukailien tutkielmassa on tarkoitus tarkastella sitä, millaisia säännöksiä voimassa oleva sovittelulaki pitää lainmuutosten jälkeen sisällään koskien lähisuhteessa tapahtuneiden rikosasioiden sovittelua, eli keskiössä on oikeusnormien kielen ja sanamuodon tarkasteleminen sekä niiden sisällön tulkitseminen.

Toisekseen lainopin ohella tutkimuksen metodina on hyödynnetty myös oikeushistoriallista tutkimussuuntausta. Oikeushistoriallinen tutkimussuuntaus on yksi oikeuden yleis-tieteistä, joka toimii lainopin kanssa läheisessä vuorovaikutuksessa.²² Nimensä mukaisesti metodi suuntaa katseensa menneeseen, oikeuden historialliseen kehitykseen. Oikeushistoriallista tutkimussuuntausta onkin kuvattu ”oikeudellisen muutoksen analyysinä”,²³ jossa keskeistä on oikeuden hahmottaminen kunkin ajan ja paikan eri kontekstissa.²⁴ Oikeushistoriaa on lainopin näkökulmasta kuvattu aputieteenä, vaikka sillä on

¹⁴ Hirvonen 2011, s. 21–23.

¹⁵ Alvesalo-Kuusi-Kumpula 2021, s. 43.

¹⁶ Aarnio 2011, s. 39.

¹⁷ Aarnio 2011, s. 97.

¹⁸ Määttä 2018, s. 7.

¹⁹ Aarnio 2011, s. 13.

²⁰ Aarnio 1975, s. 262.

²¹ Aarnio 1978, s. 52–53.

²² Määttä 2018, s. 24.

²³ Kekkonen 2009, s. 1 ja Kekkonen 2013, s. 6.

²⁴ Hirvonen 2011, s. 28.

myös oma ja itsenäinen tiedonintressi: Oikeushistoria tutkii säännösten syntyä ja kehitystä sekä ylipäätään oikeuden roolia yhteisön kehityksessä.²⁵ Oikeushistoriallisessa tutkimuksessa tarkastelu kohdistuu ensi sijassa säädöksiin, lakeihin ja asetuksiin.²⁶ Oikeushistorialliselle tutkimukselle olikin tyypillistä jo varhain keskittyä oikeudellisiin lähteisiin, kuten positiivisoikeudellisiin säännöksiin, oikeus – ja lakikirjoihin sekä oikeustapoihin ja lopulta myös oikeuskäytäntöön.²⁷ Oikeushistoria tutkii myös esimerkiksi instituutioita koskevaa historiaa.²⁸ Muiden ohella esimerkiksi rangaistusjärjestelmä on eräänlainen oikeudellinen instituutio, joka on aikojen saatossa myös kokenut muutoksia. Oikeushistoriallisen tutkimuksen kohteena voivat lisäksi olla myös lakimiesten ammattikunnan, oikeudellisen ajattelun sekä oikeuskulttuurin tutkiminen.²⁹

Huomionarvoista on, että oikeusnormeja analysoidessa myös muutosten taustalla olevien syiden hahmottaminen on tärkeää. Historiallisen tutkimuksen kohdistuessa näet vain oikeusnormeihin, on kyse lakihistoriallisesta tarkastelusta, ei oikeushistoriallisen tutkimusmetodin hyödyntämisestä. Siten oikeushistoriallisessa tutkimuksessa merkityksellistä on tutkia paitsi sitä, miten oikeus muuttuu, myös sitä, miksi niin tapahtuu. Siksi on kuvattava oikeudellista muutosta (*deskriptio*) ja sitä täydentävänä myös selittää muutoksia (*rekonstruktio*). Esimerkiksi erilaiset yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset heijastuvat myös oikeuteen aiheuttaen oikeudellisia muutoksia.³⁰ Tätä oikeushistoriallista tutkimusmetodia hyödyntäen tutkimuksessa on tarkoitus tarkastella sitä, miksi sovittelulakia päädyttiin muuttamaan 1.1.2025 voimaan tulleilla lainmuutoksilla, eli tarkoituksena on hahmottaa muutosten taustalla vaikuttavia syitä.

Sana *empiria* merkitsee kokemusta tai kokemuseräistä ja *empiirisellä tutkimuksella* viitataan kokemuseräiseen tai havainnointiin perustuvaan tutkimukseen. Empiirinen tutkimus eroaa lainopista, sillä sen tarkoituksena ei ole tulkita tai systematisoida oikeusnormeja.³¹ Empiiriselle oikeustutkimukselle on sen sijaan ominaista selittää tai kuvailla.³²

²⁵ Aarnio 2011, s. 2.

²⁶ Kekkonen 2009, s. 1.

²⁷ Ylikangas 1979, s. 55.

²⁸ Aarnio 2011, s. 2 ja Kekkonen 2013, s.7.

²⁹ Kekkonen 2009, s. 2–3 ja Kekkonen 2013, s. 7–8.

³⁰ Kekkonen 2009, s. 1–2 ja s. 5.

³¹ Nieminen–Lähteenmäki 2021, s. 11.

³² Rautiainen–Kostiainen 2023, s. 241.

Empiirisellä tarkastelulla kuvataan olevan oikeuteen ulkoinen näkökulma,³³ ja sen tutkimuskohteena voivat esimerkiksi olla oikeusnormien ja oikeudellisten käytäntöjen vaikutusten tutkiminen tai sen tutkiminen, miten ihmiset kokevat oikeuden tai miten oikeudelliset käytännöt muuttuvat. Vaikka empiirisen tutkimuksen ja lainopin tutkimuksen kohteet eroavat toisistaan, palvelee empiirinen tutkimus kuitenkin oikeustieteellistä teorianmuodostusta.³⁴

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus tuottaa ymmärrystä lisäävää tietoa tutkittavana olevasta ilmiöstä sekä esimerkiksi toimijoiden ja ilmiöiden välisestä dynamiikasta.³⁵ Pyrkimyksenä on saada tutkimuksen kohteesta jotakin uutta tai olennaista tietoa. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää metodina haastatteluita. Puolistrukturoidulla haastattelulla tarkoitetaan strukturoitua haastattelua vapaamuotoisempaa haastattelua, jossa tutkija laatii ennen haastatteluja haastattelurungon kysymyksineen. Haastattelukysymykset esitetään kaikille haastateltaville sekä samassa järjestyksessä että samanlaisina. On kuitenkin huomionarvoista, ettei haastatteluja voi käyttää oikeuslähteiden tavoin. Haastatteluja toteuttamalla ja tuloksia analysoimalla voidaan tutkia esimerkiksi sitä, miten lainsäädäntöä tosiasiallisesti sovelletaan käytännön tasolla.³⁶

Kolmanneksi tutkimuksessa on hyödynnetty haastattelumetodia vastatessa kolmanteen tutkimuskysymykseen eli siihen, kuinka 1.1.2025 voimaan tulleet sovittelulain lainmuutokset ovat tähän mennessä vaikuttaneet rikossovittelussa käytännön tasolla. Vaikka lainvalmistelun yhteydessä voidaankin ennakoida siitä aiheutuvia vaikutuksia, ei lainsäädännön todellisista vaikutuksista ole mahdollista saada tietoa ennen lainsäädännön voimaantuloa.³⁷ Koska tutkimuksen kohteesta ei ole saatavilla käytäntöä analysoitavaksi perinteiseen oikeuskäytäntöön verrattavalla tavalla, on tietojen saaminen sovittelutoiminnasta ja lainmuutosten vaikutuksista haastattelujen varassa. Haastatteluihin on osallistunut yhteensä viisi (5) sovittelutoimistojen ammattihenkilökuntaan kuuluvaa henkilöä, jotka työskentelevät sovittelutoimistoissa eri työtehtävissä. Työntekijöitä on haastateltu maantieteellisestä näkökulmasta eri puolilta maata sijaitsevista toimistoista, jotta lainmuutoksen tähänastisista vaikutuksista saatuja tietoja voitaisiin pitää mahdollisimman kattavina.

³³ Tuori 2007, s. 18.

³⁴ Nieminen–Lähteenmäki 2021, s. 11 ja 12.

³⁵ Aaltio–Puusa 2020, s. 188.

³⁶ Nieminen–Lähteenmäki 2021, s. 13, 16 ja 25.

³⁷ Rautiainen–Kostiainen 2023, s. 283.

Olen lähestynyt ääni- ja videonauhoituksin tallennettua haastatteluaineistoa litteroinnin kautta, joka lukeutuu ensimmäisiin aineiston käsittelyvaiheisiin.³⁸ Litterointia voidaan pitää olennaisena osana aineistoon tutustumista, vaikkei se välttämättä ole koko aineiston osalta järkevää, mikäli kyse on laajasta aineistosta. Litteroinnin kohteena voi tällöin olla tutkimuskohteen kannalta myös vain olennaisimmat osat.³⁹ Litteraatio toimii sekä muistiapuna että välineenä, jonka avulla on mahdollista jäsentää keskustelussa tuotettua puhetta.⁴⁰ Tutkimusta tehdessä olen päätenyt litteroimaan tekemäni haastattelut kokonaisuudessaan, sillä haastatteluista saamaani materiaalia voidaan pitää laajuudeltaan kohtalaisena. Litteroinneista olen kuitenkin luonnollisesti pyrkinyt poimimaan olennaisimmat osat eli haastateltavien antamat vastaukset haastattelukysymyksiin.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen ensimmäisessä varsinaisessa käsittelyluvussa eli *toisessa luvussa* käsitellään rikossovittelun taustalla vaikuttavaa restoratiivisen oikeuden teoriaa ja sen kehitystä sekä tuodaan muun ohella esille restoratiivisen oikeuden ja rikosoikeuden välisiä eroja. *Kolmannessa luvussa* sen sijaan käsitellään kansallista rikossovittelutoimintaa ja sen kehitystä sekä esitellään sovittelulainsäädäntöä. *Neljäs luku* koskee tutkimuksen kohteena olevia sovittelulakiin kohdistuneita joulukuun 2024 lainmuutoksia, ja *viidennessä luvussa* esitellään lainmuutosten taustalla vaikuttaneita syitä. Sen sijaan *kuudes luku* tuo esille sovittelulakia koskevien lainmuutosten käytännön merkitystä, eli luvussa perehdytään haastattelujen kautta saatuun aineistoon. *Viimeisen eli seitsemännen luvun* tarkoituksena on tuoda kootusti esille tutkimuksen kautta tuotettuja päätelmiä eli luvussa on kyse johtopäätösten esittelemisestä.

³⁸ Ruusuvuori 2023, s. 424.

³⁹ Ruusuvuori–Nikander–Hyvärinen 2023, s. 13–14.

⁴⁰ Ruusuvuori 2023, s. 427.

2 RESTORATIIVINEN OIKEUS JA RIKOSOIKEUS

2.1 Restoratiivisen oikeuden kehitys

Restoratiivisella oikeudella (*restorative justice*) tarkoitetaan yleisesti korjaavaa oikeutta, vaikka käsiteparilla ei olekaan yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää.⁴¹ Restoratiivisuus on suomen kielessä korjaavuuden ohella käännetty esimerkiksi myös tarkoittamaan osallisuutta,⁴² ja restoratiiviseen oikeuteen viitataan myös termillä reparatiivinen oikeus.⁴³ Restoratiivisen oikeuden termin taustalla on englanninkielinen termi ”*restore*”, jolla viitataan asioiden palauttamiseen entiseen tilaan.⁴⁴ Korjaavalla oikeudella puolestaan viitataan rauhanomaiseen ja keskustelevaan oikeuteen, jossa otetaan huomioon ihmissuhteet ja tunteet.⁴⁵ Kyse on siten ihmisläheisestä, osallisuutta ja keskustelua korostavasta oikeudesta. Vastuuta pyritään siirtämään osapuolille oikeusjärjestelmän sijaan ja huomiota kiinnitetään erityisesti esimerkiksi vastuun kantamiseen.⁴⁶

Korjaavan oikeuden menettelyssä tavoitteena on korvata rikoksesta aiheutunut vahinko.⁴⁷ Vahingon korvatakseen korjaavan oikeuden menettelyssä rikoksen, riidan tai konfliktin osapuolet kokoontuvatkin yhteen keskustellakseen tapahtuneesta sekä siitä, kuinka sen jälkeen tulisi toimia.⁴⁸ Huomionarvoista on tässä yhteydessä se, että restoratiivisen oikeuden kontekstissa vahingon korvaamisella ei tarkoiteta perinteisessä juridiikassa ymmärrettyä vahingonkorvausta.⁴⁹

⁴¹ Rikoksantorjunta.fi: Restoratiivisen oikeuden teorian lähtökohtana tasapaino ja Iivari 2017, s. 385.

⁴² Kaitsaari 2022, s. 42.

⁴³ Gellin–Jokinen–Slögs 2022, s. 24.

⁴⁴ Kaitsaari 2022, s. 42.

⁴⁵ Flinck 2013, s. 16.

⁴⁶ Gellin–Jokinen–Slögs 2022, s. 29.

⁴⁷ Rikoksantorjunta.fi: Restoratiivisen oikeuden teorian lähtökohtana tasapaino.

⁴⁸ Flinck 2013, s. 16.

⁴⁹ Toisin sanoen korjaavan oikeuden menettelyssä osapuolet voivat keskenään sopia vahingonkorvauksista, jotka liittyvät rikosasiaan. Tällaisia korvausmuotoja voivat olla esimerkiksi raha- tai työkorvaukset sekä rikkoutuneiden vaatteiden korvaaminen (Helsingin sovittelutoiminta: Vahingonkorvaukset). Korvaus voi myös olla symbolinen kuten anteeksipyyntö (Elonheimo 2004, s. 194). Sen sijaan esimerkiksi rikosprosessin aikana rikoksen uhrilla on oikeus oikeudenkäynnissä vaatia rikoksentekijältä vahingonkorvauksia esimerkiksi vahingoitetusta omaisuudesta tai fyysisestä kivusta, ja rikoksentekijä voidaan määrätä tuomioistuimen toimesta korvausten maksamiseen (Rikosuhripäivystys: Vahingonkorvaukset rikosvahingoissa). Tällaisissa tilanteissa sovelletaan pääsääntöisesti vahingonkorvauslain (412/1974) sekä poikkeuksellisesti myös rikosvahinkolain (1204/2005) säännöksiä.

Restoratiivinen oikeus on lähtöisin Yhdysvalloista, Uudesta-Seelannista ja Australiasta – eli angloamerikkalaisesta maailmasta,⁵⁰ ja esimerkiksi Yhdysvalloissa rikossovittelun kehittäminen aloitettiin 1970-luvun alkupuolella.⁵¹ Restoratiivisen oikeuden yhtenä perustajana pidetään australialaista kriminologia *John Braithwaitea*, joka on esittänyt idean niin kutsutusta reintegratiivisesta häpeästä.⁵² Reintegratiivisella häpäisyllä Braithwaite tarkoittaa häpäisyä, jonka seurauksena rikoksenteijä saadaan takaisin lainkuuliaisten ihmisten joukkoon anteeksiantoa osoittavien sanojen tai eleiden avulla. Häpäiseminen leimaa teon pahaksi, mutta ideana on kuitenkin samalla pyrkiä säilyttämään rikoksenteijän identiteetti pohjimmiltaan hyvänä.⁵³

Restoratiivisten menetelmien syntymisen esikuvina on käytetty alkuperäiskansojen käytäntöjä. Esimerkiksi Uudessa-Seelannissa maorikansat käyttivät aikoinaan konfliktinratkaisumenetelminä neuvonpitoa niin, että tapahtunutta rikosta käsiteltiin yhdessä yhteisön kanssa, eristämättä kuitenkaan rikoksenteijää yhteisöstä. Tätä maorikansan neuvonpitoa pidetäänkin yhtenä ensimmäisistä askeleista kohti modernia restoratiivista oikeutta ja sen kehittymistä. Maorikansan ohella myös muiden alkuperäiskansojen kuten Pohjois-Amerikan intiaanien rooli on ollut merkittävä restoratiivisen ideologian kehityksessä. Sen sijaan Euroopassa restoratiivisen oikeuden kehitys alkoi 1970- ja 80-luvuilla Norjan, Suomen ja Itävallan johdolla. Myös pohjoismaissa oli aikaisemmin ratkaistu konflikteja paikallisissa neuvonpidoissa, jotka myöhemmin vaikuttivat osaltaan restoratiivisen oikeuden kehittymiseen.⁵⁴

Tässä yhteydessä on hyvä huomioda, että vaikka modernin restoratiivisen oikeuden syntyyn vaikuttaneita alkuperäiskansojen käyttämiä neuvonpitomenetelmiä voidaan pitää alkeellisina, on niissäkin ollut kyse osapuolten kanssa toteutetusta konfliktinratkaisusta ja pyrkimyksestä ratkaista tapahtunut teko. On kuitenkin luonnollisesti myös huomioitava, ettei esimerkiksi maorikansojen neuvottelutaitoja ole mahdollista verrata nykyajan ihmis-

⁵⁰ Iivari 2004, s. 180 ja Iivari 2007, s. 22 ja Ojanne 2017, s. 7.

⁵¹ HE 93/2005 vp, s. 4.

⁵² Ervasti–Nylund 2014, s. 491.

⁵³ Braithwaite 1989, s. 100–101.

⁵⁴ Gellin–Jokinen–Slögs 2022, s. 25 ja 26.

ten kykyihin ratkaista ongelmia ja siten esimerkiksi maorikansojen neuvonpitomenetelmien vertaaminen sellaisenaan nykyajan rikossovitteluun ei liene tarkoituksenmukaista, muttei toisaalta tarpeellistakaan.

Merkittävänä tekijänä restoratiivisen oikeuden kehityksen taustalla oli myös länsimaista rankaisukeskeistä oikeusjärjestelmää kohtaan kohdistunut kritiikki. Tämä kritiikki oikeusjärjestelmää kohtaan loi myös omalta osaltaan otollisen tilanteen restoratiivisen oikeuden kehittymiselle.⁵⁵ Perinteiseen oikeuteen kohdistui kritiikkiä muun muassa sen vuoksi, ettei se kritikoiden mukaan huomionnut tarpeeksi rikoksen uhria tai ehkäissyt tulevaa rikollisuutta.⁵⁶ Toisaalta restoratiivisen oikeudenkaan ensisijaisena tarkoituksena ei ollut esimerkiksi vähentää uusintarikollisuutta, vaan korostaa uhrien oikeuksia ja rikosentekijöiden vastuuta.⁵⁷ Esimerkiksi kärkkäimpien mielipiteiden mukaan uhrin asema nähtiin ”kaksinkertaisena häviäjänä (*double loser*)”; rikoksen uhri nähtiin häviäjänä sekä rikosentekijään nähden sekä siihen tosiasiaan, että häneltä oli evätty oikeus osallistua asiaa koskevaan prosessiin uhrin ”menettäessä” asiansa käsittelyn valtiolle.⁵⁸ Myös oikeusistuinten ajateltiin toimivan turhan etäällä suhteessa yleisön intresseihin.⁵⁹ Siten restoratiivisen oikeuden kehityksen taustalla on vaikuttanut muun ohella erilaisia suuntauksia, kuten sekä vankila- että oikeusjärjestelmää vastustavat liikkeet ja uhriliikkeet. Restoratiivista oikeutta on myös kuvattu vastareaktiona sekä rangaistus- että hoito-keskeiselle kriminaalipolitiikalle.⁶⁰

2.2 Restoratiivisen oikeuden ydin

Restoratiivinen oikeus lähestyy rikosta ja sen sovittamista perinteiseen oikeuteen verrattuna erilaisesta näkökulmasta. Näkökulmaa voidaan pitää inhimillisempänä ja rikosoi-keudellisesta näkökulmasta poikkeavana. Keskiössä restoratiivisessa oikeudessa on, että tapahtuneen rikoksen osapuolet ratkaisevat rikoksesta aiheutuneet seuraukset avoimella

⁵⁵ Gellin–Jokinen–Slögs 2022, s. 24 ja 26.

⁵⁶ Rikosentorjunta.fi: Restoratiivisen oikeuden teorian lähtökohtana tasapaino.

⁵⁷ Zehr 2002, s. 8.

⁵⁸ Christie 1977, s. 3.

⁵⁹ Iivari 2010, s. 50.

⁶⁰ Elonheimo 2013, dia 21.

vuoropuhelulla, eikä huomio ole tekijälle tuomittavassa rikosoikeudellisessa rangaistuksessa. Oleellisena on pidetty sitä, että tapahtumat tunnustetaan asianmukaisesti, jotta tapahtuneet loukkaukset voidaan korjata.⁶¹ Toisaalta rikoksen ohjaaminen restoratiivisen oikeuden menettelyyn on mahdollista myös ilman, että tekijä on tunnustanut teon. Yhtenä menettelyn tavoitteena on silloin tapahtumien kulun selvittäminen.⁶²

Restoratiivinen oikeus on haastanut perinteisiä käsityksiä siitä, mitä ymmärrämme rikosten, rikollisten tai rikosprosessien tarkoittavan⁶³ ja pyrkinyt osaltaan täsmentämään sitä, mitä esimerkiksi *rikoksella* tarkoitetaan.⁶⁴ Sen sijaan, että rikos määriteltäisiin valtiota loukkaavaksi teoksi, se nähdään restoratiivisen oikeuden näkökulmasta ihmissuhteita ja yhteisöjä loukkaavana tekona eli rikos ymmärretään tekona toista ihmistä vastaan.⁶⁵ Sen vuoksi on myös ymmärrettävää, että teoria näkee rikoksen käsittelyn kuuluvan valtion sijaan rikoksen osapuolille sekä yhteisöille.⁶⁶ Yhteisöillä viitataan esimerkiksi konfliktin osapuolten lähiyhteisöihin kuten perheeseen tai kaveripiiriin. Laajimmillaan yhteisöllä voidaan viitata myös esimerkiksi yhteiskuntaan.⁶⁷ Ovathan rikoksen osapuolet ja heidän yhteisönsä itse henkilökohtaisesti tapahtumien välittömmässä vaikutuspiirissä. Restoratiivista oikeutta onkin kuvattu yhteistyöhön perustuvana prosessina, johon osallistuvat ne, joihin rikos on välittömmmin vaikuttanut.

Restoratiivisen oikeuden teorian ytimenä on yhteistoiminnassa tapahtuva ongelmanratkaisu.⁶⁸ Asian ratkaisemisessa kuten myös oikeudenkäytössä korostetaan oikeuden kohdetta ja hänen asemaansa asiaan osallistujana ja vaikuttajana.⁶⁹ Rikoksessa on kyse yksityisten ihmisten ja konkreettisten suhteiden loukkaamisesta, sen sijaan että rikosta tarkasteltaisiin ensi sijassa lakien rikkomisena. Rikoksen seuraamuksena tulisi olla niin uhrin hyvittäminen kuin uhrin ja rikosentekijän palauttaminen yhteiskunnan toimiviksi jäseniksi.⁷⁰

⁶¹ Braithwaite 2002 s. 564.

⁶² Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 157.

⁶³ Gellin–Jokinen–Slögs 2022, s. 23.

⁶⁴ Iivari 2017, s. 388.

⁶⁵ Takala–Mielityinen 2001, s. 285.

⁶⁶ Jauhiainen–Jokinen 2022, s. 149.

⁶⁷ Gellin–Jokinen–Slögs 2022, s. 23.

⁶⁸ McCold–Wachtel 2003, s. 1–2.

⁶⁹ Iivari 2017, s. 386.

⁷⁰ Iivari 2004, s. 180.

Restoratiivisen oikeuden näkökulmasta oikeuden roolina onkin pyrkiä palauttamaan niin uhrien, rikollisten kuin yhteiskunnan jäsenten asiat takaisin oikeudenmukaiseen tilaan. Siten teoriassa korostuvat rikoksen uhrien huomioiminen ja rikoksen osapuolten välisen ihmissuhteen korjaaminen entiselleen. Korjaamisella voidaan viitata esimerkiksi menetetyt omaisuuden tai turvallisuuden tunteen palauttamiseen tai vammojen korjaamiseen.⁷¹ Tällä korjaamisella ei ole tarkoitus aiheuttaa kärsimystä, vaan saattaa tilanne ennalleen. Menettelyiden tulisi siten olla sosiaalisesti rakentavia niiden edistäessä rikoksen aiheuttaman vahingon ja kärsimyksen korjaamista.⁷² Merkitystä annetaan sille, kuinka osapuolet selviytyvät tulevaisuudessa.⁷³ Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että restoratiivisessa oikeudessa painoarvoa annetaan erityisesti konfliktin osapuolina oleville yksilöille, heidän ajatuksilleen, tunteilleen ja kokemuksilleen.

2.3 Rikosoikeuden ydin

Perinteinen oikeus lähestyy rikoksenteikijää ja rikosta eri näkökulmasta. Rikosprosessissa on kyse menettelystä, jossa käsitellään tapahtuneita rikosasioita. Prosessia on kuvattu myös mekanismiksi, jonka tarkoituksena on toteuttaa valtion rangaistusvaateita.⁷⁴ *Rangaistuksen* puolestaan ymmärretään tarkoittavan tekoa, joka aiheuttaa rangaistulle jotakin haittaa tai vahinkoa. Tämän haitan tai vahingon aiheuttaminen sen sijaan johtuu siitä, että rangaistu on rikkonut lakia ja joutuu näin kantamaan vastuunsa. Rangaistukselle on myös ominaista, että sen määrää asianmukainen auktoriteetti kuten tuomari.⁷⁵ Keskeistä on se, että valtio hallitsee rikosoikeudellista järjestelmää ja huolehtii lainkuuliaisuuden toteutumisesta.⁷⁶ On huomattava, että rikosvastuun toteuttamisen ohella rikosprosessin tehtävänä on myös huolehtia siitä, ettei syyttömille tuomita rikosoikeudellisia sanktioita. Jokainen epäilty on syytön siihen asti, kunnes toisin todistetaan.⁷⁷

⁷¹ Braithwaite 2003, s. 86.

⁷² Willemsens 2003, s. 40.

⁷³ Iivari 2017, s. 389.

⁷⁴ Virolainen–Pölonen 2003, s. 14.

⁷⁵ Kauppinen 2022, s. 53–54.

⁷⁶ Gellin–Jokinen–Slögs 2022, s. 29.

⁷⁷ Lappi-Seppälä 2000, s. 41–42.

Rikosprosessi etenee vaiheittain esitutkintaviranomaisen suorittamasta esitutkinnasta ja syyttäjän toimittamasta syyteharkinnasta aina mahdolliseen rikosentekijälle oikeudenkäynnissä tuomittavaan rangaistukseen ja sen täytäntöönpanoon. Jokaisella rikosprosessin eri vaiheella on omat tehtävänsä ja koko prosessin tehtävänä on toteuttaa rikosvastuuta. Rikosvastuun ohella rikosprosessilla on myös oikeusturvafunktio, eli yksilön oikeusturva on otettava prosessissa huomioon.⁷⁸ Rangaistusten käyttäminen sen sijaan vaatii oikeusturvasyistä täsmällisten edellytysten täyttymistä. Rikoslain (39-001/1889, RL) yleisessä osassa, sen 3 luvussa säädetäänkin rikosoikeudellisen vastuun yleisistä edellytyksistä, joista merkittävin on laillisuusperiaate eli rikosoikeudellinen legaliteettiperiaate.⁷⁹ Periaatteen mukaan ”rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi ja rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin” (*nulla poena sine lege*, RL 3:1).

Rikosprosessissa tähdätään siten siihen, että tekijälle määrättyllä tuomiolla ja hänen kärsimällä rangaistuksella sovitetaan tapahtunut rikos ja rangaistuksen kautta loukattu oikeustila palautetaan.⁸⁰ Rikoksen sovittaminen rangaistuksella mahdollistaa paitsi tekijän vapautumisen omantunnon tuskista myös yhteisön vaatimusten täyttämisen.⁸¹ Rangaistus ei saa kuitenkaan olla epäsuhtainen tehtyyn tekoon tai laiminlyöntiin nähden, vaan sen tulee olla kussakin tilanteessa suhteellisuusperiaatteen mukaisesti oikeasuhtainen.⁸²

Jotta rangaistuksia ylipäätään voidaan oikeutetusti käyttää, on rankaisemisella saavutettava päämääriä, jotka ovat yhteiskunnallisesti merkityksellisiä.⁸³ Säättämällä joitakin tekoja rangaistavaksi, valtiovalta pyrkii opastamaan eroa sallitun ja kielletyn välillä. Jos sääntöjä rikkoo, seuraa teoista rangaistus.⁸⁴ Rikosoikeustiede on pyrkinyt selittämään rankaisemista niin kutsuttujen hyvitys- ja preventioteorioiden avulla. Hyvitys- eli retributioteoriassa rangaistuksen merkityksenä on sen nimen mukaisesti hyvittää taikka sovittaa

⁷⁸ Jokela 2008, luku 1.2 Rikosprosessin päävaiheet, tehtävät ja tavoitteet.

⁷⁹ Lappi-Seppälä–Melander 2022, s. 49.

⁸⁰ Korkka-Knuts–Frände–Helenius 2020, s. 22.

⁸¹ Tapani–Tolvanen 2013, s. 31.

⁸² Nuotio 2005, s. 178.

⁸³ Korkka-Knuts–Frände–Helenius 2020, s. 16.

⁸⁴ Tolvanen 2012, s. 13.

tehty teko,⁸⁵ eli rangaistuksen ymmärretään olevan rikoksen luonnollinen seuraus.⁸⁶ Tämä myös niin kutsuttu sovitusteoria oikeuttaa rangaistuksen siten tarkastelemalla menneisyyttä.⁸⁷ Rikoksentekijän katsotaan ansainneen rangaistuksen tekonsa perusteella eli rangaistus oikeutetaan tapahtuneella rikoksella.⁸⁸ Saatetaan jopa ajatella, että rikoksentekijää tulee rangaista oikeudenmukaisuuden nimissä. Teoria ei toisaalta ota kantaa rangaistuksen määrään tai laatuun. Tätä voidaan pitää ongelmallisena, sillä teoria ei aseta rajoja rangaistuksen käytölle.⁸⁹

Preventioteorioissa keskiössä on sen sijaan rankaisemisen rikoksia estävä vaikutus,⁹⁰ eli huomio kiinnittyy rangaistuksesta aiheutuviin hyödyllisiin vaikutuksiin.⁹¹ Siten rangaistus oikeutetaan ainoastaan sillä, että niiden avulla on mahdollista torjua tulevia rikoksia.⁹² Rangaistuksen uhka aiheuttaa *yleisestävyyden* mukaisesti pelotevaikutuksen, joka kohdistuu kaikkiin ihmisiin,⁹³ eli kyse on rangaistuksesta aiheutuvasta yleisestä, yhteiskunnallisesta vaikutuksesta. Yleispreventio lähtee ajatuksesta, että ihmisten usko rangaistusjärjestelmän toimivuuteen taataan rangaistuksen tuomitsemisella ja täytäntöönpanolla.⁹⁴ Jotta yleisestävä vaikutus syntyy, tulee potentiaalisten rikoksentekijöiden ymmärtää, että rikokseen liittyy myös poikkeuksetta siitä aiheutuva rangaistus.⁹⁵

Sen sijaan *erityisestävyyden* käsitteellä viitataan niihin vaikutuksiin, joita rangaistuksesta seuraa siihen tuomitulle,⁹⁶ eli kyse on yksittäiseen rikoksentekijään ja hänen päätöksenteoonsa aiheutuvasta vaikutuksesta.⁹⁷ Huomio kiinnittyy siten rikoksentekijöiden todennäköisyyteen syyllistyä myös jatkossa rikoksiin. Sen, että henkilö on kokenut aiemmin

⁸⁵ Korkka-Knuts–Frände–Helenius 2020, s. 16

⁸⁶ RETS: toinen kappale tekstistä Miksi haluamme rangaista rikollista?

⁸⁷ Yli-Hemminki–Melander–Nuotio 2022, s. 25.

⁸⁸ Lappi-Seppälä 2000, s. 16.

⁸⁹ Yli-Hemminki–Melander–Nuotio 2022, s. 25.

⁹⁰ Korkka-Knuts–Frände–Helenius 2020, s. 16.

⁹¹ Lappi-Seppälä 2000, s. 18.

⁹² Yli-Hemminki–Melander–Nuotio 2022, s. 26.

⁹³ Kivivuori–Aaltonen–Näsi–Suonpää–Danielsson 2018, luku 7.6 Eräitä virallisen kontrollin empiirisen tutkimuksen kysymyksiä.

⁹⁴ Korkka-Knuts–Frände–Helenius 2020, s. 22.

⁹⁵ Lappi-Seppälä 2000, s. 20.

⁹⁶ Kivivuori–Aaltonen–Näsi–Suonpää–Danielsson 2018, luku 7.6 Eräitä virallisen kontrollin empiirisen tutkimuksen kysymyksiä.

⁹⁷ Korkka-Knuts–Frände–Helenius 2020, s. 22.

rangaistuksen, katsotaan konkretisoivan lain rangaistusuhkaa ja johtavan oman käyttäytymisen syvempään arviointiin⁹⁸ ja siten rikollisesta käyttäytymisestä luopumiseen.

Kuten on huomattavissa, rikosprosessi menettelynä painottuu rangaistuksen määräämiseen. Rangaistuksen on tarkoitus merkitä rikosentekijälle epämiellyttävän ja kielteisen kokemuksen langettamista – puututaanhan sillä hänen oikeudellisesti suojattuihin perusoikeuksiinsa.⁹⁹ Sen ohella, että rangaistuksen katsotaan hyvittävän tehdystä rikoksesta aiheutuneet vahingot, katsotaan sillä oleva preventioteorioiden mukaisesti myös pelotevaikutuksia, joiden olemassaolon tarkoituksena on vaikuttaa tulevaan rikollisuuteen sitä ehkäisten.

2.4 Restoratiivisen rikossovittelun ja rikosprosessin eroista ja suhteesta

Siinä missä ennen rikolliset karkotettiin Siperiaan, vuoden 1889 rikoslaki muutti asiaa lähtien ajatuksesta, että rangaistuksen tulee olla oikeudenmukainen sovitus rikollisesta teosta. Kokonaisuudessaan rangaistukset lieventyivät ja esimerkiksi rikollisten sallittiin palata rangaistuksen sovitettuaan takaisin työelämään.¹⁰⁰ Kuten on tullut ilmi, perinteisessä oikeudessa huomio on keskeisesti rankaisemisessa ja rangaistuksessa eli *retribuutiossa*. Rikosprosessin keskeisenä tavoitteena on pyrkiä tuomitsemaan tekijä lainmukaiseen rangaistukseen. Rikosoikeuden näkökulmasta oikeuden tehtävänä onkin määrittää vastaus syyllisyyskysymykseen sekä määrätä rangaistus.¹⁰¹ Mikäli kyse on *virallisen syytteen alaisesta rikoksesta*, syyllisyyskysymys ratkaistaan aina joko syyteharkinnassa tai oikeudenkäynnissä. *Asianomistajarikoksissa* toimitaan samoin, ellei asianomistaja ole luopunut rangaistusvaatimuksestaan.¹⁰² Sen sijaan huomionarvoista on, ettei sovittelussa ratkaista syyllisyyskysymystä.¹⁰³

⁹⁸ Lappi-Seppälä 2000, s. 40 ja 70.

⁹⁹ Rantaeskola 2019, s. 29.

¹⁰⁰ Ylikangas 1983, s. 212–213 ja Ylikangas 1978, s. 176–177.

¹⁰¹ Brunila 2019, s. 81.

¹⁰² Luopuminen voi johtua esimerkiksi onnistuneesta sovittelusta.

¹⁰³ Jokela 2016, s. 56.

Rikosprosessissa syyttäjän tehtävänä on pyrkiä siihen, että lainmukainen rikosvastuu toteutuu,¹⁰⁴ ja pääsääntönä on, että rikosvastuun toteuttaminen tapahtuu rikosasian oikeudenkäynnissä. Sen sijaan rikoksen sovittelulla ei ole suoraan vaikutusta rikosta koskevaan rikosprosessiin, vaikka saavutetulla sovinnolla voikin olla vaikutuksia rikosprosessin kulkuun.¹⁰⁵ Koska rikossovittelussa on kyse rikosprosessia täydentävästä tai rikosprosessin rinnakkaisesta menettelystä,¹⁰⁶ on rikosta mahdollista käsitellä rikosprosessissa tai rikossovittelussa, molemmissa tai ei kummassakaan menettelyssä.¹⁰⁷ Se, missä menettelyssä rikosta käsitellään, riippuu monista seikoista.

Jotta rikosasiaa voidaan esimerkiksi käsitellä rikossovittelussa, tulee sovittelun edellytysten täytyä.¹⁰⁸ On myös mahdollista, että rikosta sovitellaan rikossovittelussa, vaikka sen tutkinta rikosprosessissa onkin lopetettu ennen syytteiden nostamista.¹⁰⁹ Rikosprosessi voi esimerkiksi keskeytyä,¹¹⁰ jollei rikoksesta ole odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta ja jos teko on kokonaisuutena arvostellen ilmeisen vähäinen, eikä asianomistajalla ole vaatimuksia asiassa.¹¹¹ Syyttäjä saa jättää nostamatta syytteen myös tilanteessa, jossa rikoksesta epäilty ei rikoksen tekohetkellä ollut vielä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta, eikä teosta olisi odotettavissa kuin sakkoa tai enimmillään kuusi kuukautta vankeutta. Tällaisessa tilanteessa teon tulee myös olla johtunut ennemmin ymmärtämättömyydestä kuin piittaamattomuudesta lakia kohtaan.¹¹²

Lisäksi on mahdollista, että rikosvastuun toteutuminen estyy näytön puutteen vuoksi eli siksi, ettei asianomistaja suostu todistamaan oikeudenkäynnissä (OK 17:17).¹¹³ Jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta, mikäli se saattaisi ”hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syyteen vaaraan tai myötävaikuttaisi henki-

¹⁰⁴ Linna 2019, s. 153.

¹⁰⁵ Linna 2019, s. 187. Rikossovittelussa saavutetun sovinnon vaikutuksista lisää tutkielman luvussa 5.3.2.

¹⁰⁶ Ks. esim. Sopanen 2012, s. 26.

¹⁰⁷ Ks. sovittelulain 3:3.

¹⁰⁸ Ks. tutkielman luku 3.3.2.

¹⁰⁹ Rikoksantorjunta.fi: Sovittelun hyötyjä.

¹¹⁰ Keskeytymisellä viitataan tässä esitutinnan toimittamatta jättämiseen tai jo aloitetun esitutinnan lopettamiseen.

¹¹¹ Ks. ETL 3:9.1.

¹¹² Ks. ROL 1:7.

¹¹³ Erityisesti lähisuhdeväkivaltaa koskevissa rikosprosesseissa on mahdollista, että asianomistaja kieltäytyy todistamasta oikeudenkäynnissä, mikäli häneen kohdistetaan syytetyn toimesta painostusta.

lön syyllisyyden selvittämiseen” (OK 17:18.1). On kuitenkin huomattava, että tuomioistuimella on myös mahdollisuus poiketa tällaisen henkilön vaitiolo-oikeudesta ja päättää, ettei todistajana kuultavalla asianomistajalla olekaan vaitiolo-oikeutta, mikäli ”on syytä epäillä, ettei hän ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä” (OK 17:18.2). Sääntelyn avulla on pyritty välttämään tilanteita, jossa lähisuhdeväkivallasta epäilty tekijä kykenisi painostamalla asianomistajaa estämään sen, että häntä vastaan olevaa todistusaineistoa esitettäisiin.¹¹⁴

Rikosprosessi keskittyy rangaistuksen kautta häpeän langettamiseen rikoksentekijälle, minkä vuoksi uhrin näkökulman esiin tuominen ei ole keskiössä. Koska oikeudelliset normit ja syyllisen löytäminen ovat rikosprosessissa huomion kohteena, eivät rikoksen todelliset osalliset ole huomion keskipisteenä.¹¹⁵ Restoratiivinen oikeus on omalla tavallaan vastannut tähän ongelmaan mahdollistaen rikosasian osapuolille vaihtoehdoisen tavan korjata välinsä rikossovittelussa yhdessä keskustellen ja sopien. Rikosprosessin ja rikossovittelun keskeinen ero onkin se, että rikosoikeus pitää rikosta yksinkertaisesti loukkauksena lakia kohtaa, kun taas restoratiivinen oikeus on käsittänyt rikoksen konfliktina ihmisten välillä, joka loukkaa heidän yhteistä elämäänsä.¹¹⁶

Restoratiivisen oikeuden näkökulmasta rikosprosessissa uhreille annetaan lähinnä oikeudellisesti rajoitettua tietoa. Uhrien näkökulmasta saattaisi esimerkiksi olla tarpeellista, että he pääsisivät itse kertomaan tekijälle tämän aiheuttamista vahingoista, jotta tekijät ymmärtäisivät tekojensa vaikutukset.¹¹⁷ Perinteistä oikeusprosessia onkin kritisoitu siitä, että rikoksen uhri jää lähinnä rooli syyttäjän todistajana.¹¹⁸ Sovittelussa korostetaan rikoksentekijän ja uhrin välistä suhdetta, jolloin uhri ei ole rikosprosessissa verrattavalla

¹¹⁴ Vuorenpää 2020, s. 73.

¹¹⁵ Ervasti–Nylund 2014, s. 486.

¹¹⁶ Brunila 2019, s. 81.

¹¹⁷ Zehr 2002, s. 13.

¹¹⁸ Gellin–Jokinen–Slögs 2022, s. 29. Asianomistaja voidaan velvoittaa saapumaan kuultavaksi todistelutarkoituksessa tuomioistuimeen (OK 17:9.1) hänen prosessuaalisesta asemastaan huolimatta. Toisaalta asianomistajalla on oikeus myös kieltäytyä todistamasta vetoamalla asianosaisten välillä olevaan läheiseen suhteeseen (OK 17:17.1). Se, että asianomistajaa voidaan kuulla todistajana, on nähty osapuolten tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta hankalana, sillä syytetyn kuuleminen todistajana ei ole vastaavalla tavalla mahdollista (Tolvanen 2016, s. 196–197).

tavalla prosessin ulkopuolinen taho.¹¹⁹ Sovittelun onkin kuvattu parantavan konkreettisesti rikoksen asianomistajan asemaa.¹²⁰ Vaikka kansallisessa rikosprosessissa syyteasian yhteydessä on mahdollista käsitellä myös esimerkiksi rikosasiaan kytkeytyvä vahingonkorvausvaatimus,¹²¹ ei rikosprosessissa uhrin oikeuksille anneta erityistä huomiota.

Toisaalta, vaikka restoratiivisen oikeuden näkökulmasta perinteinen rikosprosessi ei anna rikoksen uhrille tarpeeksi huomiota, on myös syytä huomata, ettei restoratiivinen rikossovittelu pelkästään palvele uhrin oikeuksien toteutumista. Joidenkin näkökulmien mukaan rikoksen uhrin turvallisuutta ei esimerkiksi pystytä rikossovittelussa takaamaan lainkaan, mutta rikosprosessissa sen sijaan kyllä. Tällä viitataan esimerkiksi erilaisten turvallisuutta edistävien elementtien kuten vaikkapa lähestymiskiellon tai pidättämisen käyttämiseen, jotka rikosprosessissa ovat mahdollisia.¹²² Koska sovittelussa on kyse vapaamuotoisemmasta, keskusteluun pohjautuvasta konfliktinratkaisukeinosta, voidaan uhrien aseman katsoa olevan herkemmin vaarassa.

Yksi prosesseihin liittyvä eroavaisuus koskee myös sitä, kuinka niiden avulla on mahdollista puuttua epäasialliseen käyttäytymiseen. Rikosoikeus mahdollistaa esimerkiksi puuttumisen abstraktisti vaaralliseen käyttäytymiseen. Tällaisten tekojen kohdalla ei edellytetä sitä, että teosta olisi aiheutunut todellinen vaaratilanne, vaan merkityksellisintä on, että teon luonnetta voidaan pitää vaaraa aiheuttavana.¹²³ Tekoa voidaan myös luonnehtia toteamalla, että se ”on omiaan” aiheuttamaan vaaraa.¹²⁴ Lisäksi rikosoikeus mahdollistaa puuttumisen niin kutsuttuun uhrittomaan rikollisuuteen.¹²⁵ Kyse on sellaisesta rikollisuuden muodosta, jossa ei perinteisellä tavalla ole kyse toisten ihmisten tai heidän omaisuutensa vahingoittamisesta.¹²⁶

Sen sijaan restoratiiviseen oikeuteen pohjautuvan rikossovittelun hyödyntäminen ei ole mahdollista niin laaja-alaisesti. Restoratiivinen oikeus korostaa osapuolten osallistumista

¹¹⁹ Tolvanen 2012, s. 14 ja Tapani–Tolvanen 2013, s. 64.

¹²⁰ Makkonen–Mäenpää 2012, s. 47.

¹²¹ Nuotio 2005, s. 182.

¹²² Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 163.

¹²³ Korkka-Knuts–Frände 2020, s. 171.

¹²⁴ Matikkala 2023, s. 509.

¹²⁵ Uhrittomia rikoksia ovat esimerkiksi huumoririkokset sekä liikenteen vaarantamisrikokset (Elonheimo 2010, s. 71).

¹²⁶ Elonheimo 2010, s. 63.

ja avointa vuoropuhelua, minkä vuoksi on selvää, ettei rikossovittelu ole mahdollista sellaisten rikoslajien kohdalla, joissa ei ole uhria eli asianomistajaa lainkaan. Toisin sanoen rikossovittelun hyödyntäminen ei ole mahdollista rikosoikeuden tapaan niin kutsuttujen uhrittomien rikosten kohdalla, jotka eivät kohdistu kehenkään tiettyyn henkilöön ja siten tämän oikeushyviin.¹²⁷ Restoratiivinen rikossovittelu soveltuu tilanteisiin, joissa rikoksentekijä ja teosta kärsinyt uhri ovat yksilöitävissä ja aiheutunut vahinko kokonaisuus huomioiden myös sovinnolla korjattavissa. Oikeuskirjallisuudessakin on todettu, kuinka sovittelu ei sovellu uhrittomien rikoksien kohdalla konfliktinratkaisukeinoksi, vaan ennemminkin sellaisten rikosten ratkaisukeinoksi, joissa on kyse ainakin kahdesta konkreettisesta osapuolesta.¹²⁸

Restoratiivisen oikeuden lähestymistapaa voidaan ainakin rikoksen tekijän näkökulmasta pitää rikosoikeudellista lähestymistapaa inhimillisempänä sen korostaessa keskinäisten suhteiden korjaamista vuoropuhelun keinoin rangaistuksen määräämisen sijaan. Toisaalta antaahan restoratiivinen oikeus painoarvoa myös uhrille ja hänen oikeuksilleen. Restoratiivisessa rikossovittelussa rikoksentekijän tulee ottaa vastuu teoistaan sekä uhrin tarpeiden mukaisesti korjata aiheuttamansa vahingot,¹²⁹ kun sen sijaan rikosprosessissa tekijän katsotaan kantavan vastuunsa hänelle tuomittavan rangaistuksen kautta. Koska restoratiivinen oikeus ja rikosoikeus lähestyvät rikoksen sovittamista eri näkökulmista, lienee myös ymmärrettävää, että menettelyt itsessään sekä niiden tavoitteet eroavat toisistaan. Rikosoikeusjärjestelmämme on valtiollisuutta korostava, kun taas restoratiivisen oikeuden menettelyt korostavat yhteisöllisyyttä ja yhteisön tasolla tapahtuvaa vallankäyttöä.¹³⁰ Voisi siten todeta, että molemmilla oikeuksilla on oma paikkansa suomalaisessa oikeusjärjestelmässä sovittelun täydentäen vapaamuotoisemmalla toiminnallaan perinteistä ja jäykkää rikosprosessia.¹³¹

¹²⁷ Esimerkiksi ympäristöön kohdistuneen rikoksen osapuolia voi olla hankala määritellä, eikä rikoksessa kyse ole samalla tavoin kenenkään yksilöllisiin kokemuksiin vaikuttavasta tapahtumasta kuin esimerkiksi pahoinpitelijän ja pahoinpidellyn välisessä tilanteessa (Pirjatanniemi 2005, s. 233).

¹²⁸ Elonheimo 2010, s. 71.

¹²⁹ Brunila 2019, s. 81.

¹³⁰ Nuotio 2005, s. 181.

¹³¹ Makkonen–Mäenpää 2012, s. 47.

3 RIKOSSOVITTELU SUOMESSA

3.1 Restoratiivinen oikeus rikossovittelun taustateoriana

Restoratiivista oikeutta pidetään yhtenä merkittävänä sovittelun taustateoriana. Teorian alle kuuluu sen sijaan useita eri käytännön menetelmiä,¹³² ja menettelyistä keskeisin on rikosten sovittelumenettely.¹³³ Rikosten sovittelua onkin kuvattu restoratiivisen oikeuden ytimeksi.¹³⁴ Restoratiivisen oikeuden käytäntöjä ohjaavat monet arvot. Keskiössä ovat esimerkiksi oikeudenmukaisuus, solidaarisuus ja vastuullisuus sekä ihmisarvon kunnioittaminen.¹³⁵

Sovittelulla itsessään sen sijaan tarkoitetaan menettelyä, jossa työskennellään konfliktin osapuolten kanssa ja tavoitellaan osapuolten välisen suhteen korjaamista. Sovitteluprosessin tavoitteena sen sijaan on lisätä ymmärrystä ja korjata osapuolten vuorovaikutusta sekä kannustaa osapuolia aitoon sovintoon.¹³⁶ Prosessin lopputuloksena voi esimerkiksi olla sopimus, jonka perusteella tekijä sitoutuu korvaamaan rahana aiheuttamansa vahingot asianomistajalle.¹³⁷

Kuten monissa rikossovittelujärjestelmissä ympäri maailman, myös Suomessa restoratiivinen oikeus on mielletty rikossovittelun keskeiseksi taustateoriaksi.¹³⁸ Sen sijaan toisin kuin monissa muissa maissa, suomalainen sovittelutoiminta on edelleen rikosoikeusjärjestelmästä irrallinen menettely,¹³⁹ jonka on kuvattu sijoittuvan tuomioistuinprosessin sekä sosiaalityön välimaastoon.¹⁴⁰

¹³² Gellin–Jokinen–Slögs 2022, s. 23.

¹³³ Elonheimo 2004, s. 179.

¹³⁴ Iivari 2004, s. 180.

¹³⁵ European Forum for Restorative Justice, luku *What values guide restorative practices?*

¹³⁶ Attias 2020, s. 10 ja 50.

¹³⁷ Lappi-Seppälä 2000, s. 499.

¹³⁸ Jauhiainen–Jokinen 2022, s. 145 ja Elonheimo 2004, s. 179.

¹³⁹ Sambou 2021, s. 10.

¹⁴⁰ Flinck–Elonheimo 2010, s. 117.

3.2 Sovittelutoiminnan kehitys

Rikosten sovittelutoiminta alkoi pohjoismaissa 1980–1990-luvuilla ja Suomessa tarkemmin vuonna 1983,¹⁴¹ kun Suomen Akatemia aloitti kokeilu- ja tutkimustoimintansa.¹⁴² Ensimmäiset sovittelut sen sijaan järjestettiin alkuvuodesta 1984.¹⁴³ Muutamia vuosia myöhemmin sovittelukokeiluja aloitettiin myös muualla Suomessa ja esimerkiksi vuoteen 1995 mennessä sovittelutoiminnassa oli mukana jo 17 kuntaa.¹⁴⁴

Sovittelutoimintaa kehittäessä Suomessa otettiin vaikutteita norjalaisen sosiologi ja kriminologi *Nils Christien* näkemyksistä,¹⁴⁵ joka on esimerkiksi pitänyt sovittelua ihmisten henkisen kasvun mahdollistajana yhteisön osallistuessa aktiivisesti konfliktin ratkaisemiseen sekä pitänyt merkityksellisenä sitä, että rikossovittelusta vastaavat sovittelijat ovat maallikoita ja toiminta on vapaaehtoistoimintana organisoitua.¹⁴⁶ Vapaaehtoisista sovittelijoista tuli myös kansallisesti yksi sovittelutoiminnan kantavista perusteista.¹⁴⁷

Alkuun sovittelua hyödynnettiin erityisesti nuorten tekemien rikosten ja vahingontekojen yhteydessä, mutta myöhemmin menettelyä laajennettiin myös aikuisten tekemiin rikoksiin ja riitoihin.¹⁴⁸ Todettiin, että sovittelun avulla kyettiin paitsi puuttumaan nuorten eivottuun käytökseen myös laajentamaan toiminta koskemaan aikuisia.¹⁴⁹ Rikosten sovittelun organisoimiseen ei ollut kansallisesti yhtenäistä mallia, vaan jotkin kunnat olivat esimerkiksi perustaneet oman sovittelutoimiston, kun taas toiset hankkivat sovittelua os-topalveluna.¹⁵⁰ Sovittelua alettiin toteuttamaan myös järjestöjen toimesta, joista merkittävin oli aluejärjestöineen Suomen Setlementti ry. Sovittelutoiminnan organisointi oli sitä järjestävien vastuulla ja he vastasivat esimerkiksi toiminnan kehittämisestä ja rahoituksesta.¹⁵¹

¹⁴¹ Jauhiainen–Jokinen 2022, s. 145–146 ja Iivari 2007, s. 3.

¹⁴² Iivari 2007, s. 9.

¹⁴³ Ojanne 2017, s. 6.

¹⁴⁴ Lappi-Seppälä 2000, s.498.

¹⁴⁵ Iivari 2017, s. 388 ja Jauhiainen–Jokinen 2022, s. 145.

¹⁴⁶ Christie 1977, s. 1, 2 ja 11 ja Ervasti–Attias 2022, s. 1–2.

¹⁴⁷ Ojanne 2017, s. 7.

¹⁴⁸ HE 93/2005 vp, s. 4.

¹⁴⁹ Ojanne 2017, s.7.

¹⁵⁰ Iivari 2001, s. 31.

¹⁵¹ Ojanne 2017, s. 6.

Palvelun valtakunnallinen saatavuus ei kuitenkaan toteutunut kuntien vapaehtoisella ja omin voimin ylläpidetyllä toiminnalla.¹⁵² Tämä luonnollisesti vaikutti siihen, ettei sovittelupalvelua ollut ympäri Suomen yhdenmukaisesti saatavilla. Sovittelumenettelyn kehittämisen yhteydessä painoarvoa annettiin sille, että sovittelutoiminnan tulisi olla yhdenmukaista ja valtakunnallisesti kattavaa,¹⁵³ eikä merkitystä saisi olla asuinpaikalla palvelun saatavuuden suhteen. Sen ohella, että kansallisesti haluttiin yhtenäistää ja selkeyttää sovittelupalvelun järjestämistä, tuli kehitystarpeita rikosasioiden sovitteluun myös kansainväliseltä tasolta. Esimerkiksi Euroopan neuvoston ministerikomitea (*Committee of ministers, CM*) hyväksyi vuonna 1999 suosituksen R(99)19 koskien rikosasioiden sovittelua ja sen järjestämistä.¹⁵⁴ Samankaltaisia suosituksia sisältyi myös Yhdistyneiden Kansakuntien Talous- ja sosiaalineuvoston (*ECOSOC*) antamaan päätöslauselmaan 2002/12,¹⁵⁵ sen ottaen kantaa restoratiivisen oikeuden käyttöön.¹⁵⁶ Sovittelutoiminnan kehityksen taustalla vaikuttivat siten paitsi kansalliset kehitystarpeet, myös kansainväliset sovittelua koskevat instrumentit.

3.3 Sovittelulaki

3.3.1 Voimaantulo ja soveltamisala

Kuten on tullut esille, sovittelutoimintaa harjoitettiin alkuun ilman kattavaa, alaa koskevaa lainsäädäntöä. Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005, sovittelulaki) tuli voimaan vuoden 2006 alusta alkaen, joten lakisäateisenä menettelynä rikossovittelussa on kyse verraten tuoreesta menettelystä. Lain soveltaminen sen sijaan aloitettiin 1.6.2006.¹⁵⁷ Lainsäädännön taustalla oli halu varmistaa niin pysyvän rahoituksen saaminen valtion budjetista kuin sovittelupalveluiden valtakunnallinen saavutettavuus sekä niiden yhdenmukainen toteuttaminen.¹⁵⁸ Lain säätämisen myötä esimerkiksi

¹⁵² HE 93/2005 vp, s. 4.

¹⁵³ Lappi-Seppälä 34/2000, s. 24.

¹⁵⁴ HE 93/2005 vp, s. 4 ja 44.

¹⁵⁵ Englanniksi: *Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters*.

¹⁵⁶ HE 93/2005 vp, s. 5.

¹⁵⁷ Ks. esim. Makkonen–Mäenpää 2012, s. 39 ja Ojanen 2017, s. 6.

¹⁵⁸ Sambou 2021, s. 10.

sovittelijoiden saamaa koulutusta tehtiin yhdenmukaisemmaksi ja sovittelijoiden koulutuksen ja osaamisen ylläpitämisestä tuli tehokkaampaa.¹⁵⁹

Lain säätämisen johtavana perusteena oli siten sovittelun epätasa-arvoinen soveltaminen Suomessa. Ennen lain voimaantuloa sovittelutoiminta oli esimerkiksi keskittynyt alueellisesti pääkaupunkiseudun sovittelutoimistoihin.¹⁶⁰ Lain säätäminen johti sen sijaan siihen, että sovittelupalveluiden hyödyntäminen tuli valtakunnallisuuden vuoksi kaikille mahdolliseksi ja myös rahoitus siirtyi valtion budjettiin. Tämä tarkoitti sitä, ettei enää ollut merkitystä sillä, oliko jollakin yksittäisellä toimijalla kuten kunnalla resursseja tarjota palvelua.¹⁶¹

Sovittelulain seurauksena voimaan tuli esimerkiksi säännös koskien lain soveltamisalaa (sovittelulain 1 §). Lain ensimmäisessä pykälässä esimerkiksi määritellään, mitä rikosasioiden sovittelulla ylipäätään tarkoitetaan. Rikosasioiden sovittelussa on kyse maksuttomasta palvelusta, jossa ”rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi” (sovittelulain 1.1 §).

Rikossovittelussa on siten kyse rikoksen uhrille ja tekijälle sovittelun yleisten edellytysten täytyessä tarjottavasta vapaamuotoisesta ja luottamuksellisesta tavasta käsitellä tapahtunutta rikosta ja sen aiheuttamia seurauksia. Rikossovittelussa rikosentekijällä ja rikoksen uhrilla on mahdollisuus kohdata toisensa puolueettoman sovittelijan johdolla ja läsnä ollessa sekä pyrkiä löytämään yhdessä ratkaisuja niihin ongelmiin, joita tapahtunut rikos on aiheuttanut.¹⁶² Menettelyn taustalla vaikuttavan restoratiivisen oikeuden mukaisesti rikossovittelussa huomio keskittyy rikoksen aiheuttamien seurausten ratkaisemisessa osapuolten väliseen vuorovaikutukseen ja keskusteluun.

¹⁵⁹ Ojanne 2017, s. 9.

¹⁶⁰ HE 93/2005 vp, s. 5.

¹⁶¹ Makkonen–Mäenpää 2012, s. 39.

¹⁶² Iivari 2004, s. 177.

Sovittelulaki koskee pääosin rikosasioiden sovittelua, mutta kuten sanottu, lain soveltamisala ulottuu joissakin tilanteissa myös riita-asioihin; ”sovittelu on mahdollista sellaisissa riita-asioissa, joissa ainakin yksi osapuoli on luonnollinen henkilö” (sovittelulain 1.2 §). Edelleen ”muu kuin rikokseen perustuvaa vahingonkorvausvaatimusta koskeva riita-asia voidaan kuitenkin ottaa soviteltavaksi vain, jos riita sen kohde ja asiassa esitetyt vaatimukset huomioon ottaen on vähäinen” (sovittelulain 1.2 §). Säännös asettaa siten vähäisyyssehdon riita-asioiden sovittelulle. Säännöksessä on myös todettu, kuinka ”riita-asian sovittelusta on soveltuvin osin voimassa, mitä tässä laissa säädetään rikosasian sovittelusta” (sovittelulain 1.2 §).

3.3.2 Sovittelun edellytykset ja sovittelussa käsiteltävät asiat

Sovittelu ei ole mahdollista kaikissa tilanteissa, vaan tiettyjen edellytysten tulee täytyä, jotta sovittelu voidaan toteuttaa. Sovittelulain 2 §:ssä säädetäänkin sovittelun yleisistä edellytyksistä. Sovittelu edellyttää esimerkiksi molempien osapuolten vapaaehtoisuutta: ”Sovittelu voidaan toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja jotka pystyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen” (sovittelulain 2.1 §). Laissa on myös säädetty, kuinka ”ennen kuin osapuoli antaa suostumuksensa sovitteluun, hänelle tulee selvittää hänen sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sovittelussa” ja että ”osapuolella on oikeus peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa sovittelun aikana” (sovittelulain 2.1 §).

Vapaaehtoisuusvaatimusta voidaan pitää sovittelun merkittävänä ja oleellisena edellytyksenä – harvoinhan pakotettuna on edellytyksiä asioiden sopimiseen. Käytännössä vapaaehtoisuusedellytyksen voidaan katsoa tarkoittavan sitä, että osapuolet voivat milloin vain peruuttaa suostumuksensa menettelyyn, jos haluavat.¹⁶³ Lain valmisteluaineistoihin onkin kirjattu, kuinka osapuolella on oikeus milloin tahansa peruuttaa suostumuksensa, siitä

¹⁶³ Jokela 2016, s. 56.

huolimatta, että sovittelu olisi jo alkanut. Siten sovittelun ehtiessä jo alkaa, olisi se keskeytettävä.¹⁶⁴ Kenenkään ei ole pakko ainakaan lain puolesta osallistua rikosasian sovitteluun. Vapaaehtoisuutta on kuitenkin myös kyseenalaistettu pohtimalla, onko rikossovittelussa kyse kuitenkaan koskaan täysin vapaaehtoisuudesta, jos otetaan huomioon uhka siitä, että asian käsittely päättyy tuomioistuimeen¹⁶⁵ ja osapuolet tekevät tietoisien päätöksen sovitteluun osallistumisesta. Tämän kritiikin ohella onkin esitetty, että kyse on ennemminkin osapuolten välisestä *tietoisesta suostumuksesta* vapaaehtoisuuden sijaan.¹⁶⁶

Lakiin on kirjattu myös edellytyksiä alaikäisiä ja vajaavaltaisia täysi-ikäisiä henkilöitä koskien. Sovittelun edellytyksenä on esimerkiksi, että alaikäinen henkilö antaa suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Alaikäisen henkilön osallistumisesta sovitteluun koskee myös edellytys siitä, että hänen huoltajansa tai muut lailliset edustajat ovat suostuneet sovitteluun (sovittelulain 2.2 §). Laki ei siten säädä ikärajaa sovitteluun osallistumiselle. Alaikäisen kohdalla sovitteluun osallistuminen voi kuitenkin estyä sovittelulain 2.1 §:n sisältämän vaatimuksen vuoksi, joka määrittelee, että osapuolen tulee ymmärtää ”sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkitys”. Alaikäisen kypsyyttä arvioidessa huomio kiinnittyy erityisesti paitsi henkilön ikään ja kehitystasoon, myös olosuhteisiin kokonaisuudessaan.¹⁶⁷

Vajaavaltaiseksi julistettu täysi-ikäinen henkilö voi sen sijaan osallistua sovitteluun, ”jos hän ymmärtää asian merkityksen ja antaa henkilökohtaisesti suostumuksensa sovitteluun” (sovittelulain 2.2 §). Siten vajaavaltaiseksi julistetulla on mahdollisuus osallistua sovitteluun vain omalla suostumuksellaan, edellyttäen kuitenkin sitä, että hän pystyy ymmärtämään sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen.¹⁶⁸

Sovittelulain mukainen sovittelu ei ole mahdollista kaikkien asioiden kohdalla ja sovittelulain 3 §:ssä säädetäänkin sovittelussa käsiteltävistä asioista. Sovittelussa on mahdollista käsitellä sellaisia rikoksia, ”joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi, kun otetaan huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä

¹⁶⁴ HE 93/2005 vp, s. 16.

¹⁶⁵ Sovittelussa saavutettu sovinto voi vaikuttaa rikosprosessin kulkuun, ks. tämän tutkielman luku 5.3.2.

¹⁶⁶ Attias 2020, s. 51.

¹⁶⁷ HE 93/2005 vp, s. 16.

¹⁶⁸ HE 93/2005 vp, s. 16.

muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena” (sovittelulain 3.1 §). Pykälässä ei siten ole rajattu tarkasti sitä, minkä tyyppisiä rikoksia sovittelussa voidaan käsitellä.¹⁶⁹

Toisaalta rikoksen sovittelu edellyttää myös sitä, että ”rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat ja että sovittelu on uhrin edun mukaista”. Soviteltavaksi ei saa myöskään ottaa ”alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve”. Lisäksi mikäli ”rikos ei sovellu sovitteltavaksi, ei siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa voida sovittaa” (sovittelulain 3.1 §). Viime kädessä sovittelutoimisto tekee arvion siitä, soveltuuko jokin asia sovitteluun (sovittelulain 15 §).

¹⁶⁹ HE 93/2005 vp, s. 16.

4 LÄHISUHTEESSA TAPAHTUNEIDEN RIKOSTEN SOVITTELUA KOSKEVAT LAINMUUTOKSET

4.1 Lähisuhdeväkivalta

Käsitelläkseen lähisuhdeväkivaltaa koskevaa sovittelua lienee tarpeellista ensin määrittellä, mistä lähisuhdeväkivallasta on kyse. Käsitteestä ”lähisuhdeväkivalta” on melko vaivattomasti johdettavissa, mitä sillä tarkoitetaan. Nimensä mukaisesti lähisuhdeväkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa, joka on tapahtunut läheisessä ihmissuhteessa, eli kyse on lähisuhteessa elävien välisestä väkivallasta.¹⁷⁰ Tällaisia ihmissuhteita ovat parisuhteen ohella esimerkiksi päättynyt parisuhde, seurustelusuhde, sisarussuhde tai vanhemman ja lapsen välinen suhde. Edellä mainituissa on kyse perhe- ja parisuhdeväkivallasta, jotka molemmat luokitellaan lähisuhdeväkivallaksi.¹⁷¹

”Lapsensa äidin McDonald’ sissa puukottanut mies tuomittiin murhasta elinkautiseen”,¹⁷² ”Milla on paennut kotoaan, mutta ei tiedä, voiko jättää miestään – tällaista on turvakotien arki”,¹⁷³ ”Hälyttävä tieto lähisuhdeväkivallasta: joka kolmas suomalaisnainen on uhri”.¹⁷⁴ Kun pohtii lähisuhdeväkivaltaa ilmiönä, tulevat väistämättä mieleen ne lukuisat, lähes päivittäin silmillemme avautuvat uutisotsikot, jotka kertovat meille surullisia tarinoita lähisuhdeväkivallasta. Lähisuhdeväkivaltaa voidaankin pitää valitettavana ilmiönä, joka poikkeuksellisen julmana väkivallan muotona usein herättää paljon yhteiskunnallista keskustelua esimerkiksi mediassa.

Lähisuhdeväkivallasta puhuttaessa mieleen voi tulla ensimmäisensä ”mies, joka lyö naista”,¹⁷⁵ eikä mielikuva ole tuulesta temmattu. Uutisotsikoista saadun käsityksen ohella

¹⁷⁰ WHO: Väkivalta ja terveys maailmassa, s. 23.

¹⁷¹ Kytölä 2021, s. 19.

¹⁷² Yle: Lapsensa äidin McDonald’ sissa puukottanut mies tuomittiin murhasta elinkautiseen, 27.09.2024.

¹⁷³ Yle: Milla on paennut kotoaan, mutta ei tiedä, voiko jättää miestään – tällaista on turvakotien arki, 13.10.2024.

¹⁷⁴ Yle: Hälyttävä tieto lähisuhdeväkivallasta: joka kolmas suomalaisnainen on uhri, 03.09.2023.

¹⁷⁵ Essel–Rantanen–Rossinen 2017, s. 49.

myös virallislähteiden valossa lähisuhdeväkivaltaa voidaan pitää vahvasti sukupuolittuneena ilmiönä: tekijänä on useimmin mies, teon kohteena nainen.¹⁷⁶ Naisiin kohdistuva väkivalta nostetaan usein esille erikseen, sillä väkivalta nähdään maailmanlaajuisena ihmisoikeusrikkomuksena sekä esteenä sukupuolten väliselle tasa-arvolle.¹⁷⁷ Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen velvoittavat esimerkiksi useat kansainväliset ihmisoikeussopimukset.¹⁷⁸

Toisaalta vaikka stereotyyppisenä esimerkkinä lähisuhdeväkivallasta voidaankin pitää parisuhteessa tapahtuvaa, miehen naiseen kohdistamaa väkivaltaa, on tosiasiasa lähisuhdeväkivallassa kyse moniulotteisemmasta ilmiöstä.¹⁷⁹ Tosiasiasa lähisuhdeväkivaltaa ilmenee monen eri ikäisten keskuudessa, ja sitä luonnollisesti kokevat niin miehet kuin naisetkin.¹⁸⁰ Uhrin kattavat laajasti myös esimerkiksi koulutukseltaan tai etniseltä taustaltaan erilaisia ihmisiä.¹⁸¹

Lähisuhdeväkivallassa on kyse vallan väärinkäytöstä,¹⁸² joka ilmenee eri tavoin. Fyysinen väkivalta voi olla esimerkiksi lyömistä, potkimista tai esineellä heittämistä, henkistä väkivaltaa sen sijaan ovat esimerkiksi toisen kontrollointi, huutaminen tai uhkaileminen. Perinteisten väkivallan ilmenemismuotojen ohella lähisuhdeväkivalta voi ilmetä myös esimerkiksi taloudellisena väkivaltana tai seksuaalisuutta loukkaavana väkivaltana.¹⁸³ Väkivallan kirjo kattaa siten monenlaista erilaista väkivaltaa.

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvänä tyypillisenä piirteenä voidaan pitää sitä, että uhri on tekijään nähden jollakin tapaa riippuvaisessa asemassa.¹⁸⁴ Lähisuhdeväkivallassa on siten kyse toisilleen jollain tavalla tuttujen osanottajien välillä tapahtuvasta väkivallasta. Tämän ominaispiirteen olemassaolon voi nähdä tekevän väkivallan ilmenemisestä entistä-

¹⁷⁶ Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, s. 12.

¹⁷⁷ Ewalds–Bildjuschkin–Siukola 2/2019, s. 7.

¹⁷⁸ Näistä lisää tutkielman luvussa 5.1.

¹⁷⁹ Ks. Åberg 2/2019, s. 5.

¹⁸⁰ Tilastokeskus: Viranomaisten tietoon tullut pari- ja lähisuhdeväkivalta kasvoi 5 % vuonna 2023.

¹⁸¹ HE 78/2010 vp, s. 10.

¹⁸² Essel–Rantanen–Rossinen 2017, s. 50.

¹⁸³ Kytölä 2021, s. 19–21.

¹⁸⁴ HE 130/2024 vp, s. 3.

kin julmempaa. Väkivallan kokeminen lienee muutenkin hyvin traumatisoiva ja turvallisuuden tunnetta järkyttävä kokemus, saati silloin, kun tekijänä on uhrin itsensä tuntema, todennäköisesti rakastamakin läheinen.

Lähisuhdeväkivallalle on tyypillistä, että eri väkivallan muodot ilmenevät samanaikaisesti. Lisäksi ominaista on, että esimerkiksi parisuhteessa tapahtuvassa lähisuhdeväkivallassa väkivaltaiset ja hyvät vaiheet vaihtelevat ja pikkuhiljaa väkivaltaiset jaksot muuttuvat pidemmiksi,¹⁸⁵ eli kyse on toistuvasta väkivallasta.¹⁸⁶ Lähisuhdeväkivaltaa kokeva saattaa siis pahimmillaan joutua monenlaisen erilaisen väkivallan uhriksi, pitkienkin ajanjaksojen aikana. Valitettavaa on, että usein lähisuhdeväkivaltatilanteissa kynnys avun hakemiseen on korkea,¹⁸⁷ sillä uhri kokee syyllisyyttä ja häpeää tilanteestaan. Tällöin avun hakeminen tai tapahtumista kertominen saattavat estyä.¹⁸⁸ Sen vuoksi valitettavasti vain rajallinen määrä tapauksista päätyy esimerkiksi poliisiin tai lääkärin tietoon ja kyse on pitkälti piilorikollisuuden ilmiöstä.¹⁸⁹

4.2 Sovittelulain 1.1.2025 voimaan tulleet lainmuutokset

Joulukuun 2024 lainmuutoksissa eli vuoden 2025 alusta voimaan tulleissa muutoksissa on kyse lähisuhdeväkivallan sovittelusta ja siitä luopumisesta. Lainmuutoksista huolimatta sovittelu on kuitenkin vielä mahdollista vanhan lain mukaisesti sellaisten rikosasioiden kohdalla, joissa sovittelua koskeva aloite on tehty ennen uuden lain voimaantuloa.¹⁹⁰

Hallituksen esityksestä HE 130/2024 vp ilmenevä tavoite on, ettei sovitteluun otettaisi enää sellaisia rikoksia, jotka sisältävät väkivaltaa taikka muita vastaavia rikoksia, joissa

¹⁸⁵ Helsingin kaupungin lähisuhdeväkivallan ehkäisytoimintaohjelma 2024–2025, s. 6.

¹⁸⁶ HE 78/2010 vp, s. 14.

¹⁸⁷ Essel–Rantanen–Rossinen 2017, s. 50.

¹⁸⁸ Kytölä 2021, s. 90.

¹⁸⁹ HE 130/2024 vp, s. 7.

¹⁹⁰ HE 130/2024 vp, s. 61.

uhrin ja rikoksesta epäillyn välillä on tai on ollut läheissuhde ja joissa sen vuoksi on haastavaa tietää, onko uhri suostunut sovitteluun täysin vapaaehtoisesti.¹⁹¹ Osapuolten yhteinen lähipiiri voi esimerkiksi painostaa uhria suostumaan sovitteluun tai uhri saattaa suostua siihen tekijää suojellakseen tai miellyttääkseen.¹⁹² Tämän tavoitteen ohella lainmuutoksilla yritetään varmistaa, ettei lähisuhteessa tapahtunutta rikosta koskeva rikosprosessi voi päättyä sovittelulain mukaisen sovinnon seurauksena.¹⁹³

Joulukuun 2024 lainmuutosten seurauksena muutettiin sovittelulain 12 §:n 3 momenttia, kumottiin sovittelulain 13 §:n 2 momentti, muutettiin 13 §:n 3 momenttia sekä lisättiin sovittelulakiin uusi 3 a §.¹⁹⁴ Seuraavaksi tuon esille kunkin edellä mainitun muutoksen, jotka sovittelulakiin tehtiin hallituksen esityksen HE 130/2024 vp mukaisesti.

Ensinnäkin lainmuutoksen seurauksena sovittelulain 12 §:n 3 momentista poistettiin viittaus rikoslain säädösnumeroon, sillä se mainitaan ensimmäisen kerran jo uudessa 3 a §:ssä.¹⁹⁵ Siten sovittelulain 12 §:n kohdalla kyse ei ollut kovinkaan merkittävästä muutoksesta.

Toisekseen sovittelulain 13 § koskee asioiden ohjautumista sovitteluun ja 13 §:n 2 momentin muutoksessa on kyse siitä, että poliisi- ja syyttäjäviranomaisen sovittelualoitetta koskeva oikeus kumottiin, eli pykälästä kumottiin osa: ”Vain poliisi- tai syyttäjäviranomaisella on kuitenkin oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä, jos kyseessä on väkivaltaa sisältävä rikos, joka on kohdistunut rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen” kokonaan.¹⁹⁶ Lainkohdassa sen sijaan määritellään nykyään, kuinka ”vain poliisi- tai syyttäjäviranomaisella on kuitenkin oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä, jos kyseessä on 3 a §:n 3 momentin 2 kohdassa tarkoitettu rikos” (sovittelulain 13.2).

Kolmanneksi lain 13 §:n 3 momenttiin lisättiin viittaus uuteen 3 a §:ään. Vanhan momentin sisältöä ”Arvioidessaan käsiteltävänään olevan asian soveltuvan 3 §:n 1 momentissa

¹⁹¹ HE 130/2024 vp, s. 1.

¹⁹² LaVM 10/2024 vp, s. 5.

¹⁹³ HE 130/2024 vp, s. 29.

¹⁹⁴ HE 130/2024 vp, s. 57.

¹⁹⁵ HE 130/2024 vp, s. 54.

¹⁹⁶ HE 130/2024 vp, s. 61.

säädetyt mukaisesti sovitteluun, poliisi- tai syyttäväviranomaisen tulee tiedottaa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille sovittelumahdollisuudesta ja ohjata heidät sovitteluun, jollei tämän pykälän 2 momentista muuta johdu” muutettiin muotoon ”Arvioidessaan käsiteltävänä olevan asian soveltuvan 3 §:n 1 momentissa säädetyt mukaisesti sovitteluun poliisi- tai syyttäväviranomaisen tulee tiedottaa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille sovittelumahdollisuudesta ja ohjata heidät sovitteluun, jollei kyse ole rikoksesta, jota ei 3 a §:n mukaan saa ottaa soviteltavaksi.”¹⁹⁷ Vanhan 13 §:n 3 momentin viittaus saman pykälän 2 momenttiin muuttui luonnollisesti tarpeettomaksi, kun 13 §:n 2 momentti lainmuutoksen seurauksena kumottiin.

Neljänneksi tutkimuksen kannalta keskeisimpänä muutoksena sovittelulakiin lisättiin täysin uusi 3 a §, johon tutkimus siten ensisijaisesti keskittyy ja joka otsikkonsa ”*Läheiseen kohdistuneen rikoksen sovittelua koskevat rajoitukset*” mukaisesti koskee läheiseen kohdistuneen rikoksen sovittelua koskevia rajoituksia. Uuden sovittelulain 3 a §:n mukaan:

”Soviteltavaksi ei saa ottaa rikoslain (39-001/1889) 21 luvun 16 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön kohdistunutta tahallista:

- 1) väkivaltaa sisältävää rikosta;
- 2) rikoslain 20 luvussa tarkoitettua seksuaalirikosta;
- 3) rikoslain 21 luvussa tarkoitettua henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta;
- 4) rikoslain 25 luvun 1 §:ssä tarkoitettua vapaudenriistoa, 2 §:ssä tarkoitettua törkeää vapaudenriistoa, 3 §:ssä tarkoitettua ihmiskauppaa, 3 a §:ssä tarkoitettua törkeää ihmiskauppaa, 7 §:ssä tarkoitettua laitonta uhkausta, 7 a §:ssä tarkoitettua vainoamista tai 8 §:ssä tarkoitettua pakottamista;
- 5) rikoslain 31 luvun 1 §:ssä tarkoitettua ryöstöä tai 2 §:ssä tarkoitettua törkeää ryöstöä.

Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös siinä tarkoitettun rikokseen yritystä, jos yritys on säädetty rangaistavaksi.

Poiketen siitä, mitä 1 momentissa säädetään, rikoksen saa kuitenkin ottaa soviteltavaksi, jos:

¹⁹⁷ HE 130/2024 vp, s. 61.

- 1) syyttäjä ei saa nostaa rikoksesta syytettä, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi; tai
- 2) rikos on kohdistunut alaikäisen epäillyn huoltajaan tai sukulaiseen eikä siitä ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa.”

Uutta 3 a §:ää voisi luonnehtia toteamalla sen pitävän sisällään pääsäännön ja siihen lukeutuvat poikkeukset. Pääsäännön (sovittelulain 3 a:1 ja sovittelulain 3a:2) mukaan säännös kieltää sovittelemisen tietyissä lain mukaisissa tilanteissa. Tähän liittyen uuden 3 a §:n tarkoituksena on ymmärtää lähisuhdeväkivalta laajana ilmiönä ja siksi säännös katkaakin esimerkiksi useita eri rikosnimikkeitä.¹⁹⁸ Poikkeuksellisesti säännös sen sijaan sallii sovittelun tiettyjen tosiseikkojen vallitessa (sovittelulain 3 a:3).

4.3 Sovittelulain uuden 3 a §:n tarkastelua

4.3.1 *Kuka on läheinen?*

Sovittelulain uusi 3 a § sisältää viittauksen rikoslakiin määritellään osapuolten välistä läheistä suhdetta, eli tilanteita, joihin uuden säännöksen voidaan katsoa soveltuvan. Viittauksen mukaan ”soviteltavaksi ei saa ottaa rikoslain (39-001/1889) 21 luvun 16 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön” kohdistuneita, säännöksen 1–5 kohdissa määriteltyjä tekoja. Koska sovittelulain uusi 3 a § sisältää viittauksen rikoslakiin, sen sisällön selvittämiseksi täytyy luonnollisesti perehtyä myös rikoslakiin.

Kyseinen RL 21:16 koskee syyttäjän syyteoikeutta lievän pahoinpitelyn kohdalla, jonka mukaan syyttäjä saa nostaa syytteen vain, jos asianomistaja ilmoittaa rikoksen syytteeseen pantavaksi (RL 21:16.1). Poikkeuksellisesti syyttäjä saa kuitenkin nostaa syytteen lievästä pahoinpitelystä, jos teko on kohdistunut RL 21:16.1,2 kohdan mukaisesti ”tekijän aviopuolisoon tai entiseen aviopuolisoon, sisarukseen tai sukulaiseen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilöön, joka asuu tai on asunut tekijän kanssa yhteistaloudessa tai on tai on ollut muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia

¹⁹⁸ LaVM 10/2024 vp, s. 15.

hänelle läheinen”. Myös rikoslaissa on siten lievän pahoinpitelyn syyteoikeutta koskevassa pykälässä huomioitu lähisuhteessa tapahtuneen väkivallan erityisyys.

Joka tapauksessa se, millaiseen ihmissuhteeseen uusi sovittelulain 3 a § soveltuu, on osin tulkinnanvaraista johtuen RL 21:16.1,2:n sisällöstä. Täsmällisyyttä säännöksen soveltamiselle löytääkseen sekä tulkinnanvaraisuuksia selvittääkseen lainkohtaa analysoidessa on syytä tarkastella RL 21:16.1,2:n taustalla vaikuttavia lain esitöitä. Lainmuutoksessa 1082/2010 oli kyse lievän pahoinpitelyn syyteoikeuden muuttamisesta siten, että paitsi alaikäiseen myös läheiseen kohdistuneesta lievästä pahoinpitelystä tuli virallisen syytteen alaisia rikoksia.¹⁹⁹ Lainmuutosta koskevassa hallituksen esityksessä HE 78/2010 vp on siten käsitelty myös sitä, mitä *läheisellä* voidaan tarkoittaa.

RL 21:16.1,2:sta ilmenevät aviopuoliso, entinen aviopuoliso, sisarus sekä sukulainen ”suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa” ovat selkeästi määriteltyjä ja käytännössä melko mutkattomasti tunnistettavissa olevia kuten myös henkilö, ”joka asuu tai on asunut tekijän kanssa yhteistaloudessa”. Huomioonotettavaa on kuitenkin, että läheisestä suhteesta on kyse avioliiton ohella myös sekä avoliiton että rekisteröidyn parisuhteen kohdalla, eikä merkitystä ole osapuolten sukupuolilla. Avoliitolla sen sijaan on viitattu parisuhteeseen, jossa osapuolet asuvat yhdessä sekä jakavat osittain tai kokonaan yhteisen talouden. Toisaalta läheisen suhteen ei kuitenkaan tarvitse merkitä sitä, että osapuolet asuisivat yhdessä. Sukulaisuussuhteeseen perustuvalla läheisellä suhteella viitataan puolestaan niin lapsiin, vanhempiin kuin isovanhempiinkin sekä myös sisarussuhteisiin. Kaukaisempien sukulaisten kohdalla osapuolten välisen suhteen tarkasteluun tulisi kuitenkin kiinnittää erityistä huomiota.²⁰⁰

Sen sijaan henkilö, joka ”on tai on ollut muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia hänelle läheinen” (RL 21:16.1,2), jättää asioita tulkinnanvaraavan avoimen muotoilunsa vuoksi. Avoimesta muotoilusta voi syntyä vaikutelma, että lainsoveltajalle on jätetty paljon tapauskohtaista harkinnanvaraava lähisuhteen määrittelyyn. Lähisuhdetta määriteltessä on kuitenkin linjattu, kuinka läheiseen suhteeseen on tyypillisesti ymmärretty liittyvän tunnepitoinen sitoutuminen toiseen henkilöön. Siksi lähisuhteiksi ei katsota

¹⁹⁹ HE 78/2010 vp, s. 1.

²⁰⁰ HE 78/2010 vp, s. 24 ja 25.

ystävyyss- ja kaverisuhteita, jotka liittyvät esimerkiksi koulunkäyntiin, opiskeluun, työtoveruuteen, vapaa-aikaan tai internet-tuttavuuteen. Tällaisesta suhteesta puuttuisi mitä ilmeisimmin esitöiden tarkoittama tunnepitoinen sitoutuminen toiseen henkilöön. Toisaalta toisilleen läheisinä henkilöinä pidettäisiin sellaisia, jotka aikaisemmin ovat olleet läheisessä suhteessa, mutta joiden suhde ei enää tekohetkellä ole läheinen. Tässä yhteydessä merkitystä olisi ajan kulumisella: säännöksen soveltaminen ja osapuolten tulkitseminen toisilleen läheisinä henkilöinä edellyttäisi painavampia perusteita, jos suhteen päättymisestä on kulunut jo pitkä aika.²⁰¹

Toisaalta voitaisiin tulkita, että esimerkiksi seurustelukumppaneiden välillä vallitsisi edellä mainitun kaltainen, esitöistä ilmenevä tunnepitoinen yhteys. Sovittelulain muutoksia koskevassa hallituksen esityksessä HE 130/2024 vp ei ole suoraan otettu kantaa seurustelusuhteen arvioimiseen lähisuhteena, mutta esityksen perusteluissa seurusteluväki-valta on tunnistettu lähisuhteväki-valtaan läheisesti liittyvänä käsitteenä.²⁰² Sen sijaan lainmuutoksen 1082/2010 yhteydessä on katsottu, että esimerkiksi erillään asuvia seurustelukumppaneita voidaan pitää RL 21:16.1,2:n tarkoittamina läheisinä henkilöinä.²⁰³ Lisäksi seurustelukumppaneiden välistä läheissuhdetta on arvioitu suoraan sovittelulain muutoksia koskevassa lakivaliokunnan mietinnössä LaVM 10/2024 vp, jonka mukaan alaikäisten seurustelukumppaneiden välisiä rikoksia ei voida uuden sääntelyn valossa sovitella lainkaan.²⁰⁴ Tämä vahvistaa oletttamaa siitä, että myös seurustelukumppaneiden välistä suhdetta tulisi lähtökohtaisesti tarkastella RL 21:16.1,2:n soveltamisalan piiriin kuuluvana läheisenä ihmissuhteena.

Myös korkein oikeus (KKO) on ratkaisukäytännössään arvioinut seurustelusuhteen merkitystä lähisuhteena tilanteessa, jossa osapuolet olivat seurustelusuhteessa, mutta eivät asuneet samassa taloudessa.

Tapauksessa KKO 2018:22 oli kyse A:n B:hen kohdistamasta pahoinpitelyrikoksesta osapuolten ollessa seurustelusuhteessa. Keskeisen oikeudellisen ongelman

²⁰¹ HE 78/2010 vp, s. 25.

²⁰² HE 130/2024 vp, s. 3.

²⁰³ HE 78/2010 vp, s. 24.

²⁰⁴ LaVM 10/2024 vp, s. 10.

muodosti kysymys siitä, voitiinko tekijä tuomita RL 6:11.1:n mukaiseen yhdyskuntapalveluun. Säännöksen mukaan rikoksentehtyjä, joka tuomitaan pituudeltaan määrättyyn, enintään kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen, voidaan tuomita sen sijasta yhdyskuntapalveluun. Ehtona on kuitenkin, ettei yhdyskuntapalveluun tuomisemiselle voida katsoa olevan ehdottomien vankeusrangaistusten, valvontarangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten, rikollisen toiminnan jatkamisen tai muiden *painavien syiden vuoksi estettä* (RL 6:11.1).

Tapauksessa KKO käytti tulkinta-apunaan aikaisempaa ratkaisukäytäntöään. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2012:9 korkein oikeus oli todennut, kuinka perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksissa tekijän ja uhrin ollessa epätasavertaisessa asemassa keskenään uhri tarvitsee erityistä suojelua ja teon vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekijän syyllisyyden aste puoltavat sitä, että rangaistus voidaan mitata yleistä rangaistuskäytäntöä ankarammaksi.²⁰⁵ Arvioitavana olevassa tapauksessa kyse oli siitä, että A oli aikaisemminkin pahoinpidellyt toistuvasti uhria, minkä vuoksi yhdyskuntapalveluun voitiin katsoa olevan *painavasta syyistä johtuva este*. Kuitenkin, koska A ja B eivät asuneet samassa taloudessa, heidän suhdettaan tulkittiin seurustelusuhteena, johon ei nähty liittyvän vastaavanlaista suojelun tarvetta kuin tilanteessa, jossa perheenjäsenet asuvat samassa taloudessa. Tämän vuoksi korkein oikeus päätyi siihen, ettei laissa mainittua *painavaa syytä* ollut kyseessä, joka olisi estänyt A:n tuomitsemisen yhdyskuntapalveluun.²⁰⁶

Niin ollen tapauksessa KKO 2018:22 seurustelusuhteen läheisyys huomioitiin, mutta sen ei nähty olevan vertailukelpoinen samassa taloudessa asuvien henkilöiden väliseen lähi-suhteeseen ja siten estävän epäillyn tuomitsemista yhdyskuntapalveluun. Ratkaisun voi tulkita vahvistavan omalta osaltaan olettaa siitä, kuinka seurustelusuhteiden arviointi lähisuhteena edellyttää aina tapauskohtaista harkintaa. Huomioon on toisaalta otettava se, ettei tapauksessa ollut kyse lähisuhdeväkivaltatapauksen sovittelun edellytyksiä koskevasta arvioinnista, vaan rangaistuslajin määrittämisestä.

Huomionarvoista on kuitenkin, ettei sovittelulain muutoksia koskevissa lainvalmisteluaineistoissa ole otettu kantaa siihen, kuinka seurustelusuhde tulisi käytännössä määritellä

²⁰⁵ KKO 2012:9, kohta 6.

²⁰⁶ KKO 2018:22, kohta 17.

tai mitä sillä tarkalleen ottaen tarkoitetaan. Näin on todettavissa, että RL 21:16.1,2:n sisältöä on pyritty lain esitöissä täsmentämään, mutta kysymys siitä, onko kyse kattavasta määrittelystä, on kuitenkin toinen kysymys. Kuten on esitetty, säännöksestä tai lain esitöistä ei ole esimerkiksi mahdollista yksiselitteisesti päätellä, kuinka vakiintunut seurasuhteen tulee olla, jotta sitä voidaan pitää lain tarkoittamana ja sovittelulain 3 a §:n soveltamisalaan lukeutuvana lähisuhteena. Sen vuoksi on myös pääteltävissä, että säännöksestä ilmenevän lähisuhteen määrittely on jätetty viimesijassa käytännön sovittelutoiminnan harkinnan ja ratkaisun varaan.

Huomioitavaa lisäksi on, että RL 21:16.1,2:n muotoiluun on vaikuttanut myös RL 15:10.2:n säännös, jossa on kyse täysin eri tarkoituksiin säädetyistä lainkohdista, mutta jonka muotoilusta RL 21:16.1,2:aan on otettu mallia.²⁰⁷ RL 15:10.2:n mukaan ”Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi nykyinen tai entinen aviopuolisonsa taikka nykyinen avopuolisonsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevässä polvessa taikka se, johon hänellä on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde”. Havaittavissa onkin, että säännökset ovat sisällöltään hyvin samankaltaisia määritellesään läheisen henkilön käsitettä.

4.3.2 Läheiseen kohdistuneet sovittelukiellon kohteena olevat rikokset

Sovittelulain uuden 3 a §:n 1 momentti sisältää luettelon niistä rikoksista, jotka eivät lainmuutoksen voimaan tultua enää ole olleet lähisuhteessa tapahtuvina soviteltavissa. Nämä rikokset lainsäätäjä on siten luokitellut lähisuhteväkivallaksi, mikäli ne tapahtuvat lähisuhteessa.²⁰⁸ Sovitella ei saa enää väkivaltaa sisältävää rikoksia, rikoslain 20 luvussa (”Seksuaalirikoksista”) tarkoitettua seksuaalirikosta tai rikoslain 21 luvussa (”Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista”) tarkoitettua henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta (sovittelulain 3 a:1, 1–3).

²⁰⁷ HE 78/2010 vp, s. 24.

²⁰⁸ HE 130/2024 vp, s. 50.

Soviteltavaksi ei oteta enää myöskään ”rikoslain 25 luvun 1 §:ssä tarkoitettua vapaudenriistoa, 2 §:ssä tarkoitettua törkeää vapaudenriistoa, 3 §:ssä tarkoitettua ihmiskauppaa, 3 a §:ssä tarkoitettua törkeää ihmiskauppaa, 7 §:ssä tarkoitettua laitonta uhkausta, 7 a §:ssä tarkoitettua vainoamista tai 8 §:ssä tarkoitettua pakottamista”. Myöskään ”rikoslain 31 luvun 1 §:ssä tarkoitettua ryöstöä tai 2 §:ssä tarkoitettua törkeää ryöstöä” (sovittelulain 3 a:1, 4–5) ei enää voida sovittaa. Sovittelun kielto koskee myös edellä mainittujen rikosten yrityksiä, mikäli teon yritys on säädetty rangaistavaksi (sovittelulain 3 a:2). Peruslukuksi ei näet ole katsottu sitä, että täyttynyttä rikosta ei saisi sovittaa, mutta yritystä sen sijaan kyllä – saattaahan rikoksen täyttymättä jääminen olla kiinni myös täysin tekijästä riippumattomista asioista.²⁰⁹

Ensimmäisessä kohdassa (sovittelulain 3 a:1,1) on mainittu vain ”väkivaltaa sisältävät rikokset” tarkentamatta sitä, mitä rikosnimikkeitä kohdassa tarkoitetaan. Tulkinnanvaraa lisää se, ettei säännöksessä ole määritelty sitä, mitä väkivallan käsite tarkoittaa.²¹⁰ Aina-kin arkikielellä ajateltuna väkivallan käsite voi pitää sisällään monenlaista väkivaltaa. Perustulkintana on kuitenkin pidetty sitä, että vähintään lievän pahoinpitelyn (RL 21:7)²¹¹ edellytykset ovat tapauksessa käsillä. Pääsääntöisesti väkivalta ymmärretään fyysisenä väkivaltana, mutta poikkeuksellisesti on mahdollista, että psyykkisen väkivallan ilmene- misestä rangaistaan pahoinpitelyrikoksena.²¹² Huomionarvoista on, että lakivaliokunta arvioi sitä, tulisiko lähisuhdeväkivallan sovittelun olla sallittua lievissä rikoksissa kuten esimerkiksi RL 21:7:n kohdalla. Arvioinnissaan se päätyi kuitenkin siihen, ettei sovittelun kieltoa rajata koskemaan vain ankarimpia rangaistavaksi säädettyjä rikoksia, perustellen kantaansa lähisuhdeväkivallan vakavuudella, sekä sillä, että myös lievempien rikosten kohdalla uhria saatetaan painostaa sovitteluun osallistumiseen.²¹³

Toisessa kohdassa (sovittelulain 3 a:1,2) mainittu *rikoslain 20 luvussa tarkoitettu seksuaalirikos* voi väkivaltaa sisältävänä sisältyä edellä mainittuun sovittelulain ensimmäiseen, väkivaltaa sisältävien rikosten kohtaan (sovittelulain 3 a:1,1). On kuitenkin mahdollista,

²⁰⁹ HE 130/2024 vp, s. 53.

²¹⁰ HE 130/2024 vp, s. 51.

²¹¹ RL 21:7: ”Jos pahoinpitely, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksentehtyjä on tuomittava lievästä pahoinpitelystä sakkoon.”

²¹² HE 130/2024 vp, s. 51.

²¹³ LaVM 10/2024 vp, s. 7.

ettei seksuaalirikoksissa ole käytetty väkivaltaa ja esimerkiksi raiskauksen tunnusmerkistön täyttymiseksi voi riittää se, että teko pitää sisällään uhkauksen vakavan henkilön kohdistuvan väkivallan käyttämiseen.²¹⁴

Kolmannessa kohdassa (sovittelulain 3 a:1,3) mainitaan, ettei soviteltavaksi saa ottaa ”rikoslain 21 luvussa tarkoitettua henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta”. Koska henkeen ja terveyteen kohdistuneissa rikoksissa on kyse usein väkivallan käyttämisestä, on tällaisten rikosten sovittelu kiellettyä usein jo ensimmäisen kohdan (sovittelulain 3 a:1,1) perusteella. Toisaalta huomioitavaa on, että esimerkiksi heitteillepanon (RL 21:14) tunnusmerkistöön ei sisälly väkivallan käyttämistä, mutta kyse on kuitenkin hengelle ja terveydelle vaaraa aiheuttavasta teosta.²¹⁵

Neljännessä kohdassa (sovittelulain 3 a:1,4) määritellään useita rikoslain 25 luvun pykälä (RL 25:1, RL 25:2, RL 25:3, RL 25:3 a, RL 25:7, RL 25:7 a, RL 25:8), jotka kuuluvat lähisuhteessa tapahtuvina sovittelukiellon piiriin. Kohdassa on kyse vapautteen kohdistuvista rikoksista, joissa ei välttämättä ole kyse fyysisen väkivallan käyttämisestä. Huomioitava on myös, että esimerkiksi laittoman uhkauksen (RL 25:7) tulee olla tehty hengen-vaarallista välinettä käyttäen, jotta kyse on sovittelukiellon alaisesta rikoksesta.²¹⁶

Viidennessä kohdassa (sovittelulain 3 a:1,5) on kyse rikoslain 31 luvun 1 §:ssä tarkoitettusta ryöstöstä sekä teon törkeästä tekemuodosta (RL 21:2). Rikosten tunnusmerkistöt voivat täytyä väkivallan käyttämisen ohella myös siten, että teossa henkilöä uhataan hänen kohdistuvalla väkivallalla. Siten ryöstön tai sen törkeän tekemuodon kohdalla sovittelulain 3 a §:n soveltaminen voisi tulla kyseeseen paitsi tilanteessa, jossa olisi esiintynyt väkivaltaa, myös tilanteessa, jossa olisi ollut väkivallan uhkaa.²¹⁷

²¹⁴ HE 130/2024 vp, s. 51.

²¹⁵ HE 130/2024 vp, s.52.

²¹⁶ HE 130/2024 vp, s. 52.

²¹⁷ HE 130/2024 vp, s. 52.

Lista vaikuttaa tyhjältä sen ottaen rajoituksen piiriin esimerkiksi rikoslain 20 ja 21 luvun mukaiset rikokset kokonaisuudessaan. On kuitenkin hyvä ottaa huomioon, että sovittelun kielto kohdistuu vain tahallisiin rikoksiin.²¹⁸ Tahallisuudesta sen sijaan on säädetty rikoslaissa. RL 3:6:n mukaan ”tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä”. Tahallisuudessa voi siten olla kyse tarkoitustahallisuudesta *dolus determinatus* (”tarkoittanut aiheuttaa seurauksen”), varmuustahallisuudesta *dolus directus* (”pitänyt seurauksen aiheutumista varmana”) tai todennäköisyystahallisuudesta *dolus eventualis* (pitänyt seurauksen aiheutumista ”varsin todennäköisenä”). Edelleen RL 3:6:n mukaan ”seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä”. Näiden seuraustahallisuutta kuvaavien tahallisuuden muotojen ohella hahmotetaan myös olosuhdetahallisuus, jossa keskiössä on se, millaista tietoisuutta tekijältä voidaan edellyttää.²¹⁹

Esimerkiksi rikoslain 21 luvun 10 §:ssä säädetään vammantuottamuksesta ja tunnusmerkistössä viitataan vammantuottamukseen syyllistyvän sen, ”joka huolimattomuudellaan aiheuttaa toiselle ruumiinvamman tai sairauden, joka ei ole vähäinen”. Vammantuottamukseen syyllistyminen tapahtuu siten huolimattomuuden eli tuottamuksen perusteella. Näin esimerkiksi lähisuhteessa tapahtuneen vammantuottamuksen sovittelu on edelleen uuden sääntelyn ja 3 a §:n puitteissa mahdollista, sillä kyse on tuottamuksellisesta rikoksesta. Toisekseen vammantuottamuksessa kyse on asianomistajarikoksista, joiden sovittelu on lainmuutoksesta huolimatta yhä mahdollista.²²⁰

4.3.3 Sovittelukiellon poikkeuksena asianomistajarikokset ja alaikäiset tekijät

Sovittelulain uusi 3 a § ei rajoita sovittelua niin yksiselitteisesti, kuin uudesta pykälästä voisi ensivilkkaistulta olettaa. Sovittelulain uuden 3 a §:n 3 momentti sisältää poikkeuksia sovittelukiellon pääsääntöön. Ensinnäkin sen mukaan ”poiketen siitä, mitä 1 momentissa säädetään, rikoksen saa kuitenkin ottaa soviteltavaksi, jos syyttäjä ei saa nostaa rikoksesta

²¹⁸ HE 130/2024 vp, s. 50.

²¹⁹ Tapani-Tolvanen 2013, s. 199 ja 220.

²²⁰ HE 130/2024 vp, s. 50–51.

syytettä, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi” (sovittelulain 3 a:3.1). Uusi säännös sallii siten asianomistajarikosten sovittelemisen. Virallisen syytteen alaisten rikosten kohdalla syyttäjä pystyy nostamaan syytteen ilman, että asianomistaja on esittänyt syyttämispyyntöä. Sen sijaan asianomistajarikoksissa asianomistajan tekemä syyttämispyyntö on edellytys sille, että syyttäjä voi käyttää syyteoikeuttaan.²²¹ Esitöissä on katsottu, ettei asianomistajarikosten sovittelua ole perusteltua kieltää, sillä epäilty voi joka tapauksessa painostaa uhria olemaan ilmoittamatta rikosta syytteeseen pantavaksi, eikä siinä yhteydessä ole merkitystä sillä, onko asiaa käsitelty sovittelussa vai ei.²²²

Huomionarvoista on myös, että joidenkin asianomistajarikosten kohdalla syyttäjällä on mahdollisuus tietyissä tilanteissa nostaa niistä syyte. Esimerkkinä voidaan mainita lähisuhteessa tapahtunut lievä pahoinpitely (RL 21:7). Toisin sanoen, vaikka lievä pahoinpitely on lähtökohtaisesti asianomistajarikos, ei se lähisuhteessa tapahtuvana ole asianomistajarikos (RL 21:16.1,2) ja siten tällaisen rikoksen sovittelu on kiellettyä uuden sääntelyn valossa. Edelleen huomioitavaa on, että jotta asianomistajarikosta ylipäätään voidaan muuttuneen sääntelyn valossa sovittaa, on sovittelulaissa säädettyjen muiden edellytysten toteuduttava aina, jotta rikoksen sovittelu on mahdollista.²²³

Toisekseen sovittelulain uuteen 3 a §:ään on säädetty poikkeus koskien alaikäisiä rikoksentekijöitä. Rikoksen saa näet kuitenkin ottaa soviteltavaksi, jos ”rikos on kohdistunut alaikäisen epäillyn huoltajaan tai sukulaiseen eikä siitä ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa” (sovittelulain 3 a:3,2). Säännös muodostaa siten toisen poikkeuksen 3 a §:n sovittelukiellon pääsääntöön. Tätä sovittelukiellon poikkeusta on lainvalmisteluaineistoissa perusteltu esimerkiksi sillä, ettei alaikäisellä lapsella ole lähtökohtaisesti selkeää valta-asetelmaa läheiseen, täysi-ikäiseen aikuiseen, jolla hän kykenisi painostamaan aikuisen sovitteluun. Sen vuoksi tällaisissa tilanteissa uhrin suojan tarve ei ole verrattavissa muihin lähisuhdeväkivallan tilanteisiin ja sovittelun mahdollisuutta ei sen vuoksi tule sulkea pois.²²⁴

²²¹ Vuorenmaa 2014, s. 68.

²²² HE 130/2024 vp, s. 49.

²²³ HE 130/2024 vp, s. 53–52.

²²⁴ LaVM 10/2024 vp, s. 8.

5 SYITÄ LÄHISUHTEESSA TAPAHTUNEIDEN RIKOSTEN SOVITTELUA KOSKEVIEN LAINMUUTOSTEN TAUSTALLA

5.1 Suomea velvoittavat kansainvälisoikeudelliset sopimukset

Suomea velvoittavat useat kansainvälisoikeudelliset sopimukset, joiden tarkoituksena on turvata niin ihmisten oikeuksia ylipäättään, kuin erityisesti rikoksen uhrin oikeuksia. Toisaalta Suomea sitovat myös kansainvälisoikeudelliset sopimukset, joiden tarkoituksena on ehkäistä perheväkivaltaa ja suojella naisille kuuluvia oikeuksia. Seuraavaksi tarkoituksena on käsitellä merkittävimpiä kansainvälisoikeudellisia sopimuksia, jotka kansallisesti tulee huomioida myös rikossovittelussa, ja joiden toimeenpanoa valvovat elimet ovat esimerkiksi ottaneet kantaa Suomessa toteutettuun lähisuhdeväkivallan sovitteluun.

Ensinnäkin Suomessa loppuvuodesta 1986 voimaan tulleessa,²²⁵ yhdistyneiden kansakuntien (YK) antamassa kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevassa sopimuksessa (Sops 67/1986) eli CEDAW-sopimuksessa on artikloja koskien sukupuolen perusteella naiseen kohdistuvaa syrjintää. Sopimuksen osapuolet ovat sitoutuneet tuomitsemaan tällaisen syrjinnän kaikki muodot sekä poistamaan tällaista syrjintää (2 artikla). CEDAW-sopimuksessa itsessään ei sen sijaan ole suoraan otettu kantaa lähisuhdeväkivallan sovitteluun.²²⁶ Siitä huolimatta CEDAW-komitea, joka valvoo sopimuksen toimeenpanoa, on antanut Suomelle suosituksia lähisuhdeväkivallan sovittelua koskien.

Vuonna 2008 komitea oli esimerkiksi huolissaan siitä, että sovitteluprosessi saattaa johtaa siihen, että väkivallan kohteeksi joutuneet naiset joutuvat uudelleen uhriksi.²²⁷ Toisaalta vuonna 2014 komitea linjasi, kuinka Suomen tulisi toteuttaa tarvittavat lainsäädännölliset ja muut toimenpiteet, joilla kielletään pakollinen sovittelu parisuhdeväkivallan sekä muun perheväkivallan tapauksissa.²²⁸ Tämän osalta suosituksessa oli kyse väärinkäsityksestä,

²²⁵ Ks. Ihmisoikeuskeskus: Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (1979).

²²⁶ HE 130/2024 vp, s. 6.

²²⁷ CEDAW-komitea 2008, s. 3.

²²⁸ CEDAW-komitea 2014, s. 6.

sillä sovittelu ei ole ollut kansallisesti koskaan pakollista.²²⁹ Tuoreimman suosituksen CEDAW-komitea antoi Suomelle vuonna 2022. Sen mukaan syytteenpano tulisi asettaa sovittelun käytön edelle lähisuhde- ja perheväkivaltatapauksissa ja lisäksi olisi varmistettava siitä, ettei sovitteluun ohjaaminen johda rikostutkinnan ja syytteenpanon keskeyttämiseen tällaisissa tilanteissa.²³⁰

Toisekseen Euroopan neuvoston antama yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi eli Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 63/1999) tuli voimaan kansallisesti vuonna 1990.²³¹ Sopimuksessa on esimerkiksi määritelty ne perustavanlaatuiset oikeudet, joita sopimuksella on tarkoitus suojata, kuten oikeus elämään (2 artikla), oikeus vapauteen ja turvallisuuteen (5 artikla) sekä oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta (8 artikla). Sopimuksen täyttämistä valvovan Euroopan ihmisoikeustuomioistuinten (EIT) oikeuskäytännössä²³² on linjattu, kuinka Euroopan ihmisoikeussopimuksen nojalla valtiolla on velvollisuus suojella henkilöitä myös lähisuhdeväkivallalta. EIT on myös tunnistanut, että lähisuhdeväkivalta kohdistuu erityisesti naisiin.²³³ Toisin sanoen, mikäli valtio laiminlyö puuttumisen tällaiseen väkivaltaan, voidaan sen katsoa loukkaavan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaan²³⁴ sisältyvää syrjinnän kieltoa.²³⁵

Kolmanneksi Euroopan neuvoston antama yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015) eli lyhyemmin Istanbulin sopimus, ratifioitiin Suomessa vuonna 2015.²³⁶ Yleissopimuksen 1 artiklaan on kirjattu yleissopimuksen tavoitteet. Yleissopimuksen tavoitteena on esimerkiksi ”suojella naisia kaikilta väkivallan muodoilta sekä ehkäistä ja poistaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa ja saattaa väkivallantekijät syytteen” (1 artiklan a kohta) sekä ”luoda

²²⁹ HE 130/2024 vp, s. 18.

²³⁰ CEDAW-komitea 2022, s. 8.

²³¹ Eduskunta: luku Euroopan ihmisoikeustuomioistuinten toiminta ja tehtävät.

²³² Esimerkiksi tapauksessa *Talpis v. Italia* (nro.41237/14, 2.3.2017) oli kyse siitä, etteivät Italian viranomaiset olleet noudattaneet velvollisuuttaan suojella kantajaa häneen kohdistuneelta perheväkivallalta, joka oli johtanut hänen murhayritykseensä sekä hänen poikansa kuolemaan, ks. Menettelystä (”*Procedure*”) kertova osio, kohta 3.

²³³ HE 123/2021 vp, s. 8.

²³⁴ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artikla: ”Tässä yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää”.

²³⁵ HE 123/2021 vp, s. 8.

²³⁶ HE 130/2024 vp, s. 5.

laaja-alaset puitteet, toimintaperiaatteet ja toimet kaikkien naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan uhrien suojelemiseksi ja auttamiseksi” (1 artiklan c kohta).

Se, mitä sopimuksessa tarkoitetaan *naisiin kohdistuvalla väkivallalla* ja *perheväkivallalla*, määritellään sopimuksen 3 artiklassa. *Naisiin kohdistuvan väkivallan* on yleissopimuksessa määritelty tarkoittavan ”naisiin kohdistuvaa ihmisoikeusloukkausta ja yhtä syrjinnän muotoa” ja käsittävän ”kaikki sellaiset sukupuoleen perustuvat väkivallanteot, jotka aiheuttavat tai voivat aiheuttaa naisille ruumiillista, seksuaalista, henkistä tai taloudellista haittaa tai kärsimystä”, mukaan lukien tällaisilla teoilla uhkaamisen, pakottamisen sekä mielivaltaisen vapaudenriiston vaihtoehtoisesti julkisessa tai yksityiselämässä (3 artiklan a kohta).

Sen sijaan *perheväkivallalla* tarkoitetaan sopimuksessa ”kaikkia perheen tai kodin sisäisiä tai toistensa entisten tai nykyisten puolisoitten tai kumppanien välisiä ruumiillisen, seksuaalisen, henkisen tai taloudellisen väkivallan tekoja riippumatta siitä, asuuko väkivallantekijä tai onko hän asunut samassa asunnossa uhin kanssa” (3 artiklan b kohta).

Sitoutuessaan Istanbulin sopimukseen Suomi on sitoutunut pidättymään ”osallistumasta naisiin kohdistuviin väkivallantekoihin” sekä varmistamaan, että ”valtion viranomaiset, viranhaltijat, edustajat, laitokset ja muut valtion puolesta toimivat toimijat noudattavat tätä velvoitetta” (5 artiklan 1 kohta). Lisäksi Suomi on sitoutunut toteuttamaan tarvittavat ”lainsäädäntö- ja muut toimet, joilla varmistetaan huolellisuusvelvoitteen noudattaminen tarkoituksena ehkäistä, tutkia, rangaista ja hyvittää tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat valtioista riippumattomien toimijoiden väkivallanteot” (5 artiklan 2 kohta). Istanbulin sopimus kieltää myös osapuolilta pakollisten vaihtoehtoisten ratkaisumenettelyjen käyttämisen, jollaiseksi sovittelumenettely lukeutuu. Suomi on siten sitoutunut toteuttamaan ”tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet kieltääkseen pakolliset vaihtoehtoiset ratkaisumenettelyt” kuten sovittelumenettelyn, kaikkien sopimuksen ”soveltamisalaan kuuluvien väkivallan muotojen osalta” (48 artiklan 1 kohta).

Istanbulin sopimuksessa on myös määritelty, kuinka sopimuksen osapuolten tulee toteuttaa tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen sen, että kaikkien ”yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvien väkivallan muotojen tutkinta” sekä niitä ”koskevat

oikeudenkäynnit suoritetaan ilman tarpeetonta viivästystä”, huomioiden samalla uhrin oikeudet kaikissa rikosoikeudenkäyntiin lukeutuvissa vaiheissa (49 artiklan 1 kohta). Edelleen osapuolten tulee toteuttaa vastaavanlaiset lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että ”yleissopimuksen mukaisesti rangaistaviksi säädettävät teot tutkitaan ja pannaan syyteeseen tehokkaasti”. Lisäksi yleissopimus velvoittaa, että tällaisissa toimissa osapuolet noudattavat sekä ihmisoikeuksia koskevia peruseriaatteita että huomioivat ”käsityksen sukupuoleen perustuvasta väkivallasta” (49 artiklan 2 kohta). Sopimuksen 50 artiklassa on myös määritelty osapuolten lainvalvontaviranomaisin kohdistuvia velvoitteita.²³⁷ Suomi on siten sitoutunut Istanbulin sopimuksen mukaisesti tarpeellisten lainsäädäntö- ja muiden toimien toteuttamiseen varmistaakseen rikosprosessin toteutumisen ja uhrin oikeuksista huolehtimisen oikeusprosessin aikana.

Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanon toteutumista seuraa niin kutsuttu GREVIO-asiantuntijaryhmä (*Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence*). GREVIO-asiantuntijaryhmä antoi lausunnossaan vuonna 2019 Suomelle suosituksia lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyen.²³⁸ Se kehotti kansallisia viranomaisia ottamaan käyttöön selkeät raamit ja ohjeet perheväkivallan sovitteluun, jotta kyettäisiin varmistumaan seuraavista seikoista. Ensinnäkin kaikkien poliisien ja syyttäjien tulisi olla tietoisia siitä, että sovittelu on kiellettyä toistuvan väkivallan tilanteissa. Toiseksi kaikki sovittelualoitteet tulee hyväksyä täysin vapaaehtoisesti eikä sovittelualoite saa johtaa rikosoikeudellisen menettelyn lopettamiseen naisiin kohdistuvan väkivallan tilanteissa. Edellä mainittujen lisäksi GREVIO-asiantuntijaryhmä kehotti Suomen viranomaisia myös harkitsemaan uudelleen poliisille annettua toimivaltaa ehdottaen sovittelua rikosoikeudellisena toimenpiteenä perheväkivaltatapauksissa. Asiantuntijaryhmä perusteli tätä suositustaan sillä, että se saattaa vaarantaa rikostutkinnan tehokkuuden.²³⁹

GREVIO-asiantuntijaryhmä otti kantaa Suomessa tapahtuvaan lähisuhdeväkivallan sovitteluun myös loppuvuodesta 2024, kun se julkaisi Suomea koskevan raportin. Raportin

²³⁷ Ks. Istanbulin sopimuksen 50 artiklan 1. kohta ja 2. kohta.

²³⁸ Ihmisoikeuskeskus: Ihmisoikeussopimusten valvontaelinten viimeisimmät suositukset: Naisiin kohdistuva väkivalta, s. 34.

²³⁹ GREVIO 2019, s. 48.

tissa se arvioi Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanossa tapahtunutta kehitystä, joka Suomessa on tapahtunut asiantuntijaryhmän tekemän edellisen raportin²⁴⁰ jälkeen lähisuhdeväkivallan sovittelua koskien.²⁴¹ Asiantuntijaryhmä totesi raportissaan, että vaikka toistuvan lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltä on pyrittykin varmistamaan, on se vielä huolissaan siitä, että rikostutkinta voidaan lopettaa sovittelun vuoksi,²⁴² sillä sovittelusopimukset johtavat usein päätökseen olla jatkamatta rikosoikeudenkäyntiä.²⁴³

Toisaalta asiantuntijaryhmä ilmaisi raportissa huolen koskien sitä, että Suomessa ohjataan yhä myös toistuvia lähisuhdeväkivaltatapauksia sovitteluun muun ohella tietämättömyyden ja taidon puutteen vuoksi.²⁴⁴ Raportissaan asiantuntijaryhmä kehotti Suomen viranomaisia yhä harkitsemaan uudelleen poliisin valtuuksia ehdottaen sovittelua rikosoikeudellisena toimenpiteenä perheväkivaltatapauksissa. Tätä asiantuntijaryhmä perusteli sillä, että näin voitaisiin taata rikostutkinnan tehokkuus ja siten ylläpitää myös rikoksen uhrien luottamusta järjestelmään sekä heidän mahdollisuuttaan saada oikeutta.²⁴⁵

Lisäksi Istanbulin sopimuksen osapuolten komitea (*Committee of the Parties*) antoi vuonna 2023 Suomelle sopimuksen toimeenpanoa koskevia suosituksia, jotka liittyvät lähisuhdeväkivaltaan. Suosituksessa kehoitettiin varmistamaan, että muun ohella poliisi, oikeuslaitos, sosiaalipalvelut ja julkinen terveydenhuolto keräävät tietoja lähisuhdeväkivallan sovittelusta säännöllisin väliajoin, jotta esimerkiksi naisiin kohdistuvasta väkivallasta saadaan tietoa. Suositus kehotti Suomea myös pohtimaan, onko poliisiviranomaisilla valtuuksia ehdottaen sovittelua lähisuhdeväkivaltatapauksissa ja varmistamaan niin ikään siitä, että poliisi- ja syyttäjäviranomaiset ovat tietoisia, ettei sovittelu ole sallittua toistuvissa väkivaltatapauksissa. Siinä myös suositeltiin, ettei naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa keskeytettäisi rikostutkintaa tai syytetoimia vain siksi, että asiaa on soviteltu. Lisäksi komitea suosittelee Suomea jatkamaan toimenpiteitä yleissopimuksen täytäntöönpanemiseksi ja pyysi Suomea raportoimaan komitean antamista suosituksista kesäkuussa 2025.²⁴⁶

²⁴⁰ Ks. GREVIO 2019.

²⁴¹ GREVIO 2024, s. 4 ja GREVIO 2024, s. 38–39.

²⁴² GREVIO 2024, s. 5.

²⁴³ GREVIO 2024, s. 39.

²⁴⁴ GREVIO 2024, s. 39.

²⁴⁵ GREVIO 2024, s. 40.

²⁴⁶ Istanbulin sopimuksen osapuolten komitea 2023, s. 3.

Neljänneksi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2012/29/EU eli uhridirektiivissä on nimensä mukaisesti kyse uhrin oikeuksista. Suuri osa direktiiviin liittyvistä lainmuutoksista tuli voimaan kansallisesti alkuvuodesta 2016.²⁴⁷ Uhridirektiivin päätavoitteena on pyrkiä varmistamaan, että ”rikoksen uhrin saavat asianmukaista tietoa, tukea ja suojelua ja että he voivat osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin”. Lisäksi jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että rikoksen uhreja kohdellaan kunnioittavasti muun ohella korjaavan oikeuden palveluissa (1 artiklan 1 kohta).

Korjaavalla oikeudella viitataan direktiivissä mihin tahansa menettelyyn, ”jonka avulla uhrille ja rikosentekijälle tehdään mahdolliseksi heidän siihen vapaasti suostuessaan osallistua aktiivisesti rikoksesta aiheutuvien asioiden ratkaisemiseen puolueettoman kolmannen osapuolen avulla” (2 artiklan 1 kohdan d alakohta). Direktiivin johdannossa kohdassa (46) tuodaan myös esille uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu korjaavan oikeuden palveluna. Kohdan mukaan ”korjaavan oikeuden palvelut, kuten uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu, läheisneuvonpito tai asian selvittelypiirit voivat olla uhrille hyvin hyödyllisiä, mutta ne edellyttävät suojatoimia toissijaisen ja toistuvan uhriksi joutumisen, pelottelun ja kostotoimien välttämiseksi”. Sen vuoksi kohdassa on todettu, kuinka ”palveluissa olisi ensisijaisesti otettava huomioon uhrin etu ja tarpeet, uhrille aiheutuneen vahingon korjaaminen ja uuden vahingon estäminen”.

Lisäksi ”rikoksen luonne ja vakavuus, siitä seuranneen vamman aste, uhrin fyysisen, seksuaalisen tai henkisen koskemattomuuden toistuva loukkaaminen, vallan epätasapaino ja uhrin ikä, kypsyys tai älyllinen kapasiteetti, jotka voisivat rajoittaa tai vähentää uhrin kykyä tehdä tietoon perustuva valinta tai vaarantaa uhrin kannalta myönteisen lopputuloksen, olisi otettava huomioon siirrettäessä asia korjaavan oikeuden palveluihin ja korjaavan oikeuden toteutuksessa”. Samaisessa kohdassa (46) on myös huomioitu, kuinka ”korjaavan oikeuden menettelyjen olisi periaatteessa oltava luottamuksellisia, jolleivät osapuolet toisin sovi tai jollei kansallisessa lainsäädännössä toisin säädetä erittäin tärkeän yleisen edun vuoksi”. Myös ”yleisen edun voidaan katsoa vaativan esimerkiksi prosessin

²⁴⁷ Rikosuhripäivystys: Mikä on rikosuhridirektiivi?

kuluessa esitettyjen uhkausten tai sen kuluessa tapahtuvan kaikenlaisen väkivallan julkistamista”. Uhridirektiivi on siten osaltaan vaikuttanut kansallisen lainsäädännön muotoutumiseen ja lähisuhdeväkivallan sovittelun toteuttamiseen huomioimalla erityisesti rikoksen uhrille kuuluvia oikeuksia.

5.2 Lähisuhdeväkivallan sovittelu kansallisissa virallisiasiakirjoissa

Ennen kuin koko sovittelulaki tuli voimaan vuonna 2006, siihen otettiin lainsäädäntöprosessin loppuvaiheessa perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelua koskeva rajoitus. Rajoitus liittyi sovittelualoitteen tekemiseen lähisuhdeväkivaltilanteissa, eli kyse oli sovittelulain 3 luvun 13.2 §:stä,²⁴⁸ joka uusimmassa lainmuutoksessa kuitenkin kumottiin.²⁴⁹ Kumotun lainkohdan mukaan ”Vain poliisi- tai syyttäjäviranomaisella on kuitenkin oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä, jos kyseessä on väkivaltaa sisältävä rikos, joka on kohdistunut rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen”. Lähisuhdeväkivallan sovittelun aloiteoikeus oli siten lailla määrätty vain poliiseille ja syyttäjille. Lähisuhdeväkivaltatapausten sovittelusta haluttiin viranomaisaloitteista, sillä jo tuolloin tiedostettiin lähisuhdeväkivaltapauksiin kytkeytyvä riski siitä, että uhri osallistuu sovittelumenettelyyn painostuksen seurauksena.²⁵⁰

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta HE 93/2005 vp huomiottiin myös, kuinka ”lähisuhdeväkivaltaa sisältävien rikosten sovitteluun tulisi suhtautua pidättyvästi”.²⁵¹ Lakivaliokunta oli tästä yhtä mieltä ja korosti, ettei lähisuhdeväkivaltaa sisältäviä tapauksia tulisi ottaa soviteltavaksi tilanteessa, jossa väkivalta on kyseisessä lähisuhteessa toistuvaa tai osapuolet ovat vaihtoehtoisesti jo aiemmin osallistuneet sovitteluun lähisuhdeväkivallan vuoksi. Toisaalta lakivaliokunta myös totesi sovittelun olevan vartenotettava keino perhesuhteen tai muun lähisuhteen korjaamiseksi, jos tekijä tunnustaa tekonsa ja aidosti myös katuu sitä.²⁵² Vaikka lainvalmisteluaineistoina

²⁴⁸ Flinck–Elonheimo 2010, s. 117.

²⁴⁹ HE 130/2004 vp, s. 61.

²⁵⁰ LaVM 13/2005 vp, s. 8.

²⁵¹ HE 93/2005 vp, s. 16.

²⁵² LaVM 13/2005 vp, s. 5.

hallituksen esitykset ja valiokuntien mietinnöt sekä lausunnot lukeutuvat velvoittavuudeltaan heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin,²⁵³ antaa niiden sisältö tarkennusta sille, kuinka lakia on ajateltu tulkittavan. Siten on pääteltävissä, että lähisuhdeväkivaltatapaus-ten erityisyyteen kiinnitettiin huomiota jo ennen lain voimaantuloa ja vaikka lähisuhdeväkivallan sovitteluun tuli suhtautua pidättyvästi, tunnistettiin myös se, kuinka lähisuhdeväkivaltaa kärsivän perheen tilannetta koettiin auttavan erilaiset sovittelun kautta tarjottavat palvelut.²⁵⁴

Sovittelulain voimaan tultua lähisuhdeväkivallan sovittelun erityisyyteen kiinnitettiin konkreettisesti huomiota käytännön sovittelutoiminnassa. Lähisuhdeväkivallan sovittelua koskevat oppaat toimivat ohjenuorina käytännön sovittelutyössä ja esimerkiksi ensimmäinen lähisuhdeväkivallan sovittelua koskeva hyvän käytännön malli julkaistiin vuonna 2004.²⁵⁵ Tuorein opas on THL:n julkaisema *Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli*, joka niin ikään sisältää suosituksia rikos- ja riita-asioiden sovittelun ammattihenkilöstölle. Sen tavoitteena on, että mallin avulla sovittelutoimijoilla olisi mahdollista luoda lähisuhdeväkivallan osapuolten sovitteluprosessista mahdollisimman turvallinen.²⁵⁶

Nimensä mukaisesti malliin on kirjattu käytännön sovittelua koskevia raameja lähisuhdeväkivallan osalta, joita sovellettiin lähisuhdeväkivallan kohdalla sovittelutoiminnassa ennen vuoden 2025 alusta voimaan tulleita lainmuutoksia. Esimerkiksi kielto toistuvan lähisuhdeväkivallan sovittelusta on kirjattu myös oppaaseen.²⁵⁷ Sovittelu ei ollut mahdollista myöskään, jos osapuolet olivat jo aikaisemmin osallistuneet lähisuhdeväkivallan sovitteluun tai jos joku rikoksen osapuolista kiisti kuvatut tapahtumat kokonaan.²⁵⁸ Käytännönä lähisuhdeväkivaltatapaus-ten kohdalla oli myös, että sovittelijat tapaavat osapuolet

²⁵³ Alvesalo-Kuusi-Kumpula 2021, s. 44. Velvoittavuudella tarkoitetaan sitä astetta, jolla käytännön lainsoveltajan tulee suhtautua oikeuslähteisiin. Heikosti velvoittavilla oikeuslähteillä (vrt. vahvasti velvoittavat ja sallitut oikeuslähteet) tarkoitetaan lähteitä, jotka ovat oikeudellisen vakuuttavuuden vuoksi merkityksellisiä ratkaisun perusteluissa. Jollei ratkaisussa vedota heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin ja tämä jätetään perustelematta, saatetaan ratkaisua lopulta muuttaa valitusasteessa (Karhu 2003, s. 792).

²⁵⁴ Rantaeskola 2019, s. 151.

²⁵⁵ Ojanne 2017, s. 5.

²⁵⁶ Autere-Halonen-Kiviperä-Rimpilä 2023, s. 6.

²⁵⁷ LaVM 13/2005 vp, s. 5 ja Autere-Halonen-Kiviperä-Rimpilä 2023, s.17.

²⁵⁸ Autere-Halonen-Kiviperä-Rimpilä 2023, s. 17 ja Liite 1.

erikseen ennen sovittelua ja näin varmistavat osapuolten tahtoa osallistua sovitteluun. Ohjaavana pääperiaatteena erillistapaamisten järjestämisen kohdalla oli uhrin turvallisuudesta huolehtiminen.²⁵⁹ Kuten on tullut ilmi, vain poliisilla ja syyttäjällä oli oikeus ohjata lähisuhdeväkivaltatapauksia sovitteluun,²⁶⁰ ja sovittelun edellytyksiä arvioitiin koko sovitteluprosessin ajan. Esimerkiksi vuonna 2020 poliisi teki yhteensä 91 % rikossovittelua koskevista aloitteista.²⁶¹

Huomionarvoista on myös, että lähisuhdeväkivallan sovittelijoina toimivat vain sellaiset vapaaehtoiset sovittelijat, jotka olivat saaneet erikoistumiskoulutuksen lähisuhdeväkivallan sovitteluun.²⁶² Vapaaehtoissovittelijoiden peruskurssin suorittamisen ohella lähisuhdeväkivallan sovittelijalta vaaditaan vähintään vuoden kokemusta erilaisten rikos- ja riita-asioiden sovittamisesta.²⁶³

Vaikka vuoden 2025 alusta voimaan tulleet lainmuutokset kieltävät lähisuhdeväkivallan sovittelun, tarkoituksena on, että hyvän käytännön mallia sovelletaan yhä sellaisten lähisuhdeväkivaltarikosten kohdalla, joiden sovittelu on uuden lain puitteissa sallittua.²⁶⁴ Sitä lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön mallin hyödyntämistä voidaan pitää merkityksellisenä myös jatkossa. Sen mukaan esimerkiksi sovittelualoitteen tultua jokaisen tapauksen kohdalla selvitetään sen erityispiirteet ja yhdessä asiakkaiden kanssa arvioidaan tapauksen soveltuvuutta sovitteluun. Edellytysten arvioinnin jälkeen asiassa tehdään myönteinen tai kielteinen päätös sovitteluprosessin käynnistämistä koskien.²⁶⁵

Kuten on tullut ilmi, tutkimuksen kohteena olevien lainmuutosten taustalla on vaikuttanut hallituksen esitys HE 130/2024 vp, joka on seurausta pääministeri *Petteri Orpon* hallitusohjelmaan kirjatusta tavoitteesta.²⁶⁶ Toisaalta lähisuhdeväkivallan sovittelu on ollut myös esillä pääministeri Orpon hallitusohjelman ohella muissakin hallitusohjelmissa. Esimerkiksi pääministeri *Jyrki Kataisen* hallituksen ohjelmaan oli kirjattu, kuinka ”sovittelun

²⁵⁹ Autere–Halonon–Kiviperä–Rimpilä 2023, s. 30.

²⁶⁰ Autere–Halonon–Kiviperä–Rimpilä 2023, s. 14.

²⁶¹ Rikoksantorjunta.fi: Rikossovittelun merkitys rikosprosessissa – uutta tietoa kohti, luku Rikossovittelun vaikutus rikosprosessiin.

²⁶² Autere–Halonon–Kiviperä–Rimpilä 2023, s. 40.

²⁶³ Elonheimo–Flinck 2020, s. 41.

²⁶⁴ HE 130/2024 vp, s. 53.

²⁶⁵ Autere–Halonon–Kiviperä–Rimpilä 2023, s. 22 ja 29.

²⁶⁶ Tavoitteella viitataan Orpon hallitusohjelman kirjaukseen, jonka mukaan: ”perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta pääsääntöisesti luovutaan” (Hallitusohjelma: Vahva ja välittävä Suomi 2023, s. 195).

käyttöä tulee rajata lähisuhdeväkivaltarikoksissa” perustellen tavoitetta toteamalla, kuinka ”tällaisten rikosten sovitteluun liittyy piirteitä, jotka saattavat vaarantaa rikoksen uhrin oikeusturvaa”.²⁶⁷ Sen sijaan pääministeri *Juha Sipilän* hallituksen tasa-arvo-ohjelma kokosi yhteen hallituksen tavoitteet, joiden keskiössä oli sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen. Ohjelmaan oli esimerkiksi kirjattu, kuinka ”täsmennetään sovitteluun ohjaamisen ja sovittelun rajaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan tapauksissa”. Ohjelmaan kirjattuna tavoitteena oli myös selvittää, ”millaisin kriteerein naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan tapauksia ohjataan sovitteluun ja hyväksytään soviteltavaksi sekä miten sovitteluprosessi etenee”. Lisäksi ohjelmaan oli kirjattu, kuinka arvioidaan myös lainsäädännön mahdollista muutostarvetta.²⁶⁸

Lähisuhdeväkivallan sovittelun selvitystyöryhmä vastasi raportillaan hallituksen laatimaan tasa-arvo-ohjelmaan kirjattuihin tavoitteisiin. Selvitystyöryhmä katsoi, että lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelua voidaan jatkaa, mutta vaati, että sovittelua rajataan sellaisien tapausten kohdalla, jotka eivät sovittelemiseen sovellu. Tällaisten tapausten osalta selvitystyöryhmä vaati täsmentämistä. Työryhmä asetti kolme kehittämisen kohdetta lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun parantamiseksi. Ensinnäkin se ehdotti yhteisten kriteerien sopimista sen osalta, millaisia tapauksia voidaan ohjata sovitteluun. Toisekseen se ehdotti yhtenäisen ohjeistuksen ja systemaattisten työvälineiden luomista lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun edellytysten arvioimisen, sovittelun ja sovittelun keskeyttämisen avuksi. Kolmanneksi työryhmä ehdotti, että lähisuhdeväkivallan sovittelun koulutusta uudistetaan ja varmistetaan koulutuksen saatavuus yhteisistä kriteereistä, ohjeistuksesta ja lähisuhdeväkivaltailmiöstä. Lisäksi se tarkensi, että koulutuksen kohderyhmään kuuluvat lähisuhdeväkivaltarikoksia sovittelevat vapaaehtoiset sovittelijat, sovittelutoiminnan ammattihenkilöstö sekä viranomaiset, jotka ohjaavat asioita sovitteluun.²⁶⁹

Myös pääministeri *Sanna Marinin* hallitusohjelmassa linjattiin, kuinka ”sovittelua ei käytetä tilanteessa, jossa se saattaa uhata uhrin oikeusturvaa” ja kuinka ”arvioidaan lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista”.²⁷⁰ Edellä mainitut kirjaukset sisältyivät luonnollisesti myös Marinin edeltäjän pääministeri *Antti Rinteen* hallitusohjelmaan, jonka Marinin

²⁶⁷ Hallitusohjelma: Avoin, oikeudenmukainen ja rohkea Suomi 2011, s. 26.

²⁶⁸ Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016–2019, s. 3, 15 ja 16.

²⁶⁹ Lähisuhdeväkivallan sovittelun selvitystyöryhmä, s. 1 ja 2.

²⁷⁰ Hallitusohjelma: Osallistava ja osaava Suomi 12/2019, s. 88.

hallitus otti hallitusohjelmakseen.²⁷¹ Hallitusohjelman kirjauksien vuoksi oikeusministeriö asetti sovittelutoimintaa edistävän työryhmän. Työryhmä sai työstettäväkseen viisi eri tehtävää. Sen tehtävänä oli ensinnäkin ”kartoittaa sovittelun ja vaihtoehtoisten konfliktinratkaisukeinojen tämänhetkinen tilanne, rakenteet ja mahdolliset lainsäädännölliset ja muut kehittämistarpeet oikeusministeriön hallinnonalalla” ja toisekseen ”edistää sovittelutoiminnan käyttöalan laajentamista ja laadun kehittämistä”. Kolmanneksi sen tuli ”selvittää tarvetta sovittelutoiminnan kansalliseksi koordinoimiseksi”. Neljäntenä tehtävänä sillä oli ”arvioida lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista” ja viimeisenä ”selvittää digitalisaation tuomia mahdollisuuksia sovittelumenettelyjen kehittämisessä”.²⁷²

Lähisuhdeväkivallan sovittelu on ollut esillä myös lakivaliokunnan mietinnössä LaVM 31/2022 vp, jossa oli kyse valtioneuvoston oikeudenhoidosta antamasta selonteosta.²⁷³ Mietinnössään valiokunta totesi saamaansa tietoon perustuen, että sovittelutoimintaa koskien on oikeusministeriössä käynnissä hanke, ja että lähisuhdeväkivaltatapausten sovittelua tarkastellaan hankkeen yhteydessä. Valiokunta piti merkityksellisenä sitä, että hankkeen yhteydessä arvioidaan sitä, ”tulisiko lähisuhdeväkivaltatapaukset sulkea kokonaan pois sovittelun käytön piiristä”.²⁷⁴ Sen sijaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta toi esille mietinnössään TyVM 22/2022, kuinka sekä sovittelulainsäädännön esitöissä että kansainvälisten ihmisoikeustoimijoiden toimesta lähisuhdeväkivallan sovitteluun on suhtauduttu kielteisesti. Lähisuhdeväkivaltaa ei pitäisi sovittaa, ottaen erityisesti huomioon sen, etteivät osapuolet ole tasavertaisessa asemassa keskenään.²⁷⁵

Valtioneuvoston asettamana toimii rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta, joka toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä aina kolmen vuoden ajan kerrallaan. Sen tehtävänä on sovittelutoiminnan valtakunnallinen ohjaus, seuranta ja kehittäminen ja sen tarkemmista tehtävistä säädetään valtioneuvoston asetuksella (sovittelulain 6 §).²⁷⁶ Neuvottelukunta antoi helmikuussa 2023 lausunnon koskien *Marinin* hallitusohjelmaan kirjatut tavoitteita. Neuvottelukunta totesi lausunnossaan, kuinka sovittelu voi olla yksi en-

²⁷¹ Hallitusohjelma: Osallistava ja osaava Suomi 6/2019, s. 86.

²⁷² Oikeusministeriö VN/2924/2020, s. 2.

²⁷³ Ks. VNS 13/2022 vp.

²⁷⁴ LaVM 31/2022 vp, s. 16.

²⁷⁵ TyVM 22/2022 vp, s. 7.

²⁷⁶ Ks. Valtioneuvoston asetus (12.4.2006/267), 1 §.

simmäisistä paikoista, jossa ”osapuolet pääsevät käsittelemään väkivaltaa” ja kuinka ”käräjäoikeuskäsittely ei mahdollista tällaista osapuolten välistä keskustelua ja palveluohjausta”. Neuvottelukunta päätyi lausunnossaan arvioimaan, että lähisuhdeväkivallan sovittelua voidaan jatkaa sovittelulain mukaisesti. Sen sijaan se painotti, kuinka lähisuhdeväkivallan sovittelua tulee yhä kehittää kansainväliset sopimukset huomioiden ja että lähisuhdeväkivallan sovittelussa erityistä huomiota tulisi kiinnittää sen toistuvuuden ja vakavuuden arviointiin.²⁷⁷

5.3 Rikoksen uhrin asema

5.3.1 Vapaaehtoisuuden toteutuminen

Uhrin oikeudet ovat olleet keskiössä, kun lähisuhdeväkivallan sovittelua kohtaan on esitetty kritiikkiä ja menettelyä on päädytty uudistamaan. Jo hallituksen esityksen HE 130/2024 vp kansilehdestä ilmenee esityksen ensisijainen tavoite, jonka mukaan ”soviteltavaksi ei enää otettaisi rikoksia, joissa rikoksesta epäillyllä on tyypillisesti valta-asema uhriin nähden ja joissa on vaikeaa selvittää, onko uhri suostunut sovitteluun *vapaaehtoisesti*”.²⁷⁸ Tämän tavoitteen voidaan tulkita kertovan ainakin osittain, miksi lainmuutoksiin on päädytty: halusta suojella uhrille kuuluvia oikeuksia.

Kuten tiedämme, sovittelu on mahdollista toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja *vapaaehtoisesti* ilmaisseet suostuvansa sovitteluun (sovittelulain 2.1 §). Rikoksen sovittelu edellyttää myös, että sovittelu on *uhrin edun mukaista* (sovittelulain 3.1 §). Tämän vaatimuksen tulee toteutua sovittelussa poikkeuksetta.²⁷⁹ Siten vaikka kenenkään ei ole pakko osallistua sovitteluun, lähisuhdeväkivaltatilanteissa uhrin kyky tehdä täysin itsenäinen ja oman tahdon mukainen päätös sovitteluun osallistumisesta voi vaarantua väkivallan luonne huomioiden. Lähisuhdeväkivaltatilanteissa osapuolet ovat tyypillisesti epätasa-arvoisessa asemassa keskenään, minkä vuoksi

²⁷⁷ Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta 2023, s. 2.

²⁷⁸ HE 130/2024 vp, s. 1 ja 29.

²⁷⁹ HE 130/2024 vp, s. 54.

sovittelun edellytyksenä olevan vapaaehtoisuusvaatimuksen täyttymisen lähisuhdeväkivaltatilanteessa ei ole katsottu saavan samaa merkitystä perinteiseen rikosasiaan verrattuna. Vaarana on, että sovittelussa pyritään kontrolloimaan uhria, eikä sovittelu paranna uhrin tilannetta, vaan tilanne voi olla jopa päinvastainen. Ylipäättään on kyseenalaistettu sitä, kuinka vapaaehtoisesta suostumuksesta uhrin kohdalla voidaan puhua, jos otetaan huomioon se, että suhteeseen on esimerkiksi kuulunut jo pidemmän aikaa uhrin kontrollointia.²⁸⁰

On myös esitetty, ettei lähisuhdeväkivaltatilanteessa ole kyse kahden ihmisen välisestä tavanomaisesta konfliktista, vaan yksipuolisesta ja häikäilemättömästä vallankäytöstä sekä väkivallasta, jossa alistetulla osapuolella tuskin olisi mitään sovitteltavaa.²⁸¹ Osapuolilla ei siten nähdä olevan neuvottelussa tasapuolista asetelmaa, minkä on katsottu suosivan tekijää vapauttamalla hänet vastuusta. Sovittelua vastustavat ovat katsoneet sovittelun menettelynä kyseenalaistavan uhrin oikeuksia esimerkiksi vähättelemällä tämän kokemaa vahinkoa tai loukkausta ja samalla heikentäen hänen oikeusturvaansa. Koska toimintaa pyöritetään vapaaehtoissovittelijoiden voimin, on myös sovittelijoiden ammattitaitoa ja kykyä sovitteluun kyseenalaistettu.²⁸² Siten on painotettu sitä, että sovittelijoiden tulisi omata riittävästi tietoa sekä taitoa tällaisten tilanteiden hoitamiseen sekä huolehtia, ettei sovintoon päädytä tekijän painostuksesta.²⁸³

Suomen perustuslakiin (731/1999, PL), sen 7.1 §:ään on kirjattu, kuinka jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen. Henkilökohtainen vapaus luokitellaan yleisperusoikeudeksi, jonka tarkoituksena on fyysisen vapauden suojaamisen ohella suojata myös ihmisen tahdonvapautta sekä itsemääräämisoikeutta.²⁸⁴ Yksi lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämisen taustalla oleva ajatus onkin, että sovittelun kieltämällä kyetään suojelemaan rikoksen uhrin itsemääräämisoikeuden toteutumista, sillä enää ei ole mahdollista, että uhri

²⁸⁰ HE 130/2024 vp, s. 21 ja 27.

²⁸¹ Tolvanen 2012 s. 16 ja Tapani–Tolvanen 2013, s. 67.

²⁸² Flinck–Elonheimo 2010, s. 109 ja 110.

²⁸³ Tolvanen 2012 s. 16 ja Tapani–Tolvanen 2013, s. 67.

²⁸⁴ HE 309/1993 vp, s. 46.

osallistuisi menettelyyn painostuksen seurauksena ja vastoin tosiasiallista omaa tahtoaan.²⁸⁵ Olettamaa painostuksesta voidaan pitää vahvana, sillä lähisuhdeväkivaltatilanteissa osapuolet ovat toisilleen läheisiä.²⁸⁶ Koska lähisuhdeväkivaltarikosten uhreina on useammin naisia, on lainmuutokset nähty myös myönteisinä muutoksina lähisuhdeväkivaltaa kokevien naisten ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta.²⁸⁷

Vapaaehtoisuuden toteutumattomuudesta on kyse uutisartikkelissa, jossa nimimerkillä esiintynyt, lähisuhdeväkivaltaa kokenut ”Leea” on kertonut tarinansa. Hän totesi artikkelissa, kuinka sovittelun aikana hänessä ”aktivoitui sellainen vanha, alistuva rooli” ja hän päätyi allekirjoittamaan sovintosopimuksen. Jälkikäteen arvioituna artikkelissa haastateltu ”Leea” ei pitänyt sovittelua oikeudenmukaisena.²⁸⁸ Toisin sanoen pääteltävissä on, että haastateltu oli ilmaissut suostumuksensa sovitteluun, sillä sovittelu ylipäätään järjestettiin, mutta kyse ei mitään ilmeisimmin ollut täysin omasta, vapaasta tahdosta muodostetusta suostumuksesta tai ainakaan siitä, että sovintosopimukseen olisi päädytty molempien osapuolten vapaasta tahdosta.

5.3.2 Rikosprosessin jatkuminen

Uhrin näkökulmasta on eroa sillä, käsitelläänkö rikosasiaa sovittelussa vai rikosprosessissa. Sovittelulain muutoksilla on hallituksen esityksen HE 130/2024 vp mukaisesti myös tarkoitus pyrkiä varmistamaan lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten kohdalla se, ettei rikosprosessi voi ”päätyä sen vuoksi, että asiassa on saavutettu sovittelulain mukainen sovinto”,²⁸⁹ eli turvata asianomistajille mahdollisuus käsitellä asiaansa rikosprosessissa.

Rikosprosessin aikana uhriin voidaan kohdistaa tiettyjä suojelutoimenpiteitä. Asianomistajaa voidaan esimerkiksi suojella esitutkinnan aikana erilaisin keinoin kuten kuulla häntä suojelutarpeen edellyttämällä tavalla (ETL 7:21). Oikeudenkäynnin aikana sen sijaan on

²⁸⁵ HE 130/2024 vp, s. 38.

²⁸⁶ Tolvanen 2016, s. 200.

²⁸⁷ HE 130/2024 vp, s. 38.

²⁸⁸ Ks. Yle: Tasa-arvon musta piste, 3.10.2023.

²⁸⁹ HE 130/2024 vp, s. 29.

mahdollista, että asianomistajaa kuullaan näkösuojan takaa, vastaajan läsnä olematta (OK 17:51) tai asianomistajan olematta henkilökohtaisesti läsnä (OK 17:52). Esitutkintaviranomaisen vastuulla on arvioida, tuleeko asianomistajaa suojella edellä mainituin tavoin.²⁹⁰

Rikoksen uhrille kuuluu myös tiettyjä oikeuksia asemansa perusteella. Uhrilla on oikeus esimerkiksi oikeudellisen avustajan käyttämiseen rikosprosessin aikana (ETL 4:10 ja ROL 2:1 a). Uhri on myös oikeutettu vaatimaan tekijältä korvauksia rikoksen aiheuttamista seurauksista tai valtion varoista maksettavia korvauksia kärsimästään vahingosta. Tämän ohella uhrilla on myös oikeus saada valtion varoista maksettava korvaus niistä kustannuksista, jotka hänelle aiheutuvat oikeuteen saapumisesta. Lisäksi rikoksen uhrilla on oikeus saada tietoa tuomioistuinkäsittelyn ajasta ja rikosasiassa annetusta tuomiosta sekä joissakin vakavissa rikoksissa myös pyynnöstä saada ilmoitus siitä, että vanki tai tutkintavanki on vapautettu.²⁹¹

Sen sijaan sovittelussa rikoksen uhrille ei anneta rikosprosessin kaltaisesti erityistä asemaa heikompana tai suojelua tarvitsevana osapuolena. On esimerkiksi korostettu, ettei sovittelutilanteessa osapuolia tulisi nimittää ”uhriksi” tai ”epäillyksi”, sillä tarkoituksena on muodostaa tilanteesta puolueeton ja kunnioittaa molempia osapuolia, eli toisin sanoen uhrin ohella myös tekijää. Sovittelu on nähty uhrin näkökulmasta mahdollisuutena olla aktiivinen ja osallistua asian käsittelyyn. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö uhrin oikeuksia olisi huomioitu sovittelussa. Sovittelussa on esimerkiksi arvioitava sitä, haluaako uhri tai onko hänellä ylipäättään voimavaroja osallistua aktiiviseen sovitteluun. Rikoksen uhrin turvallisuudesta huolehditaan ottamalla huomioon muun ohella sovittelun vaihtoehtoisuus sekä etukäteen annettu tieto, jonka perusteella uhri voi arvioida halukkuuttaan sovitteluun.²⁹²

Sovittelulain yleisiin edellytyksiin on myös kirjattu, kuinka osapuolella on oikeus milloin tahansa sovittelun aikana peruuttaa suostumuksensa (sovittelulain 2:1). Lainkohta koskee rikoksen uhrin ohella siten myös tekijää. Sovittelussa uhrilta ei vaadita anteeksiantoa,

²⁹⁰ Rantaeskola 2019, s. 144.

²⁹¹ Oikeusministeriö: Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista, s. 1–3.

²⁹² Flinck 2013, s. 41–42.

mutta uhrilla on mahdollisuus anteeksipyyntöön vastaanottamiseen. Uhrilla on myös oikeus saada maksuttomasti tukihenkilö Rikosuhripäivystyksestä.²⁹³ Vaikka sovitteluprosessissa ei ole mahdollista hyödyntää asianomistajan turvallisuuteen liittyviä elementtejä esitutkintaan ja rikosoikeudenkäyntiin verrattavalla tavalla, on erityisesti perhe ja lähi-suhdeväkivaltatilanteiden kohdalla tiedostettu, kuinka merkityksellistä on huomioida uhrin asema koko sovitteluprosessin aikana sekä sen jälkeen.²⁹⁴

Sovittelulaista ilmenee myös, kuinka asian käsittely ja ratkaisu poliisi- tai syyttäväviranomaisessa tai tuomioistuimessa eivät estä sovittelua (sovittelulain 3.3 §). Rikossovittelu on kehittynyt perinteisen rikosoikeuden rinnalle sitä täydentäväksi menettelyksi tai rikosoikeudellisen menettelyn vaihtoehdoksi. On siten mahdollista, että uhri ja tekijä kohtavat toisensa sekä sovittelussa että tuomioistuimessa,²⁹⁵ eikä sovittelun kannalta merkitystä ole sillä, missä vaiheessa rikosasian käsittely rikosprosessissa mahdollisesti on.²⁹⁶

Sovittelumenettelyssä saavutetun sovinnon merkityksestä suhteessa rikosprosessin kulkuun ei ole säädetty sovittelulaissa. Kuitenkin mikäli sovitteluun päädytään, sovittelussa saavutetun sovinnon seurauksena esitutkintaa saatetaan esimerkiksi rajoittaa²⁹⁷ tai syyte saatetaan jättää nostamatta.²⁹⁸ Lisäksi on mahdollista, että sovinnon seurauksena rangaistusta lievennetään²⁹⁹ tai että tekijä jätetään tuomitsematta rangaistukseen.³⁰⁰ Myös rangaistusasteikon lieventäminen³⁰¹ tai rangaistuslajin vaihtaminen³⁰² ovat sovinnon mahdollisia rikosprosessuaalisia vaikutuksia.³⁰³ Tässä yhteydessä merkitystä on myös sillä, onko kyse asianomistajarikoksesta vai virallisen syytteen alaisesta rikoksesta. Tehdystä sovinnosta huolimatta asia saattaa siis jäädä virallisen syytteen alaisissa rikoksissa vielä rangaistuksen osalta viranomaisten harkintaan. Sovittelun seurauksena on kuitenkin mahdollista, että esimerkiksi vähäisiksi katsotuissa jutuissa syyttäjä jättää tehdyn sovinnon

²⁹³ Flinck 2013, s. 41–42.

²⁹⁴ POHA 2020, s. 10.

²⁹⁵ Honkatukia 2011, s. 113.

²⁹⁶ HE 93/2005 vp, s. 17.

²⁹⁷ Ks. ETL 3 luvun 10 §:n 1 momentti.

²⁹⁸ Ks. ROL 1 luvun 8 §:n 1 momentin 1 kohta.

²⁹⁹ Ks. RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta.

³⁰⁰ Ks. RL 6 luvun 12 §:n 4 kohta.

³⁰¹ Ks. RL 6 luvun 8 §:n 1 momentin 5 kohta.

³⁰² Ks. RL 6 luvun 8 §:n 4 momentti.

³⁰³ HE 130/2024 vp, s. 5 ja LaVM 10/2024 vp, s. 3.

perusteella tekijän syyttämättä kokonaan tai vakavammassa jutussa tehty sovinto voi vaikuttaa rangaistukseen sitä lieventäen.³⁰⁴

Niin ollen sovittelussa saavutetulla sovinnolla voi olla merkittäviäkin vaikutuksia rikosprosessin kulkuun ja sen keston. Kieltämällä sovitteluprosessin lähisuhdeväkivaltatapausten osalta, on lainsäätäjät pyrkineet ohjaamaan rikosasioiden etenemistä sovittelun sijaan perinteiseen rikosprosessiin. Uhrin näkökulmasta on katsottu, että lähisuhdeväkivallan käsitteleminen ja eteneminen juuri rikosprosessissa varmistaa tunnetta siitä, että hän saa oikeutta asiassa.³⁰⁵ Siten pääteltävissä on, ettei lainvalmisteluaineistossa tarkoitettu samankaltainen tunne oikeuden saamisesta toteutuisi tilanteessa, jossa uhri osallistuisi tekijän kanssa sovitteluun ja rikosasiaa päädyttäisiin lopulta syystä tai toisesta käsittelemään vain sovittelussa.

5.4 Oikeuspoliittinen suunnanmuutos

Vaikka jo ennen sovittelulain voimaantuloa tiedostettiin, kuinka lähisuhdeväkivallan sovitteluun tulisi kiinnittää erityistä huomiota,³⁰⁶ ja lain esityöt kannustivat suhtautuman lähisuhdeväkivaltaa sisältävien rikosten sovitteluun ”pidättyvästi”,³⁰⁷ mahdollisti voimaan tullut sovittelulaki kuitenkin myös lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelemisen. Niin ollen rikossovittelu oli hyväksytty restoratiiviseen oikeuteen pohjautuvana menettelynä vaihtoehtoiseksi konfliktinratkaisukeinoksi myös lähisuhdeväkivallan kohdalla. Kansallisen oikeuspoliittisen linjan voidaan siten katsoa olleen myötämielinen restoratiivisen oikeuden sekä rikossovittelun kehittymiselle 1980-luvulta alkaen aina sovittelulain voimaantuloon asti. Ylipäätään Suomessa esimerkiksi vuosien 1963–1995 aikana toteutettujen merkittävimpien lainuudistusten tähtäimenä oli erityisesti vankilan käytön alentaminen.³⁰⁸ Sovittelutoiminnan lisääminen ja rikosasioiden sovittelun vakinaistaminen oli tavoitteena kirjattu esimerkiksi pääministeri *Matti Vanhasen* vuoden 2003 hallitusohjelmaan.³⁰⁹

³⁰⁴ Lappi-Seppälä 2000, s. 498.

³⁰⁵ LaVM 10/2024 vp, s. 5.

³⁰⁶ LaVM 13/2005 vp, s. 8.

³⁰⁷ HE 93/2005 vp, s. 16.

³⁰⁸ Lappi-Seppälä 2013, s. 25.

³⁰⁹ Hallitusohjelma 2003, s. 46 ja 47.

Sen sijaan on nähtävissä, että sovittelulakiin kohdistui sen voimaantultua muutostarpeiden arviointia erityisesti sen mahdollistaman lähisuhdeväkivallan sovittelun osalta. Kuten oikeuskirjallisuudessakin on todettu, ”tuskinpa mitään muuta rikossovitteluun liittyvää kysymystä on käsitelty niin intohimoisesti kuin lähisuhdeväkivallan sovittelu”.³¹⁰ Vuodesta 2011 alkaen hallitusohjelmissa otettiin kantaa sovittelulain soveltamisalaan todeten muun ohella, kuinka ”sovittelun käyttöä tulee rajata lähisuhdeväkivaltarikoksissa”.³¹¹ Toisaalta haluttiin myös selvittää sovitteluun ohjaamisen kriteereitä lähisuhdeväkivaltatapausten kohdalla,³¹² ja arvioida ylipäätään lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista.³¹³

Paitsi että lähisuhdeväkivallan sovittelu on ollut suurennuslasin alla kansallisissa virallisiasiakirjoissa, on toimintaa kritisoitu yhteiskunnallisessa keskustelussa. Esimerkiksi erilaiset järjestöt ovat kritisoineet lähisuhdeväkivallan sovitteluun uhrin liittyvien riskien vuoksi, ja vaatineet kannanotoissaan lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumista.³¹⁴ Lähisuhdeväkivallan sovittelu on vastustanut jyrkästi esimerkiksi Naisasialiitto Unioni kannanotoissaan toteamalla, ettei alistettuna voi neuvotella, ja kuinka viranomaisten tulisi sovittelun sijaan ohjata osapuolia tukipalveluiden piiriin, joissa voitaisiin paremmin selvittää tapauksen sovittelukelpoisuus.³¹⁵

Lisäksi myös esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutettu on ottanut kantaa lähisuhdeväkivallan sovitteluun toteamalla mielipidekirjoituksessaan, ettei sovittelu sovi lähisuhdeväkivaltaan tai seksuaaliväkivaltaan siksi, että ”tekijällä on usein yliote uhrista”. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kannattanut lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumista perustellen kantaansa lähisuhdeväkivallan sovitteluun koskeviin tutkimuksiin nojaten esimerkiksi sillä, että uhrin osallistuminen sovitteluun tekijän painostuksesta, pelosta tai välttääkseen uuvuttavan rikosprosessin.³¹⁶ Sen ohella, että lähisuhdeväkivallan sovittelu on kritisoitu

³¹⁰ Iivari 5/2010, s. 38.

³¹¹ Hallitusohjelma: Avoin, oikeudenmukainen ja rohkea Suomi 2011, s. 26.

³¹² Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016–2019, s. 3, 15 ja 16.

³¹³ Hallitusohjelma: Osallistava ja osaava Suomi 12/2019, s. 88 ja Hallitusohjelma: Osallistava ja osaava Suomi 6/2019, s. 86.

³¹⁴ Ks. esim. Amnesty: Lähisuhdeväkivallan sovittelussa vakavia riskejä uhrin kannalta – järjestöt jättivät kannanoton Saarikolle, 12.12.2018.

³¹⁵ Ks. esim. Unioni: Lähisuhdeväkivallan sovittelussa vakavia riskejä uhrin kannalta – järjestöt jättivät kannanoton Saarikolle, 13.12.2018 sekä Unioni: Rikos- ja riita-asioiden sovittelusta, 3.11.2014.

³¹⁶ Yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi: Lähisuhdeväkivallan sovittelu on tasa-arvo-ongelma, 22.5.2023.

yleisellä tasolla, on kritiikkiä esitetty myös esimerkiksi sovitteluun osallistuneiden rikoksen uhrien taholta.³¹⁷

On siten huomattavissa, että oikeuspoliittisessa linjassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa on tapahtunut Suomessa muutoksia 2000-luvun aikana. Siinä missä vielä 2000-luvulle tultaessa annettiin arvostusta restoratiiviselle oikeudelle ja siihen pohjautuvien menettelyiden kehittymiselle, on myöhemmin 2000-luvun aikana arvostus muuttanut suuntaansa. Tätä kehityssuuntaa on mahdollista luonnehtia toteamalla restoratiivisen oikeuden heikentyneen ja sen sijaan punitiivisen³¹⁸ kriminaalipolitiikan vahvistuneen.³¹⁹ Suunnanmuutoksen konkreettisena esimerkkinä voidaan pitää sovittelulakiin kohdistuneita joulukuun 2024 lainmuutoksia.

³¹⁷ Ks. esim. tutkielman luku 5.3.1.

³¹⁸ Punitiivisuudella tarkoitetaan rangaistusten koventamiseen kohdistuvaa myönteistä suhtautumista (Ylioppilaslehti: Antakaa elinkautinen! 20.10.2017), jolla voidaan viitata esimerkiksi rangaistussäännöksiä koventamiseen tai vähimmäisrangaistusten korottamiseen (Ks. Lappi-Seppälä 2013, s. 52).

³¹⁹ Oikeuskirjallisuudessa on kutsuttu arvostusten muutosta punitiiviseksi käännteeksi, joka on seurannut liberaalia kriminaalipolitiikkaa (Lappi-Seppälä 2013, s. 43).

6 SOVITTELULAIN MUUTOSTEN MERKITYS KÄYTÄNNÖN SOVITTELUTOIMINNASSA

6.1 Haastatteluista ja haastattelukysymyksistä

Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on selvittää, kuinka sovittelulakia koskevat joulukuun 2024 lainmuutokset ovat vaikuttaneet käytännön sovittelutoiminnassa, ja sen vuoksi tutkimuskysymykseen vastaamista varten on toteutettu haastatteluja. Siten haastatteluja on ohjannut lainmuutosten käytännön vaikutuksiin kohdistuva tiedon intressi.³²⁰ Haastatteluiden avulla on pyritty keräämään aineistoa, jonka perusteella tutkimuksen kohteesta on tehtävissä joitakin johtopäätöksiä.³²¹

Haastattelut on toteutettu esittämällä jokaiselle haastattelun kohteena olleelle sovittelutoimiston työntekijälle 11 ennalta laadittua haastattelukysymystä. Laaditut haastattelukysymykset ovat kohdistuneet tuoreisiin lainmuutoksiin ja niistä tähän mennessä aiheutuneisiin käytännön vaikutuksiin sekä siihen, kuinka lainmuutokset ovat käytännön sovittelutoiminnan tasolla otettu vastaan. Haastattelut ovat painottuneet luonnollisesti sovittelulain uuteen 3 a §:ään.

Haastattelukysymykset on esitetty kullekin haastateltavalle samassa järjestyksessä, eivätkä haastateltavat ole nähneet kysymyksiä ennen haastatteluja. Haastattelutilanne on edennyt kysymys kerrallaan eteenpäin, mutta haastatteluissa on säilytetty mahdollisuus myös haastattelun aikana heräävälle avoimelle keskustelulle. Esittelen haastattelukysymykset, jotta haastatteluista saatua materiaalia olisi mielekkäämpää tarkastella ja analysoida. Haastateltaville esitetyt haastattelukysymykset ovat olleet seuraavanlaisia:

1. *Mitkä ovat merkittävimmät muutokset, joita lainmuutokset ovat aiheuttaneet käytännön sovittelutoiminnan järjestämiseen?*

³²⁰ Ruusuvuori–Tiittula 2005, s. 23.

³²¹ Hirsjärvi–Hurme 1985, s. 40.

2. *Onko lainmuutos vaikuttanut viranomaisyhteistyöhön esimerkiksi poliisin tai syyttäjän kanssa? Jos kyllä, miten?*
3. *Miten lainmuutokset ovat vaikuttaneet sovitteluun ohjattavien lähisuhdeväkivaltatapauksen määrään?*
4. *Sovittelulain uudessa 3 a §:ssä määritellään "läheisen" käsite viittaamalla rikoslain 21 luvun 16 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön. Onko käytännössä esiintynyt tulkinnanvaraisia tilanteita sen suhteen, milloin seurustelukumppania pidetään erityisen läheisenä? Kuinka tällaisiin tilanteisiin on suhtauduttu?*
5. *Osa uuteen 3 a §:n säännökseen sisältyvistä rajoituksista ei ainakaan lain esitöiden mukaan tuonut käytännössä muutosta aiempaan. Ovatko lainmuutoksen vaikutukset näkyneet selkeimmin jonkin tietyn rikoslajin (3 a §:n 1 momentin 1–5 kohdat) kohdalla? Jos kyllä, minkä? Miten?*
6. *Ovatko lähisuhteessa tapahtuvien rikosten sovittelua koskevat rajoitukset mielestäsi selkeyttäneet päätöksentekoa sen suhteen, mitä tapauksia voidaan sovittaa? Jos kyllä, miten?*
7. *Ovatko lainmuutokset tuoneet mukanaan haasteita tai tulkintaongelma? Jos kyllä, millaisia?*
8. *Ovatko lainmuutokset tuoneet mukanaan hyötyjä tai positiivisia muutoksia? Jos kyllä, mitä ne ovat?*
9. *Onko lainmuutoksissa nähdäksesi kyse tosiasiallisesta muutoksesta vai pelkästä vakiintuneiden käytäntöjen kirjaamisesta lakiin?*
10. *Miten rikoksen uhrin tai rikoksen tekijät ovat suhtautuneet lainmuutokseen?*
11. *Näetkö lainmuutokset hyvänä asiana? Jos kyllä, miksi? Jos et, miksi?*

Selkeyden vuoksi haastattelukysymykset on mahdollista jaotella sovitteluprosessiin (kysymykset 1–3), sovittelulain uuteen 3 a §:ään (4–6) sekä ylipäätään lainmuutokseen (kysymykset 7–11) kohdistuviin kysymyksiin.

6.2 Haastattelutulokset

6.2.1 Sovitteluprosessiin liittyvät kysymykset

Ensimmäinen haastattelukysymys koski lainmuutosten aiheuttamia käytännön muutoksia sovittelutoiminnan järjestämiseen. Lainmuutosten näkyvimmän vaikutuksen kuvattiin olevan esimerkiksi se, ettei lähisuhteessa tapahtuneita väkivallantekoja koskevia sovittelualoitteita enää tule poliisilta sovittelutoimistoon.³²² Toisaalta mainittiin, kuinka lähisuuhdeväkivaltaa koskevat aloitteet eivät ole kokonaan loppuneet, vaan nähtävissä on ollut, että juttuja yritetään saada sovitteluun argumentoimalla sen puolesta, ettei kyseessä olevassa asiassa ole kyse lähisuhteesta.³²³ Merkittävimmäksi muutokseksi kuvattiin myös sitä, että lainmuutos on vaatinut sovittelutoiminnalta opettelua ja opiskelua uuteen.³²⁴ Sovittelutoimistojen tehtävänä on myös ollut pitää sovittelijoita ajan tasalla muutoksen osalta, mikä koettiin käytännön kannalta merkittävänä muutoksena.³²⁵

Toinen haastattelukysymys koski lainmuutosten aiheuttamia vaikutuksia viranomaisyhteistyöhön. Vaikutukset olivat näkyneet tähän mennessä lähinnä siten, että poliisin kanssa oli järjestetty yhteisiä tapaamisia, joissa lainmuutoksia oli käyty läpi sekä sitä, mitä asioita yhä voidaan sovittaa.³²⁶ Toisaalta muutokset eivät olleet välttämättä vielä näkyneet yhteistyössä omalla kohdalla, mutta kollegoilta oli kuultu, kuinka poliisilta on tullut paljon tarkentavia kysymyksiä siihen liittyen, mitä asioita nykyään voidaan sovittaa ja mitä puolestaan ei.³²⁷ Tässä yhteydessä kuvattiin, kuinka yhteistyössä esimerkiksi poliisin kanssa koettiin merkitykselliseksi tehdä heille selkeää rajausta sen suhteen, mitä aloitteita sovittellaan ja mitä ei, jotta uusi linja alkaisi hahmottumaan käytännössä. Korostettiin myös

³²² H1, H3, H4.

³²³ H5.

³²⁴ THL:n antaman ohjeistuksen kuvattiin avustaneen uuteen opiskelussa (H2).

³²⁵ H2, H5. Tähän liittyen mainittiin, kuinka lainmuutoksista on pitänyt tiedottaa erityisesti sellaisia sovittelijoita, jotka ovat esimerkiksi jo vuosikymmenten ajan sovitelleet pelkästään lähisuuhdeväkivaltaa. Pohdintaa oli herättänyt se, pitävätkö tällaiset sovittelijat enää mielekkäänä jatkaa sovittelijoina, mutta ainakaan toistaiseksi sovittelijoita ei ollut lopettanut lainmuutosten seurauksena (H5).

³²⁶ H1.

³²⁷ H4.

sitä, että viimesijainen päätös sovittelun aloittamisesta on sovittelutoimistoilla.³²⁸ Ylipääntään muutosten ei kuitenkaan arvioitu vaikuttaneen esimerkiksi negatiivisesti poliisin ja sovittelutoiminnan väliseen yhteistyöhön,³²⁹ vaan sovittelutoiminnassa todettiin vallitsevan melko vakiintuneet yhteistyörakenteet.³³⁰ Syyttäjiä koskien lainmuutoksista ei ollut aiheutunut vielä yhteistyöhön vaikutuksia,³³¹ tai toisaalta siihen ei otettu haastatteluissa suoraan kantaa.³³²

Kolmannen haastattelukysymyksen kohdalla oli kyse siitä, miten lainmuutokset ovat vaikuttaneet sovitteluun ohjattavien lähisuhdeväkivaltatapausten määrään. Lainmuutosten oletettiin vaikuttavan sovitteluun ohjattavien lähisuhdeväkivaltatapausten määrään vuositasolla, vaikka tarkkojen vaikutusten arvioiminen vielä tässä vaiheessa koettiin hankalana.³³³ Nostettiin esimerkiksi esille, kuinka alkuvuodesta lukien on ollut huomattavissa, että lähisuhdeväkivaltaa koskevia sovittelualoitteita on tullut määrällisesti ”hitusen vähemmän” kuin aikaisemmin.³³⁴ Tuli myös ilmi, kuinka aloitemäärien osalta tavoitteena on, että lainmuutoksesta huolimatta ne pidetään samalla tasolla aikaisempaan nähden.³³⁵ Tässä yhteydessä esimerkiksi mainittiin, kuinka nuorten juttuja ”tulee ovista ja ikkunoista” ja tavoitteena on keskittyä niiden sovitteluun.³³⁶ Toiveena ylipääntään mainittiin olevan se, että sovittelualoitteiden määrän laskusuunnasta huolimatta muita juttuja löytyisi enemmän sovitteltavaksi.³³⁷

³²⁸ H3. Yhteistyössä poliisin kanssa oli näkynyt esimerkiksi, kuinka toisinaan poliisin ja sovittelutoiminnan välillä joudutaan käymään melko tiukkaakin keskustelua siitä, mitä jutuille tehdään, kun kaikilla olisi samaan aikaan halu saada asioita sovitteluun. Asioita on yritetty saada sovitteluun esimerkiksi esittämällä asiat riita-asioina (H5).

³²⁹ H1, H5.

³³⁰ H2.

³³¹ H1.

³³² H2, H3, H4, H5.

³³³ H1, H2, H3, H5.

³³⁴ Tämän arvioitiin toisaalta voivan johtua myös normaalista kuukausittaisesta vaihtelusta (H2).

³³⁵ H2.

³³⁶ H4.

³³⁷ Korostettiin myös sitä, että edelleen lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessiin tulee arvioitavaksi väkivalttomia juttuja, kuten ”laittomia uhkauksia ja kunnianloukkauksia” (H5).

6.2.2 *Sovittelulain uuteen 3 a §:ään liittyvät kysymykset*

Neljäs haastattelukysymys koski sitä, onko käytännössä esiintynyt tulkinnanvaraisia tilanteita määriteltessä sovittelulain uudesta 3 a §:stä ilmenevää rikoslain 21 luvun 16 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettua läheisen käsitettä seurustelusuhteen kohdalla, eli toisin sanoen määriteltessä uuden lain soveltamisalaa. Sovittelulain uuteen 3 a §:n sisältämään viittaukseen (RL 21:16.1,2) kohdistuvia tulkinnanvaraisuuksia ei ollut osalle haastateltavista tullut vielä käytännössä vastaan, mutta seurustelusuhteen arvioimista lähisuhteena oli kuitenkin pohdittu teoreettisella tasolla.³³⁸ Korostettiin sitä, kuinka tulkinnanvaraisissa tilanteissa on ylipäätään merkityksellistä olla yhteydessä rikoksen molempiin osapuoliin ja selvittää asiaa heidän kanssaan. Toisaalta todettiin lisäksi, että lain henki lähtee uhrin suojelemisen ajatuksesta, jonka vuoksi tulkinnanvaraisissa tilanteissa tulisi edetä uhrin tahdon ja edun mukaisesti.³³⁹ Toisin sanoen, jos eteen tulisi esimerkiksi tilanne, jossa tekijä kieltäisi seurustelusuhteen, mutta uhrin mukaan kyse olisi lähisuhteesta, ei tapausta soviteltaisi.³⁴⁰

Toisaalta jotkin haastateltavat olivat joutuneet pohtimaan säännöksen tulkinnanvaraisuutta seurustelusuhteen määrittelyyn liittyen.³⁴¹ Koska lainmuutos on tuore, todettiin tulkinnan kuitenkin olevan vasta muodostumassa sovittelukentällä. Siinä missä aiemmin poliisi ja syyttäjät ovat saaneet ohjata aloitteita sovitteluun, ei lähisuhteen määrittelmään ole tarvinnut sovittelutoiminnassa kiinnittää huomiota. Lähisuhteen sitomisen rikoslain määrittelyyn koettiin olennaisesti muuttaneen arviointia sovittelussa.³⁴² Keskeisesti esille nousi, kuinka tulkinnanvaraa aiheuttaa aikuisten välisten seurustelusuhteiden lisäksi se, kuinka alaikäisten seurustelusuhteissa olevien suhteita tulisi tulkita etenkin tilanteissa, joissa osapuolilla saattaa olla keskenäänkin hyvin erilainen käsitys ihmissuhteen laadusta tai huomioiden sen, että esimerkiksi alaikäiset osapuolet tuskin asuvat samassa taloudessa.³⁴³

³³⁸ H1, H2, H4.

³³⁹ H2.

³⁴⁰ H1.

³⁴¹ H3, H5.

³⁴² H5.

³⁴³ H3, H4.

Hankalaksi koettiin alaikäisten seurustelusuhteen tulkinnan kohdalla erityisesti se, että lakivaliokunnan mietinnössä³⁴⁴ on erikseen poissuljettu alaikäisten seurusteluväkivallan sovittelu, mutta esimerkiksi *alikäisen* käsitettä ei ole tarkemmin määritelty.³⁴⁵ Pohdittiin myös sitä, ettei alaikäisten seurustelusuhteita voida pitää esimerkiksi avioliittoon rinnastettavana lähisuhteenä.³⁴⁶ Lisäksi tuotiin esille, kuinka alaikäisten seurusteluvien osapuolten välillä lähisuhteen tulkintaa ja arviointia saattavat myös hankaloittaa osapuolten vanhempien käsitykset seurustelusuhteen laadusta, mitkä saattavat hyvinkin poiketa nuorten seurustelukäsityksistä.³⁴⁷ Tulkinnanvaraa kohdistui siihen, onko esimerkiksi kaksi kuukautta kestävä seurustelusuhte lain tarkoittama lähisuhte alaikäisten kohdalla, kun puhutaan todennäköisesti erityyppisestä seurustelusta,³⁴⁸ tai mikä merkitys lähisuhteen arvioinnissa tulisi ylipäätään antaa seurustelun kestolle.³⁴⁹

Kaiken kaikkiaan kyseenalaistettiin sitä, onko sovittelutoimisto oikea taho lähteä arvioimaan ihmisten välisiä suhteita.³⁵⁰ Koettiin hankalana, että sovittelutoimiston uusi rooli on lainmuutoksen seurauksena toimia ”portinvartijana” sen suhteen, miten *seurustelusuhte* määritellään.³⁵¹ Todettiin lisäksi, kuinka tulkinnanvaraisuuksien takia tällä hetkellä sovittelukentällä seurustelusuhteita tulkitaan eri tavoin ja siksi eri alueilla tehdään erilaisia päätöksiä sovittelua koskien. Tällaiset lähisuhteen määrittelyyn kohdistuvat tulkinnat ja niistä johtuvat erisisältöiset päätökset nähtiin isona ongelmana niin ihmisten yhdenvertaisuuden kuin oikeusturvan toteutumisen näkökulmasta ja korostettiin, kuinka tällaiset ongelmat tulisi pikimmiten ratkaista.³⁵²

Viides haastattelukysymys koski sitä, ovatko lainmuutoksen vaikutukset näkyneet selkeimmin jonkin tietyn sovittelulain 3 a §:ssä määritellyn rikoslajin kohdalla. Uuden 3 a

³⁴⁴ Ks. LaVM 10/2024 vp, s. 10.

³⁴⁵ Pohdintaa oli herättänyt se, tarkoitetaanko alaikäisten välisillä seurustelusuhteilla esimerkiksi kaikkia alle 18-vuotiaiden seurustelusuhteita vai esimerkiksi alle 15-vuotiaiden seurustelusuhteita (H5).

³⁴⁶ H5.

³⁴⁷ H3.

³⁴⁸ H5.

³⁴⁹ H4.

³⁵⁰ H3, H5.

³⁵¹ H4.

³⁵² H5.

§:n katsottiin näkyneen käytännössä selkeimmin lähisuhteessa tapahtuneiden väkivaltarikosten kohdalla (sovittelulain 3 a:1,1)³⁵³ ja toisaalta myös rikoslain 21 luvussa tarkoitettujen henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten kohdalla (sovittelulain 3 a:1,3).³⁵⁴ Muutos näkyi rikosnimikkeistä erityisesti pahoinpitelyn sekä lievän pahoinpitelyn kohdalla siten, ettei sovittelualoitteita ole enää tullut.³⁵⁵ Käytännön kannalta hankalana koettiin sellaiset tilanteet, joissa on päädytty sovitteluun asianomistajarikosta, mutta sovittelussa tulee ilmi, että teossa on käytetty väkivaltaa. Tällaisissa tilanteissa näkemyksen kuitenkin todettiin olevan se, että myös väkivaltaa sisältävästä teosta voidaan keskustella, muttei niitä saa sopia.³⁵⁶

Kuudes haastattelukysymys koski sitä, ovatko lähisuhteessa tapahtuvien rikosten sovittelua koskevat rajoitukset selkeyttäneet päätöksentekoa sovitteltavien tapausten suhteen. Yhtäältä lainmuutoksen ei kuvattu selkeyttäneen rajanvetoa siitä, mitä tapauksia voidaan sovittaa,³⁵⁷ vaan lainmuutoksen kuvattiin esimerkiksi jättäneen enemmän kysymysmerkkejä.³⁵⁸ Esille nousi tässä yhteydessä se, kuinka uusi sääntely sisältää tulkinnanvaraa lähisuhteen arvioimisen osalta ja siten jokaisessa tapauksessa joudutaan käyttämään harkintaa sen osalta, onko kyse sovitteltavasta tapauksesta vai ei, minkä on itsessään koettu hankaloittavan tulkintaa.³⁵⁹ Tulkintaa ovat myös hankaloittaneet alaikäiset ja heidän rikosten sovittelu.³⁶⁰ Toisaalta lainmuutoksen kuvattiin selkeyttäneen tulkintaa tehden selväksi sen, ettei lähisuhteessa tapahtunutta fyysistä väkivaltaa enää voida sovittaa.³⁶¹ Sovittelun kiellon kuvattiin siten itsessään olevan selkeä, kun aikaisemman lain aikana jouduttiin esimerkiksi pohtimaan sitä, millainen väkivalta lasketaan toistuvaksi, eli minkä asian sovittelu oli lähisuhteessa tapahtuvana kiellettyä.³⁶²

³⁵³ H1, H3, H5.

³⁵⁴ H2.

³⁵⁵ H1, H2, H3.

³⁵⁶ Esimerkkinä mainittiin tilanne, jossa sovitteluun saapuu aloite, joka sisältää pahoinpitelyn ja laittoman uhkauksen; laittoman uhkauksen voi asianomistajarikoksena sovittaa, pahoinpitelyä sen sijaan ei (H1, H5). Käytännössä todettiin olevan kuitenkin haastavaa sovittaa laitton uhkaus siten, ettei pahoinpitely tule mitenkään esille (H5).

³⁵⁷ H1, H5.

³⁵⁸ H4.

³⁵⁹ H1, H5.

³⁶⁰ H4.

³⁶¹ H3, H4.

³⁶² H4.

6.2.3 Ylipäätään lainmuutoksiin liittyvät kysymykset

Seitsemäs haastattelukysymys koski lainmuutoksen mukanaan tuomia mahdollisia haasteita ja tulkintaongelmia. Keskeisimpien tulkintaongelmien koettiin kohdistuvan lähisuhteen laadun määrittelemiseen, joka koettiin käytännössä joissakin tilanteissa hyvin hankalana,³⁶³ eli esimerkiksi tilanteissa, joissa osapuolet kiistävät lähisuhteen olemassaolon.³⁶⁴ Pohdintaa herätti esimerkiksi se, voidaanko lakia kiertää pelkästään kieltämällä lähisuhteen olemassaolo tai toisaalta, mikä merkitys osapuolten kertomalle voidaan antaa. Tässä yhteydessä korostettiin sitä, kuinka sovittelun taustalla vaikuttava restoratiivinen oikeus perustuu osapuolten kuulemiseen ja olisi sovittelutoiminnan toimintaperiaatteiden vastaista tehdä päätös osapuolia kuulematta. Se, mikä painoarvo osapuolten kertomalle voidaan tilanteessa kuitenkin antaa, katsottiin aiheuttavan haasteita käytännössä.³⁶⁵ Lainmuutoksesta aiheutuneita haasteita kuvattiin liittyvän niin ikään erityisesti alle 15-vuotiaiden lähisuhteisiin ja siihen, kuinka heidän seurusteluväkivaltaansa tulisi suhtautua.³⁶⁶ Tulkintaongelmien osalta todettiin, kuinka lainsäätäjän olisi ollut toivottavaa pyysähtyä miettimään lakia myös sitä sen tulkitsijoiden näkökulmasta.³⁶⁷

Toisaalta kuvattiin myös, etteivät lainmuutokset olleet aiheuttaneet tulkintaongelmia, jos osapuolten välistä lähisuhdetta ei ollut tarvinnut vielä käytännössä arvioida.³⁶⁸ Lähisuhteen määrittely koettiin myös joissakin tilanteissa selkeänä, kuten esimerkiksi tilanteessa, jossa osapuolet asuvat samassa osoitteessa.³⁶⁹ Lisäksi todettiin, kuinka ylipäätään uuteen lakiin liittyy aina alussa tulkintaongelmia sen suhteen, kuinka laki istuu käytäntöön. Tämän osalta pidettiin merkityksellisenä sitä, että kaikkialla sovellettaisiin lakia yhtäläisellä tavalla ja korostettiin esimerkiksi THL:n vastuuta palvelun yhdenmukaisessa toteuttamisessa.³⁷⁰

³⁶³ H2, H3, H5.

³⁶⁴ H3, H5.

³⁶⁵ H5.

³⁶⁶ H3, H4, H5.

³⁶⁷ Ristiriitaisia ajatuksia koettiin herättäneen esimerkiksi se, kuinka lain muutoskeskustelussa lähisuhteväkivallan sovittelun suhteen oltiin tiukalla kannalla ja myös lähisuhteväkivallan sovittelun lopettamisesta keskusteltiin, mutta lainmuutoksessa päädyttiin kuitenkin sallimaan sovittelu yhä joissakin tilanteissa. Tulkintaongelmien välttämiseksi koettiin, että olisi ollut toivottavampaa, että sovittelu olisi joko sallittu tai kielletty kokonaan (H5).

³⁶⁸ H1, H2.

³⁶⁹ H3.

³⁷⁰ H4.

Kahdeksas haastattelukysymys koski lainmuutosten mukanaan tuomia mahdollisia hyötyjä tai positiivisia muutoksia. Positiivisena muutoksena ja helpotuksena pidettiin sitä, että lainmuutosten tultua voimaan on mahdollista, että sovittelukenttä saa ”työrauhan”, eikä toimintaan kohdistu jatkuvaa kyseenalaistamista.³⁷¹ Hyötynä pidettiin myös esimerkiksi sitä, että resursseja pystyy nyt kohdentamaan enemmän lasten ja nuorten asioiden sovitteluun, kun lähisuhdeväkivallan sovittelu on jäänyt pois.³⁷² Positiivisena muutoksena nähtiin myös se, että lainsäädäntö tekee nyt selkeästi rajan sille, ettei lähisuhdeväkivaltaa voida enää sovittaa,³⁷³ eivätkä siten ”räikeimmät ylilyönnit” tule enää soviteltavaksi. Tämän tosin nähtiin edellyttävän sitä, että sovittelukentälle tulee yhteinen näkemys lain tulkinnasta ja lähisuhteen määrittelystä.³⁷⁴

Yhdeksannen kysymyksen kohdalla oli kyse lainmuutosten luonteen arvioimisesta, eli siitä, onko muutoksissa kyse tosiasiallisesta muutoksesta vai pelkästä vakiintuneiden käytäntöjen kirjaamisesta lakiin. Muutoksen kuvattiin olevan tosiasiallinen perustellen tätä sillä, että aiemmin lähisuhdeväkivaltaa sisältäviä rikoksia voitiin edellytysten vallitessa ja harkinnan puitteissa sovittaa, mutta nyt laki kieltää niiden sovittamisen kokonaan.³⁷⁵

Kymmenes haastattelukysymys sen sijaan koski sitä, miten rikoksen uhrit tai rikoksen tekijät ovat suhtautuneet lainmuutoksiin. Tässä yhteydessä haastatteluissa tuotiin esimerkiksi esille, kuinka lähisuhdeväkivaltarikoksia voidaan yhä sovittaa niiden aloitteiden osalta, jotka ovat tulleet soviteltavaksi ennen vuodenvaihdetta ja lainmuutosten voimaantuloa.³⁷⁶ Toisaalta rikosentekijöiden tai uhrien reaktioiden arvioiminen lainmuutoksiin koettiin myös hankalana,³⁷⁷ jos esimerkiksi kielteisen sovittelupäätöksen antaminen ei ollut tullut vielä omalle kohdalle.³⁷⁸ Tuotiin myös esille, kuinka esimerkiksi alaikäisten

³⁷¹ H2, H4. Tällä viitattiin siihen kritiikkiin, jota lähisuhdeväkivallan sovittelua kohtaan on jo vuosien ajan esitetty.

³⁷² H1.

³⁷³ H3.

³⁷⁴ H5.

³⁷⁵ H1, H2, H3, H4, H5.

³⁷⁶ Ks. HE 130/2024 vp, s. 61. Tällaisiin viimeisiin vanhan lain mukaisiin sovittelutapaamisiin osallistuvien rikosentekijöiden ja uhrien kuvailtiin olleen ”pöyristyneitä” lainmuutoksesta ja siitä, että sovittelu heidän kaltaisessaan tapauksessa ei enää uuden sääntelyn valossa ole mahdollista (H1, H2). Osapuolten kerrottiin myös olleen huolissaan siitä, voidaanko heidän tapustaan käsitellä sovittelussa (H2).

³⁷⁷ H5.

³⁷⁸ H3, H4.

osapuolten huoltajat saattavat lainmuutoksen voimaantultua pohtia, mitä palveluita heidän tilanteeseensa on mahdollista hyödyntää.³⁷⁹ Negatiivisesta suhtautumisesta lainmuutokseen tulkittiin myös kielivän esimerkiksi se, että asioita yritetään yhä sovittelulla riitiasiana.³⁸⁰

Viimeinen eli yhdestoista haastattelukysymys koski sitä, näkevätkö haastateltavat lainmuutokset hyvänä asiana. Lainmuutoksia ei lähtökohtaisesti nähty hyvänä asiana.³⁸¹ Tätä perusteltiin esimerkiksi sillä, että sovittelutoiminnan yksi tärkeimmistä tehtävistä on palveluohjaus.³⁸² Sen ohella, että jokaisessa tilanteessa pohditaan, mistä palvelusta olisi kullekin asiakkaalle hyötyä, pyritään sovittelussa varmistamaan myös palvelun saaminen.³⁸³ Korostettiin, kuinka sovittelijoilla ei ole mitään erityistä intressiä asiakkaisiin, vaan ainoana tavoitteena heillä on auttaa asiakkaita puhumaan ja ratkomaan asiansa. Sovittelijat ovat vapaaehtoisia, jotka asiakkaan tahtoessa ja edellytysten täytyessä ottavat asian sovitteluun.³⁸⁴

Palveluohjauksessa huomio kiinnittyy erityisesti rikoksesta epäiltyyn, jolloin pohdinnan kohteena on se, miten väkivaltainen käytös saadaan loppumaan. Koska sovittelu ei enää ole lähisuhdeväkivallan kohdalla mahdollista, nousi esille huoli ja kysymys siitä, miten ihmisille käy, kun heille ei enää tarjotakaan maksutonta ja vapaaehtoista sovittelua,³⁸⁵ tai kun he joutuvat odottamaan oikeusprosessia usein montakin vuotta. Huoli kohdistui siten siihen, saavatko lähisuhdeväkivaltaa kokeneet ihmiset jatkossa jotakin apua tilalle, kun sovittelu ei enää ole mahdollista. Tätä pohdittiin erityisesti sellaisten tilanteiden kohdalla, joissa rikoksesta ei nosteta syytettä, eikä asia etene tuomioon asti. Toisaalta huolta herätti myös se, aletaanko lähisuhdeväkivaltaa sovittelemaan jossakin muualla, esimerkiksi yksityisesti asianajotoimistojen kautta ja kuinka asiantuntevaa sovitteleminen tällaisessa menettelyssä olisi.³⁸⁶

³⁷⁹ H3.

³⁸⁰ H5.

³⁸¹ H1, H2, H5.

³⁸² H2, H3, H5.

³⁸³ H2, H3.

³⁸⁴ H4.

³⁸⁵ H4.

³⁸⁶ H3.

Pohdittiin lisäksi sitä, lisääntykö lainmuutoksen seurauksena piilorikollisuus eli se, ettei poliisille enää ilmoiteta rikoksesta, jos tiedetään sen etenevän käräjäoikeuteen. Riskiä nähtiin myös siinä, että jos lainmuutosten taustalla ovat uhrin oikeudet, niin onhan mahdollista sekin, että rikoksen uhria painostetaan käräjäoikeudessa olemaan kertomatta asioista todenmukaisesti.³⁸⁷ Toisaalta osapuolet voivat myös rikosprosessin aikana ilmoittaa syyttäjälle sopineensa asian, jonka pohjalta syyttäjä tekee päätöksiä.³⁸⁸

Koska sovinnon tekeminen on mahdollista myös ilman sovittelumenettelyä osapuolten keskinäisellä sopimisella, tuotiin esille kuinka tällaiseen säädetyn menettelyn ulkopuolella tapahtuvaan sovintoon voi myös liittyä riskejä kuten uhrin painostamista.³⁸⁹ Lisäksi pohdinnassa nostettiin esille kysymys siitä, johtaako lainmuutos siihen, että tapauksissa päädytään esitutkinnan rajoittamispäätösten sekä syyttämättäjättämispäätösten tekemiseen. Argumenttia perusteltiin sillä, että usein osapuolet ovat eri mieltä keskenään eli kyse on sana sanaa vastaan -tilanteesta, eikä tapauksissa tyypillisesti ole todistajia. Näyttöä ei välttämättä muodostu, kun lisäksi otetaan huomioon se, ettei uhri välttämättä halua todistaa tekijää vastaan.³⁹⁰ Nämä seikat huomioiden nähtiin, että sovittelun jääminen pois valikoimasta ei itsessään takaa oikeusturvaa tai rikosprosessia kenellekään.³⁹¹

Lainmuutosten osalta kyseenalaistettiin myös sitä, onko tekijälle tuomittava rangaistus todella keino, jolla haitallinen käyttäytyminen voidaan päättää esimerkiksi perheväkivaltatilanteessa. Sen, että asioita joutui sovittelussa käsittelemään kasvokkain, koettiin palvelutarjoajan näkökulmasta olleen hyödyllistä etenkin rikoksentehtäjille. Sovittelussa peruslähtökohtana voidaan pitää vastuunottoa, kun taas oikeudessa tekijään kohdistuu esimerkiksi esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 2 §:n mukainen syyttömyysolettama. Tämän taas nähtiin voivan johtaa siihen, ettei tekijä välttämättä ota vastuuta teoistaan.³⁹²

³⁸⁷ H1.

³⁸⁸ H5.

³⁸⁹ H2, H5.

³⁹⁰ Huom. OK 17:18.2 ja tämän tutkielman luku 2.4.

³⁹¹ H5.

³⁹² H2. Konkreettisenä esimerkkinä seurustelevien alaikäisten näkökulmasta uuden lain luomaa tilannetta kuvattiin ”katastrofaaliseksi”. Erityisesti esiin nostettiin uhrin asema ja kyseenalaistettiin, kuinka lainmuutokset voivat olla uhrin edun mukaisia. Todettiin, kuinka vallitsevassa tilanteessa uhrilla ei käytännössä ole muuta mahdollisuutta kuin siviilikanteen kautta saada esimerkiksi korvauksia tapahtuneesta (H5).

Toisaalta tuotiin lisäksi esille, kuinka lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvät riskit oli jo ennen lainmuutoksia huomioitu sovittelutoiminnassa esimerkiksi järjestämällä erillistapaamisia sekä sillä, että sovittelijat olivat asiantuntevia tehtävään koulutuksen ja kokemuksen kautta. Pohdintaa herätti se, kuinka sovittelukiellon kohteena on virallisen syytteen alaisia rikoksia, joissa syyttäjällä on syyteoikeus riippumatta siitä, onko asiaa sovitteltu vai ei tai toisaalta riippumatta siitä, mikä on osapuolten tahto. Painotettiin siten sitä, ettei sovittelu ole rikosprosessia poissulkeva keino ratkaista rikoksia.³⁹³ Ylipäätään koettiin, että lainmuutoksen taustalla on ollut paljon väärinkäsityksiä sekä väärinymmärrystä sovittelua koskien, eikä esimerkiksi sovittelun edellytysten arviointiprosessia ole välttämättä tunnettu.³⁹⁴

Toisaalta myös korostettiin, ettei kysymykseen ole yksiselitteistä vastausta ja paljon merkitystä on myös sillä, mistä näkökulmasta kysymystä lähestyy. Nostettiin esille, kuinka esimerkiksi julkisessa keskustelussa on useaan otteeseen ajettu lähisuhdeväkivallan sovittelun lakkauttamista ja nyt tavoitteeseen on päädytty.³⁹⁵ Lakia tulee muuttaa yhteiskunnan muuttuessa ja lain uudistaminen on myös tarpeen, vaikka uuteen lakiin jäisikin ”porsaanreikiä”.³⁹⁶ Uuden lain kontekstissa merkityksellisenä pidettiin joka tapauksessa sitä, että laintulkinnassa saavutettaisiin yhteiset ajatukset ja siten jokaiselle asiakkaalle voitaisiin antaa yhtäläiset palvelulupaukset.³⁹⁷

6.3 Haastattelutuloksiin kohdistuvaa analyysia

6.3.1 Konkreettiset vaikutukset

Kuten haastattelutuloksista on tulkittavissa, haastattelukysymyksiin vastattiin kaiken kaikkiaan melko yhteneväisellä tavalla. Vaikka kyseeseen ei ollut vielä tullut sovittelulain

³⁹³ H2, H5.

³⁹⁴ Tässä yhteydessä korostettiin sitä, että seula jo ennen muutoksia oli lähisuhdeväkivallan kohdalla tiukka, eikä esimerkiksi sovittelua käynnistetty läheskään kaikissa tapauksissa, joista sovittelualoite oli tehty (H5).

³⁹⁵ H3.

³⁹⁶ Toisaalta pohdittiin myös sitä, olisiko uudistuksessa ollut järkevämpää ”räjäyttää koko laki” ja tarkastella lakia laajemmin, kun otetaan esimerkiksi huomioon se, että palvelua kaavaillaan siirrettäväksi oikeusministeriön alle (H4, Ks. myös tutkielman s. 2).

³⁹⁷ H5.

uuden 3 a §:n arvioiminen käytännössä, olivat lainmuutokset näkyneet muutoin sovittelutoiminnan arjessa. Uuden lain opiskeleminen ja sovittelun käytäntöjen muuttaminen sekä henkilökunnan tiedottaminen nousivat tässä yhteydessä esille.³⁹⁸ Käytännön vaikutuksia oli myös konkreettisesti käyty lävitse sovittelutoiminnan kanssa tiivistä yhteistyötä tekevän poliisin kanssa.³⁹⁹ Vastauksista oli pääteltävissä, kuinka lain tulkinnan osalta poliisin kanssa tehtävässä yhteistyössä haetaan vielä rajoja,⁴⁰⁰ eikä rikosten soveltumisesta sovitteluun oltu välttämättä aina samaakaan mieltä.

Vaikka lainmuutosten oletettiin vaikuttavan sovitteluun ohjattavien lähisuhdeväkivaltatapausten kokonaismäärään, toivottiin soviteltavaksi löytyvän tilalle muita rikoksia,⁴⁰¹ kuten nuorten välisiä rikoksia.⁴⁰² Tulkittavissa siten on, ettei muutoksista johtuva lähisuhdeväkivaltatapausten määrän vähentyminen välttämättä suoranaisesti merkitse sitä, että sovittelussa soviteltavien tapausten kokonaismäärä vähenisi olennaisesti. Tai toisaalta, ainakaan tällainen kehityssuunta ei ollut toivottavaa.⁴⁰³ Joka tapauksessa tarkan vaikutuksen siitä, miten lainmuutokset näkyvät käytännössä esimerkiksi vuositasolla sovittelualoitteiden määrässä, voidaan olettaa hahmottuvan tulevaisuudessa.⁴⁰⁴

Lainmuutosten katsottiin käytännössä näkyneen merkittävimmin lähisuhteessa tapahtuneiden väkivaltarikosten kohdalla (sovittelulain 3 a:1,1)⁴⁰⁵ sekä rikoslain 21 luvussa tarkoitettujen henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten kohdalla (sovittelulain 3 a:1,3).⁴⁰⁶ Rikosnimikkeistä esille nousivat erityisesti lievä pahoinpitely sekä sen perusmuotoinen tekemuoto, joiden kohdalla muutos oli konkreettisesti näkynyt siten, ettei rikoksia koskevia sovittelualoitteita ollut enää tullut.⁴⁰⁷ Vertailun vuoksi mainittakoon, että esimer-

³⁹⁸ H2, H5

³⁹⁹ H1.

⁴⁰⁰ H3, H5.

⁴⁰¹ H5.

⁴⁰² H4.

⁴⁰³ H5.

⁴⁰⁴ Esimerkiksi vuonna 2023 sovitteluun ohjattiin yhteensä 10 778 sovittelualoitetta ja aloitteisiin lukeutui yhteensä 13 944 rikosasiaa. Lähisuhdeväkivaltarikoksia oli 2645 eli yhteensä 18 % kaikista asioista, jotka ohjattiin sovitteluun. Ylipäätään vuoden 2023 tilastoissa sovittelussa käsiteltävien asioiden – sekä rikos- että riita-asioiden määrän nähtiin olevan kasvussa vuoden 2022 tilastoihin verrattuna (THL:n tilastoraportti 53/2024, s. 1). Tämä kasvava kehityssuunta huomioiden soviteltavia tapauksia voisi päätellä riittävän myös jatkossa lainmuutoksista huolimatta.

⁴⁰⁵ H1, H3, H5.

⁴⁰⁶ H2.

⁴⁰⁷ H1, H2, H3.

kiksi vuonna 2023 lähisuhteessa tapahtuneissa ja sovitteluun ohjatuissa henkeen tai terveyteen kohdistuneissa väkivaltarikoksissa oli kyse lähes kaikissa pahoinpitelyn (1686) tai lievän pahoinpitelyn (932) rikosnimikkeestä ja pelkästään nämä nimikkeet muodostivat yhteensä 66 % kaikista lähisuhteessa tapahtuneista asioista.⁴⁰⁸ Pahoinpitelyt perusmuotoisena sekä lievänä tekemuotona ovat siten muodostaneet suuren osan sovittelussa käsitellyistä lähisuhdeväkivalta-asioista ennen uudistusten voimaan tuloa. Koska lainmuutosten seurauksena kyseisiä rikoksia koskevien aloitteita ei ollut enää tullut,⁴⁰⁹ voidaan lainmuutoksen todeta konkreettisesti vaikuttavan käytännön tasolla kyseisiä rikosnimikkeitä koskevien sovittelualoitteiden kohdalla.

6.3.2 *Seurustelusuhteen arvioiminen lähisuhteena*

Sovittelulain uudesta 3 a §:stä ilmenevä viittaus rikoslakiin (RL 21:16.1,2) oli käytännössä poikkeuksetta herättänyt pohdintaa. Siten lainmuutoksista aiheutuneet keskeisimmät haasteet ja tulkintaongelmat kulminoituivat lähisuhteen määrittelyyn ja siihen, kuinka esimerkiksi seurustelukumppaneiden väkivaltatilanteisiin tulisi suhtautua sovittelutoiminnan näkökulmasta.⁴¹⁰ Seurustelusuhteen läheisyyden arvioinnin kohdalla oli havaittavissa, ettei tulkinnassa ollut ehtinyt muodostumaan vielä vakiintunutta linjaa, minkä tällä hetkellä tunnistettiin johtavan keskenään erilaisiin sovitteluratkaisuihin.⁴¹¹ Se, ettei lakiin kohdistuvaa vakiintunutta tulkintalinjaa ollut vielä muodostunut, on tosin hyvin ymmärrettävissä, sillä onhan uusi laki ollut voimassa tutkielman kirjoittamisen aikaan vasta muutaman kuukauden ajan. Niin ollen, vaikka haastatteluista saadun aineiston perusteella ei ole pääteltävissä selkeästi sitä, millaisissa tilanteissa esimerkiksi seurustelusuhdetta pidetään sovittelulain 3 a §:n piiriin kuuluvana lähisuhteena, on haastatteluista saaduista vastauksista joitakin tulkintalinjoja silti hahmotettavissa.

Ensinnäkin, kuten restoratiivisen oikeuden menettelyyn kuuluu, tulkinnanvaraisissa tilanteissa koettiin ensiarvoisen tärkeänä, että kuullaan rikoksen molempia osapuolia ja heidän

⁴⁰⁸ THL:n tilastoraportti 53/2024, s. 4.

⁴⁰⁹ H1, H2, H3.

⁴¹⁰ H2, H3, H5.

⁴¹¹ H5.

näkemyksiään suhteen laadusta.⁴¹² Toisekseen osapuolten ollessa suhteen laadusta eri mieltä, painotuksen nähtiin kohdistuvan uhrin oikeuksiin ja etuihin, eli hänen tahdon toteutumiseen.⁴¹³ Tämä on hyvin ymmärrettävissä, kun ottaa huomioon, että joulukuun 2024 lainmuutosten taustalla vaikuttavana seikkana on lainsäätäjällä ollut rikoksen uhrin oikeuksien turvaaminen ja vahvistaminen. Seurustelusuhteen läheisyyden tulkinnassa pohdintaa herätti myös seurustelusuhteen keston merkitys.⁴¹⁴ Kolmanneksi on siten jokseenkin tulkittavissa, että mitä pidempään seurustelusuhte on kestänyt, sitä todennäköisemmin myös sovittelulain uuden 3 a §:n soveltaminen tulisi tilanteessa kyseeseen.

Uudessa säännöksessä oli havaittu tulkinnanvaraa aikuisten välisten seurustelusuhteiden ohella myös alaikäisten seurustelusuhteiden kohdalla. Esille nostettiin erityisesti, kuinka alaikäisten seurustelusuhteiden ei välttämättä voida katsoa rinnastuvan aikuisten välisiin lähisuhteisiin,⁴¹⁵ sillä seurustelevat alaikäiset esimerkiksi harvoin asuvat samassa taloudessa.⁴¹⁶ Edellä mainitut pohdinnat käyvät järkeen – voidaanhan hiukan yleistäen tulkita, että esimerkiksi erillään asuvien alaikäisten välisen muutaman kuukauden mittaisen seurustelusuhteen ja täysi-ikäisten välisen pitkän avioliiton kohdalla on kyse keskenään hyvin erilaisista lähisuhteista. Siten voisi myös tulkita, ettei lähisuhdeväkivalta ilmenisi edellä mainituissa suhteissa samankaltaisesti tai etteivät siitä aiheutuvat vaikutukset olisi täysin verrattavissa keskenään. Eli toisin sanoen, alaikäisten seurustelusuhteita ei tulisi arvioida yhtäläisellä tavalla täysi-ikäisten välisen läheissuhteen kanssa.

Toisaalta huomionarvoista on, että alaikäisen epäillyn toimesta seurustelukumppaniinsa kohdistaman väkivallan sovittelun kiellon taustalla on niin ikään uhrin oikeuksien toteutuminen. Lakia valmisteltaessa tunnistettiin, että myös tällaisiin tilanteisiin liittyy riski siitä, että epäillyn toimesta uhri painostetaan osallistumaan sovitteluun. Alaikäisten seurusteluväkivallan sovitteluun kohdistuvaa kieltoa perusteltiin myös sillä, että erityisesti parisuhdeväkivallan sovitteluun on kohdistunut kritiikkiä ja sen vuoksi on perusteltua, että myös alaikäisten parisuhdeväkivaltaa ei saa enää sovittaa.⁴¹⁷ Lisäksi lainvalmisteluaineistossa on katsottu, että myös erillään asuvia seurustelukumppaneita voidaan pitää

⁴¹² H2, H3, H5.

⁴¹³ H1, H2.

⁴¹⁴ H4.

⁴¹⁵ H5.

⁴¹⁶ H4.

⁴¹⁷ LaVM 10/2024 vp, s. 11.

RL 21:16.1,2:n tarkoittamina läheisinä henkilöinä.⁴¹⁸ Jollei erillään asuvia alaikäisiä seurustelukumppaneita voitaisi pitää toisilleen läheisinä henkilöinä, heräisi kysymys, miksi tilanne olisi päinvastainen täysi-ikäisten seurustelukumppaneiden asuessa eri osoitteissa. Alaikäisten seurusteluväkivallan sovittelemisen kieltäminen lienee siten perusteltu, vaikka se mitä ilmeisemmin vaatinee käytännön sovittelutoiminnassa ja lähisuhteen arvioinnissa erityistä huomiota.

Kaiken kaikkiaan haastatteluaineistosta on pääteltävissä, että seurustelusuhteen arvioiminen sovittelulain 3 a §:n soveltamisalaan soveltuvana lähisuhteena hakee käytännön soveltamisessa vielä paikkaansa, eikä siten määriteltävissä ole tarkasti niitä seikkoja, joiden vallitessa seurustelusuhdetta voitaisiin yksiselitteisesti pitää RL 21:16.1,2:n mukaisena suhteena. Siten soveltuvuusarvioinnissa suuren merkityksen saa se, miten kutakin tilannetta tulkitaan käytännön sovittelutoiminnassa eli painoarvo on tapauskohtaisessa harkinnassa ja arvioinnissa. Huomionarvoista tässä yhteydessä on myös se, kuinka lainsäätäjä on RL 21:16.1,2:n taustalla vaikuttavissa lain esitöissä todennut, ettei tyhjentävää luetteloa *läheisen* käsitteen osalta ole määriteltävissä.⁴¹⁹ Jollei lainvalmisteluaineistoissa ole mahdollista määritellä läheisen käsitettä yksiselitteisesti ja tyhjentävästi, lienee saman tehtävän toteuttaminen myös käytännössä liki mahdotonta.

6.3.3 Tulkintaongelmia

Lainmuutosten ei suoranaisesti kuvattu selkeyttäneen päätöksentekoa sen suhteen, mitä tapauksia voidaan sovittaa, vaikka tulkintaa selkeyttävänä tekijänä nähtiinkin, että lainmuutokset ovat rajanneet selvästi lähisuhteessa tapahtuneen fyysisen väkivallan sovittelun ulkopuolelle.⁴²⁰ Ennen lainmuutoksia näet myös lähisuhteessa tapahtuneen rikosasian soveltumista sovitteluun arvioitiin sovittelulaista ilmenevien avoimien ja tulkinnanvaraisien säännösten mukaisesti sekä hakemalla tukea tähän tulkintaan lainvalmisteluaineistoista. Toisaalta myös ennen lainmuutosta lähisuhteiden väkivallan sovitteluun liittyvien riskien tiedostamisesta kieli muun ohella toistuvan väkivallan sovittelun kieltäminen,⁴²¹

⁴¹⁸ HE 78/2010 vp, s. 24 ja HE 130/2024 vp, s. 50.

⁴¹⁹ HE 78/2010 vp, s. 25.

⁴²⁰ H3, H4.

⁴²¹ LaVM 13/2005 vp, s. 5.

jonka kieltämiseen esimerkiksi rikosuhridirektiivi ohjaa. Uhidirektiivi tunnistaa korjauksen oikeuden palveluiden mahdollisen hyödyn, mutta edellyttää tarpeellisia suoja-toimia, ettei uhri joutuisi toistuvasti uhriksi.⁴²²

Sen sijaan lainmuutosten kuvattiin jättäneen paljon kysymysmerkkejä lain käytännön soveltamista ajatellen,⁴²³ ja lähisuhteen määrittelyn ohella lainmuutosten koettiin aiheuttaneen muitakin tulkinnallisia kysymyksiä. Tulkintaongelmia kohdistui esimerkiksi siihen, kuinka osapuolten kertomaan tulisi suhtautua.⁴²⁴ Käytännössä haasteita tunnistettiin ilmenevän tilanteissa, joissa viranomaiset saattavat tulkita osapuolten välistä suhdetta sovittelulain mukaisena lähisuhteena, mutta osapuolet kiistävät lähisuhteen olemassaolon kokonaan. Pohdintaa tällaisissa tilanteissa herättää se, mikä painoarvo osapuolten kertomalle voidaan antaa.

Vaikka restoratiivisessa oikeudessa keskiössä on osapuolten kuuleminen ja näkemysten huomioon ottaminen, haastatteluaineiston perusteella on pääteltävissä, kuinka edellä mainitun kaltaisessa tilanteessa sovittelussa ei kuitenkaan voitaisi välttämättä suoranaisesti uskoa osapuolia, vaan tilanne vaatisi selvittelyä. Mikäli lähisuhteen kiistäminen osapuolten taholta merkitsisi suoraan sitä, ettei asiaa sovittelutoiminnan puolelta kyseenalaistettaisi lainkaan, saattaisi tilanne johtaa pahimmillaan sovittelulain kiertämiseen⁴²⁵ ja siten osapuolten välisen rikoksen sovitteluun sovittelukiellon piiriin kuuluvassa asiassa. Vaikka sovittelussa keskeistä onkin osapuolten tahdon huomioiminen, on korostettava, kuinka rikoksen sovitteluun soveltuvuuden arviointi on loppujen lopuksi sovittelutoimiston vastuulla.⁴²⁶ THL:n laatimassa lähisuhdeväkivallan sovittelua koskevassa oppaassa on korostettu sovittelun edellytysten arvioinnissa kokonaisarviota, joka on sovittelutoiminnan vastuuhenkilöiden vastuulla.⁴²⁷ Voisi siten tulkita, että kuvatussa kaltaisessa epäselvässä kiistotilanteessa vastuuhenkilöiden tavoitteena olisi harkintansa ja tulkintansa avulla muodostaa mahdollisimman kattava kokonaiskuva osapuolten välisestä suhteesta ja siitä, voidaanko heitä pitää sovittelulain tarkoittamina, toisilleen läheisinä henkilöinä ja siten sovittelulain 3 a §:n soveltamisalaan kuuluvina henkilöinä vai ei.

⁴²² Uhidirektiivi, 12 artikla.

⁴²³ H4.

⁴²⁴ H3, H5.

⁴²⁵ H5.

⁴²⁶ HE 130/2024 vp, s. 50.

⁴²⁷ Autere–Halonon–Kiviperä–Rimpilä 2023, s. 54.

6.3.4 Lainmuutoksiin suhtautuminen

Sen sijaan, että lainmuutoksissa olisi tulkittu olleen kyse vakiintuneiden käytäntöjen kirjaamisesta lakiin, kuvattiin muutoksen olleen tosiasiallinen kaikkien haastateltavien toimesta.⁴²⁸ Kuten on tullut ilmi, lähisuhdeväkivallan sovittelun riskit ja erityisyys tiedostettiin aikanaan jo ennen sovittelulain voimaantuloa, mutta sovittelulain tultua voimaan kyse ei kuitenkaan ole ollut siitä, etteikö lähisuhdeväkivaltaa olisi voinut sovittaa lainkaan. Kyse on ollut lainvalmisteluaineistojen mukaisesti siitä, että lähisuhdeväkivallan sovitteluun tulisi pitää pidättyväinen suhde,⁴²⁹ minkä voidaan käytännössä katsoa näkyneen esimerkiksi siten, että sovitteluprosessi on muotoutunut lähisuhdeväkivallan kohdalla omanlaisekseen. Lähisuhdeväkivallan sovittelu itsessään on kuitenkin ollut sovittelulain puitteissa mahdollista, kun taas lainmuutosten voimaan tultua tilanne on se, ettei lähisuhdeväkivaltaa voi enää sovittaa lainkaan.

Haastattelutuloksissa korostui, ettei sovittelukentällä oltu tyytyväisiä lainmuutosten voimaantumoon eli lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämiseen. Perusteluissa esille nousi monia syitä kuten se, etteivät asiakkaat enää saa asiantuntevaa palveluohjausta tai maksutonta sovittelupalvelua sellaista halutessaan.⁴³⁰ Palveluohjauksen heikentyminen tunnistettiin jo lakia valmisteltaessa mahdolliseksi ongelmaksi. Lain esitöissä tiedostettiin, että muutosten seurauksena lähisuhdeväkivaltarikosten osapuolilla on käytössään vähemmän väkivaltaan puuttumiseen suunnattuja palveluja.⁴³¹ Sovittelun kautta osapuolilla on myös esimerkiksi mahdollisuus päästä muun avun piiriin, eikä rikosprosessi pysty tarjoamaan tällaista apua.⁴³²

Toisaalta esille nousi myös kysymys siitä, miten uuden sovittelulain katsotaan parantavan uhrin oikeuksia.⁴³³ Vaikka esimerkiksi lainmuutosten yhtenä tarkoituksena on ollut pyr-

⁴²⁸ H1, H2, H3, H4, H5.

⁴²⁹ HE 93/2005 vp, s. 16.

⁴³⁰ H3.

⁴³¹ HE 130/2024 vp, s. 35.

⁴³² HE 130/2024 vp, s. 22 ja 38.

⁴³³ H5.

kiä varmistamaan, ettei lähisuhdeväkivaltarikosten kohdalla rikosprosessi voi päättyä sovittelulain mukaiseen sovintoon,⁴³⁴ ei asia ole niin yksinkertainen. Lainvalmisteluaineistossa nostettiin esimerkiksi esille, kuinka asian eteneminen rikosprosessissa voi jopa heikentää uhrin tilannetta, jos esimerkiksi tapahtuneen seurauksena olisi pitkän ajan kuluttua määrättävä sakkotuomio, eikä konfliktia voida käsitellä enää muissa tukipalveluissa.⁴³⁵

Myöskään sen, ettei lähisuhdeväkivaltarikos enää päädy soviteltavaksi sovitteluun, ei voida katsoa takaavan sitä, että asiaa käsitellään tuomioon asti rikosprosessissa. Syyttäjällä on mahdollisuus jättää syyte nostamatta esimerkiksi siinä tapauksessa, että epäillystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja tekoa on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioden pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä (ETL 3:10 ja ROL 1:7). Esitutkinnan rajoittaminen tapahtuisi tällöin niin kutsutulla vähäisyysperusteella, eikä asian käsittelyä enää jatkettaisi. Esitutkintaa voidaan toisaalta rajoittaa myös esimerkiksi niin kutsutulla prosessuaalisella perusteella. Tällöin rikosprosessi voi päättyä esimerkiksi näytön puuttumisen vuoksi, jonka vuoksi myös epäilty tekijä voidaan jättää rangaistukseen tuomitsematta.⁴³⁶ Juuri näytön puuttumista voidaan pitää todennäköisenä syynä lähisuhdeväkivaltarikosten rikosprosessin keskeytymiselle, kun otetaan huomioon esimerkiksi se, että osapuolet mahdollisesti teon jälkeen ovat yhä toistensa kanssa lähisuhteessa, eikä asiaa välttämättä sen vuoksi haluta käsitellä rikosprosessissa.⁴³⁷

Haastatteluissa ilmeni, kuinka hankalana asiana koettiin se, että lainmuutokset ja uudistustoimenpiteet kohdistuvat vain sovitteluun. Hämmästyttä perusteltiin erityisesti sillä, että jos tavoitteena on, että mahdollisimman moni rikosasia etenisi käräjäoikeuteen saakka, olisi syyttäjien syyteharkinnan uudistaminen myös tärkeää.⁴³⁸ Lainmuutoksia valmisteltaessa pohdittiinkin esimerkiksi sitä, pitäisikö sovittelulakia muuttaa niin, että lähisuhdeväkivaltarikosta koskevan sovittelualoitteen saisi tehdä syyttäjä vasta sitten, kun esitutkinta on käyty loppuun asti. Näin olisi voitu turvata asian eteneminen rikosprosessissa syyteharkintaan asti, vaikka rikosta olisikin lopulta päädytty sovitteluun. Tähän

⁴³⁴ HE 130/2024 vp, s. 29.

⁴³⁵ LaVM 10/2024 vp, s. 5.

⁴³⁶ HE 130/2024 vp, s. 28 ja 38.

⁴³⁷ H5. Ks. OK 17:18.2 ja tämän tutkielman luku 2.4.

⁴³⁸ H5.

vaihtoehtoon ei kuitenkaan päädytty, sillä lähisuhdeväkivallan sovittelu olisi yhä ollut sovittelulain puitteissa mahdollista, vaikka Orpon hallitusohjelman kirjauksessa tavoitteena oli luopua siitä kokonaan.⁴³⁹

Vaikka haastatteluissa siten korostui, kuinka lainmuutoksiin ei sovittelukentällä olla tyytyväisiä, tuli haastatteluissa myös esille joitakin lainmuutosten aiheuttamia, positiiviseksi luonnehdittuja muutoksia. Koska lähisuhdeväkivallan sovittelu on laajasti kritisoitu, nähtiin lainmuutosten aiheuttamana positiivisena muutoksena se, ettei lähisuhdeväkivallan sovitteluun voi kohdistaa enää kritiikkiä, sillä sovittelu ei enää ole lain sallimissa rajoissa mahdollista.⁴⁴⁰ Lisäksi positiivisena vaikutuksena koettiin myös, ettei enää voida sovitella tapauksia, joiden osalta sovitteluun voisi pitää kyseenalaisena menettelyä.⁴⁴¹ Siten on mahdollista päätellä, että vanhan lain voimassaolon aikaan on toisinaan ollut myös haasteellista arvioida rikoksen soveltumista sovitteluun juuri lähisuhdeväkivaltatilanteissa.

Sen sijaan haastattelutulosten perusteella ei ole mahdollista muodostaa tarkkaa käsitystä siitä, kuinka rikoksen uhrin tai tekijän suhtautuneet siihen, ettei lähisuhdeväkivallan sovittelu ole enää mahdollista. ”Pöyristyneitä” reaktioita lainmuutokseen oli lähinnä ilmennyt sellaisten henkilöiden osalta, joiden sovittelualoite oli jätetty ennen vuoden vaihdetta ja joiden tapauksen kohdalla sovittelu oli vielä mahdollista.⁴⁴² Sen sijaan vastausta ei ollut vielä saatavilla siihen, kuinka osapuolet suhtautuisivat uuteen sovittelulakiin siinä tapauksessa, ettei heidän tapauksensa voisi uuden lain vuoksi sovitella.⁴⁴³ Syy tähän lienee luonnollisesti suurelta osin siinä, että kyse on vielä tutkimuksen tekohetkellä hyvin tuoreesta laista, jonka voimaantulosta saattaa moni olla toistaiseksi tietämätönkin.

⁴³⁹ HE 130/2024 vp, s. 40.

⁴⁴⁰ H2, H4.

⁴⁴¹ H5.

⁴⁴² H1, H2.

⁴⁴³ H3, H4.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kuten tiedämme, on väistämätöntä, että ajan kuluessa yhteiskuntamme muuttuu ja kehittyy. Siten voidaan ajatella, että paikkansa on myös sillä, että aika ajoin voimassa olevaa lainsäädäntöä pyritään uudistamaan kohdistamalla siihen tarpeelliseksi havaittuja muutoksia. Tämän tutkielman osalta olemme voineet huomata, kuinka lainsäätäjä on katsonut tarpeelliseksi uudistaa sovittelulainsäädäntöä joulukuun 2024 lainmuutosten mukaisesti. Tutkielma on käsitellyt sitä, miten lainmuutokset ovat muuttaneet lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten sovittelua ja toisaalta sitä, miksi muutoksiin on päädytty. Lopuksi tutkielma on myös tuonut esille, kuinka lainmuutokset ovat vaikuttaneet rikossovittelussa käytännön tasolla ja miten muutoksiin on sovittelutoiminnassa suhtauduttu. Tehdyn tutkimuksen perusteella tutkielman kolmeen tutkimuskysymykseen on johdettavissa seuraavanlaiset johtopäätökset.

Ensinnäkin säädetyt lainmuutokset – erityisesti sovittelulain uusi 3 a §, muuttivat keskeisesti sovittelulain soveltamisalaa kaventaen sitä lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten kohdalla eli rajaten lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten sovittelun soveltamisalan ulkopuolelle. Toisin sanoen ennen lainmuutoksia myös lähisuuhdeväkivallan soveltumista sovitteluun arvioitiin seuraavien seikkojen avulla.⁴⁴⁴ Sovittelulain 3.1 §:stä ilmenevässä soveltuvuusarvioinnissa huomio kiinnittyy keskeisesti rikokseen liittyviin piirteisiin. *Rikoksen laadulla ja tekotavalla, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäisellä suhteella sekä muilla rikokseen liittyvillä seikoilla kokonaisuutena* on merkitystä sen suhteen, soveltuuko rikosasia sovittelulain mukaiseen sovittelumenettelyyn. Koska ennen lainmuutoksia myös lähisuuhdeväkivallan soveltumista sovitteluun arvioitiin sovittelulain 3 §:n mukaan, tapahtui soveltuvuusarvio melko avoimen säännöksen mukaisesti. Toisin sanoen on huomioitava, että muiden kuin lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten soveltuvuutta sovitteluun arvioidaan yhä melko avoimen säännöksen ohjaamana.

⁴⁴⁴ HE 130/2024 vp, s. 4–5.

Sovittelulain edellä mainittua kohtaa (sovittelulain 3.1 §) voisi kuvailla epätäsmälliseksi, sillä siitä ilmenevät kriteerit jättävät asioita tulkinnan varaan. Säännös ei esimerkiksi tarkkaan määrittele sovittelun ulkopuolelle jääviä rikostyyppisiä,⁴⁴⁵ vaan listaa sen sijaan seikkoja, joihin soveltuvuusarviointia tehtäessä tulee kiinnittää huomiota ja joiden perusteella ratkaisu rikoksen sovittelukelpoisuudesta tulee tehdä. Vaikka säännöksen osalta pääteltävissä kuitenkin on, ettei lähisuhdeväkivaltarikosta koskeva sovittelu voinut koskea esimerkiksi vakavimpia rikoksia,⁴⁴⁶ jättivät käsitteinä *rikoksen laatu* ja *tekotapa* paljon asioita viranomaisten harkinnan varaan, eikä esimerkiksi yksinään säännöksestä ollut mahdollista päätellä sitä, mitkä rikokset, millaisten tosiseikkojen vallitessa, ovat soviteltavissa. Lähisuhdeväkivallan sovittelu perustui siten ennen lainmuutoksia sovittelulakia tulkittaessa vahvasti tapauskohtaiseen harkintaan.⁴⁴⁷

Sovittelulain uusi 3 a § kaventaa sovittelussa käsiteltävien asioiden (sovittelulain 3 §) alaa rajoittamalla sovittelua 3 a §:n kaltaisissa tilanteissa. Vaikka sääntelyn sisältö sinällään on ymmärrettävissä sen kieltäen melko yksiselitteisesti virallisen syytteen alaisten lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelemisen, voidaan siihen katsoa kohdistuvan myös tulkinnanvaraisuutta. Tulkinnanvaraisuudet liittyvät keskeisesti sovittelulain 3 a §:n sisältämään rikoslain viittaukseen (RL 21:16.1,2) eli siihen, keihin säännöstä ylipäätään voidaan soveltaa. Kuten tutkielmassa on tullut ilmi, *läheisen henkilön* määrittelyminen ei ole yksinkertaista. Säännöstä analysoidessa voidaan kuitenkin ajatella, että esitöissä on pyritty määrittelymään *läheisen* käsitettä niin tarkasti, kun sen määrittelymisen on ajateltu olevan paitsi mahdollista myös tarkoituksenmukaista. Lain esitöissä on esimerkiksi todettu yksiselitteisesti, että ”koska ne henkilökohtaiset suhteet, joiden vuoksi henkilö voi olla toiselle läheinen, voivat olla monenlaisia, täysin tyhjentävää luetteloa niistä ei ole mahdollista laatia”. Tämä toteamus käy ilmi paitsi hallituksen esityksestä HE 130/2024 vp, myös aikaisemmista esitöistä, joissa läheisen henkilön määrittelyä on arvioitu.⁴⁴⁸

Siten huolimatta siitä, että *läheisen* käsitteen sisältöä on myös aikaisemmin arvioitu ja pyritty tulkitsemaan, on lain esitöissä tyydytty toteamaan, ettei tyhjentävää luetteloa ole

⁴⁴⁵ HE 93/2005 vp, s. 16.

⁴⁴⁶ Jo ennen sovittelulakia sovitteluun on tyypillisesti ohjattu erityisesti lieviä rikoksia sekä rikoksia, jotka ovat nuorten tekemiä (ks. Elonheimo 2004, s. 195). Lain tultua voimaan tyypillisiä soviteltavia rikoksia ovat olleet esimerkiksi vahingonteot, varkaudet sekä pahoinpitelyt (Linna 2019, s. 187).

⁴⁴⁷ HE 130/2024 vp, s. 41.

⁴⁴⁸ Ks. HE 6/1997 vp, s. 44, HE 78/2010 vp, s. 25 ja HE 130/2024 vp, s. 50.

mahdollista laatia. Tätä samaa kaavaa määrittelyn suhteen on päädytty jatkamaan myös sovittelulain 3 a §:n lainvalmisteluaineistojen kohdalla. Edellä mainitun esitöistä ilmenevän lausahduksen voidaan tulkita kiteyttävän vahvasti sen, mitä lainsäätäjät on ajatellut läheisen käsitteestä. Käsitteen sisältö nähdään monipuolisena, yksiselitteisesti ja täsmällisesti määrittelemättömänä. Käsitteenä, jonka viimesijainen määrittely tapahtuu käytännössä sovittelutoimiston arvioinnissa.⁴⁴⁹

Niin ollen pääteltävissä on, että vaikka sovittelulain uusi 3 a § sisältääkin tulkinnanvaraasen soveltamiseen liittyen, on sen sisältö kuitenkin tuonut rajoja siihen, milloin rikoksen sovittelu on ylipäättään mahdollista. Vaikka edelleen muiden kuin lähisuhdeväkivallan kontekstissa tapahtuneiden rikosten kohdalla soveltuvuusarvioinnissa sovelletaankin sovittelulain 3 §:n yleisluonteisia kriteerejä, voidaan soveltamisalan kokonaisuuden katsoa muotoutuvan tarkemmaksi, kun soviteltavien rikosten alaa on rajattu. Lisäksi vaikka soveltamisalaa rajoitettiin, huomattava on, että sovittelu on edelleen mahdollista sellaisten lähisuhdeväkivaltarikosten kohdalla, joissa on kyse asianomistajarikoksista (sovittelulain 3 a:3.1) tai siitä, että rikos on kohdistunut alaikäisen epäillyn huoltajaan tai sukulaiseen, eikä teosta ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa (sovittelulain 3 a:3.2). Lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten sovittelu ei siten ole absoluuttisesti kiellettyä, vaan sallittua tiettyjen poikkeusten vallitessa.

Toisekseen joulukuun 2024 lainmuutosten taustalla vaikuttavat syyt kulminoituvat lähisuhdeväkivallan uhrien ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja toteutumiseen. Kuten tutkielmassa on tullut ilmi, lähisuhdeväkivalta on huomioitu kansainvälisoikeudellisesti ilmiönä ja riskinä ihmisoikeuksien toteutumiselle. Vaikka lähisuhdeväkivallan sovittelua ei ole suositeltu lakkauttamaan kokonaan, on kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toimeenpanoa valvovat elimet suhtautuneet toimintaan kriittisesti ja siksi pyrkineet ohjaamaan toimintaa Suomelle antamiensa suosituksien kautta.⁴⁵⁰ Joissakin yhteyksissä on esimerkiksi suoraan otettu kantaa lähisuhdeväkivallan sovitteluun ja kehoitettu sopimuksen osapuolia pohtimaan lähisuhdeväkivallan sovittelun toteuttamista sekä raporttoimaan annetuista suosituksista ja kansallisesti toteutetuista toimista. Tuoreimmassa raportissaan esimerkiksi GREVIO-asiantuntijaryhmä korosti, että tehokas tutkinta, syytteenpano

⁴⁴⁹ HE 130/2024 vp, s. 50.

⁴⁵⁰ LaVM 10/2024 vp, s. 4.

sekä seuraamukset ovat olennaisia asioita Istanbulin sopimuksessa, ja että poliisilla sekä syyttäjillä on keskeinen rooli lähisuhdeväkivallan tehokkaassa torjunnassa. Toisaalta se oli raportissaan myös huolissaan siitä, että Suomen lainvalvontaviranomaisten henkilötö-pulan vuoksi uhreja saatetaan ohjata sovitteluun, jotta poliisin työtaakkaa voitaisiin ke-ventää.⁴⁵¹ Raportissa asiantuntijaryhmä myös totesi, kuinka CEDAW-komitea oli ilmais- sut huolensa lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkumisesta Suomessa ja kuinka myös ky- seinen komitea oli suositellut asettamaan syytteenpanon tällaisissa tapauksissa sovit- telun edelle, varmistaen siten sen, ettei sovitteluun ohjaaminen pysäytä rikosprosessin etenemistä.⁴⁵² Lisäksi esimerkiksi Istanbulin sopimuksen osapuolten komitean antamiin suosituksiin Suomen tulee antaa raporttinsa kesäkuussa 2025.⁴⁵³

Paitsi että sovittelulain mukaiseen lähisuhdeväkivaltaa koskevaan sovitteluprosessiin on kohdistunut painetta kansainvälisoikeudellisia sopimuksia valvovien tahojen toimesta, on toimintaa kritisoitu myös kansallisesti. Kansalliset kehitystarpeet sen sijaan ovat luonnol- lisesti osin johtuneet kansainvälisoikeudellisten sopimusten sitovuudesta. Istanbulin so- pimuksen täytäntöönpanon toteutumista seuraava GREVIO-asiantuntijaryhmä nosti esi- merkiksi esille viimeisimmässä raportissaan, kuinka se piti myönteisenä asiana THL:n laatimaa hyvän käytännön mallia lähisuhdeväkivallan sovitteluun.⁴⁵⁴ Lisäksi GREVIO totesi raportissaan olevansa tyytyväinen siihen, että hallitusohjelmaan oli sisällytetty ta- voite perheväkivaltatapausten jättämisestä pääsääntöisesti rikossovittelun ulkopuolelle. GREVIO myös pani merkille, että lainmuutosehdotus tullaan esittelemään eduskunnalle syksyn 2024 aikana.⁴⁵⁵

Joka tapauksessa kansallisesti lähisuhdeväkivallan sovittelun rajoittaminen on ollut esillä jo vuosien ajan, erityisesti lähisuhdeväkivallan osapuolten välisen epätasapainon vuoksi. Lähisuhdeväkivaltaa on pidetty erityisen moitittavana uhrin haavoittuvaisen ja riippuvai- sen aseman vuoksi,⁴⁵⁶ eikä sovittelumenettelyn ole katsottu huomioivan uhrin oikeuksia tarpeellisella tavalla. Sen sijaan uhrin oikeuksien toteutumisen on katsottu kärsivän osa-

⁴⁵¹ GREVIO 2024, s. 40.

⁴⁵² GREVIO 2024, s. 39 ja CEDAW-komitea 2022, s. 8.

⁴⁵³ Istanbulin sopimuksen osapuolten komitea 2023, s. 3.

⁴⁵⁴ GREVIO 2024, s. 39.

⁴⁵⁵ GREVIO 2024, s. 40.

⁴⁵⁶ LaVM 21/2010 vp, s. 2.

puolten käsitellessä rikosta sovittelulain mukaisessa sovittelussa. Vanhan sovittelusääntelyn keskeisenä ongelmana nähtiinkin se, miten lähisuhdeväkivaltarikosta koskevan sovittelun osalta voidaan varmistua molempien osapuolten vapaaehtoisuudesta, eli toisin sanoen uhrin tosiasiallisen tahdon toteutumisesta. Tämän ohella uudistusten yhteydessä nähtiin tarpeellisenä varmistaa, että uhri saa asiaansa käsitellyksi myös perinteisen rikosprosessin mukaisesti, eikä rikosprosessi voi päättyä asiassa saavutetun sovinnon vuoksi. Sovitteluprosessia onkin arvioitu esimerkiksi useissa hallitusohjelmissa ja virallisiasiakirjoissa, jotka ovat ottaneet kantaa suoraan myös lähisuhdeväkivallan sovitteluun.⁴⁵⁷ Sovitteluprosessia on haluttu vahvistaa erityisesti lähisuhdeväkivallan osalta muun ohella sen kohtaaman kritiikin vuoksi ja ylipäättään siksi, että asiakkaiden palveleminen olisi mahdollisimman hyvää. Hallitusohjelmien ohella niihin liittyvissä ohjelmissa on läpi koko 2010-luvun pyritty ylipäättään siihen, että sovittelua edistettäisiin ja vahvistettaisiin.⁴⁵⁸

Niin ollen siitä huolimatta, että useat kansainväliset sopimukset velvoittavat jäsenmaitaan pitämään huolta yksilöiden oikeuksien toteutumisesta, oli kansallisesti ennen joulukuun 2024 lainmuutoksia lähisuhteessa tapahtuvien rikosten sovittelu mahdollista. Toisin sanoen, vaikka painetta lähisuhdeväkivallan sovitteluun kohtaan onkin kansainväliseltä tasolta kohdistettu jo vuosien ajan, ei lähisuhdeväkivallan sovittelussa ole luonnollisesti ollut kyse kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vastaisesta toiminnasta.⁴⁵⁹ Toisaalta nähtävissä on, että vaikka lähisuhdeväkivallan sovitteluun on lisäksi kansallisesti kohdistunut kehitysehdotuksia ja muutostarpeiden arviointia aikaisemminkin, eivät aiheet ole kuitenkaan lopulta johtaneet lähisuhdeväkivallan sovittelun rajoittamiseen. Siten myöskään ennen 1.1.2025 voimaan tulleita lainmuutoksia sovittelulakiin ei sisältynyt uuteen 3 a §:ään verrattavia rajoituksia koskien läheiseen kohdistuneen rikoksen sovitteluun. Analysoidessa on toki otettava huomioon, että kansallisesti lähisuhdeväkivallan sovitteluun on kohdistunut kritiikkiä ja muutosehdotuksia pääosin virallisiasiakirjojen⁴⁶⁰ muodossa sekä erilaisten järjestöjen⁴⁶¹ taholta, joiden toimintaa ohjaavat heille merkitykselliset in-

⁴⁵⁷ Ks. esim. Hallitusohjelma: Avoin, oikeudenmukainen ja rohkea Suomi 2011, s. 26, Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016–2019, s. 15, Hallitusohjelma: Osallistava ja osaava Suomi 12/2019, s. 88 ja Hallitusohjelma: Osallistava ja osaava Suomi 6/2019, s. 86.

⁴⁵⁸ Autere–Halonen–Kiviperä–Rimpilä 2023, s. 5.

⁴⁵⁹ HE 130/2024 vp, s. 24.

⁴⁶⁰ Tällä viitataan esimerkiksi hallitusohjelmiin, joita on käsitelty tutkielman luvussa 5.2.

⁴⁶¹ Ks. esim. Amnesty: Lähisuhdeväkivallan sovittelussa vakavia riskejä uhrin kannalta – järjestöt jättivät kannanoton Saarikolle, 12.12.2018.

tressit. Toisaalta *pro et contra* -argumentoinnin mukaisesti on tuotava esille, kuinka lähisuhdeväkivallan sovitteluun on myös suhtauduttu positiivisesti. Muun ohella sovitteluun osallistuneet lähisuhdeväkivaltaa kokeneet rikoksen uhrin ovat olleet tutkitusti myös tyytyväisiä sovitteluun.⁴⁶²

Luonnollisesti myös sovittelukentällä on pidetty lähisuhdeväkivallan sovittelua huolellisena menettelyinä,⁴⁶³ jossa osapuolia on kyetty selvästi auttamaan esimerkiksi edellytysten vallitessa jatkamaan suhdettaan tai hakeutumaan muun avun piiriin.⁴⁶⁴ Sovittelija ja konfliktinratkaisun ammattilainen *Miriam Attias* on kolumnissaan todennut, kuinka ”lähisuhdeväkivallan sovittelu kärsii vielä tänä päivänä ikivanhasta, väärästä mielikuvasta”. Tällä Attias viittaa siihen vallalla olevaan käsitykseen, jonka mukaan sovittelun tarkoituksena olisi vain sovinto.⁴⁶⁵ Tutkimuksen yhteydessä toteutetuissa haastatteluissa tuli myös ilmi, kuinka lainmuutosten taustalla nähdään olevan sovitteluun liittyviä väärinymmärryksiä esimerkiksi sovittelun edellytysten arviointiprosessin osalta.⁴⁶⁶ On siten todettavissa, ettei sovittelun voida yksiselitteisesti katsoa olevan huono asia kaikkien lähisuhdeväkivallan uhrienkaan osalta, vaikka yleisestä näkökulmasta menettelyyn voidaankin katsoa liittyvän uhrin oikeuksia vaarantavia tekijöitä.

Sen, miksi joulukuun 2024 lainmuutoksiin on päädytty juuri nyt, voidaan tulkita kertovan oikeuspoliittisesta suunnanmuutoksesta, joka johtuneekin ainakin osittain yhteiskunnallisten arvostusten muutoksesta. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, kuinka ”todella olennaiset yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset aiheuttavat oikeudellisia muutoksia”.⁴⁶⁷ Siinä missä 1970–1990-luvuilla restoratiivisen oikeuden menettelyillä katsottiin toteutettavan uhrin oikeuksia mahdollistamalla hänelle tilaisuus käsitellä rikosta tekijän kanssa keski-

⁴⁶² Esimerkiksi valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan toteuttaman tutkimuksen mukaan tutkimukseen osallistuneista haastateltavista yhteensä 9/11 oli ollut tyytyväisiä lähisuhdeväkivaltaa koskevaan sovitteluprosessiin kokonaisuutena (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:11, s. 66).

⁴⁶³ Ks. tutkielman luvut 6.2 ja 6.3.

⁴⁶⁴ Iivari 5/2010, s. 38–39.

⁴⁶⁵ Yle: Miriam Attiaksen kolumni: Hallitus pohtii lähisuhdeväkivallan sovittelun lopettamista – siinä voi mennä lapsi pesuveiden mukana, 28.2.2024.

⁴⁶⁶ H5.

⁴⁶⁷ Kekkonen 2009, s. 5.

näisellä vuoropuhelulla, on myöhemmin 2000-luvulla nähtävissä punitiivisen kriminaalipolitiikan linjan vahvistumista.⁴⁶⁸ Lähisuhdeväkivallan käsitteleminen ja eteneminen rikosprosessissa on nähty uhrin oikeuksien näkökulmasta merkityksellisenä asiana,⁴⁶⁹ ja uhrin oikeuksien toteutumiseen annetaan yhä enemmän painoarvoa.

Lisäksi ylipäättään esimerkiksi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvät teemat ovat viime vuosien aikana olleet kasvavassa määrin esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Muiden ohella esimerkiksi juuri lähisuhdeväkivallan sovittelua on kuvattu yhdeksi tasa-arvo-ongelmaksi⁴⁷⁰ sen kohdistuessa enemmän naisiin.⁴⁷¹ Voidaan siten tulla johtopäätökseen, että sovittelulain uudistusten ja niiden myötä seuranneen lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelukiellon taustalla on vaikuttanut useita syitä. Kuten kriminaalipolitiikan kehitystä on oikeuskirjallisuudessa 2010-luvulla ennustettu, ”luvassa on kasvava määrä uhrin oikeuksien nimissä tehtyjä kontrollin tiukennuksia”.⁴⁷² Tutkielmassa esitettyjen tietojen valossa lienee siten mahdollista todeta, että joulukuun 2024 lainmuutosten kohdalla on kyse edellä kuvatun kaltaisesta uhrin oikeuksiin liittyvästä kontrollin tiukennuksesta. Toisin sanoen, vaikka lähisuhdeväkivallan sovittelun voidaan katsoa olleen myös hyödyllinen menettely rikoksen osapuolille, katsoi lainsäätäjät siihen liittyvän sellaisia perustavanlaatuisia ongelmia, joiden ratkaiseminen ei olisi ollut mahdollista toimintaa kehittämällä.⁴⁷³

Kolmatta tutkimuskysymystä varten toteutettujen haastattelujen tarkoituksena oli saada sovittelutoiminnasta tietoa sen suhteen, kuinka 1.1.2025 voimaan tulleet lainmuutokset ovat tähän mennessä vaikuttaneet rikossovittelussa käytännön tasolla. Huomionarvoista kuitenkin on, että koska tutkimuksen kohteena olevat sovittelulakia koskevat lainmuutokset ovat olleet voimassa tutkimuksen tekohetkellä vasta vähän aikaa, voi sen luonnollisesti jokseenkin olettaa vaikuttaneen haastatteluista saatuun aineistoon ja sen kattavuuteen.

⁴⁶⁸ Sen sijaan kriminaalipolitiikan kiristyminen on oikeuskirjallisuudessa yhdistetty esimerkiksi kasvavaan turvattomuuteen (Lappi-Seppälä 2012, s. 43).

⁴⁶⁹ LaVM 10/2024 vp, s. 5.

⁴⁷⁰ Ks. Yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi: Lähisuhdeväkivallan sovittelu on tasa-arvo-ongelma, 22.5.2023.

⁴⁷¹ Vuonna 2023 esimerkiksi 74 % täysi-ikäisistä lähisuhdeväkivallan uhreista oli naisia, kun puolestaan epäillyistä 75 % oli miehiä (Tilastokeskus: Viranomaisten tietoon tullut pari- ja lähisuhdeväkivalta kasvoi 5 % vuonna 2023).

⁴⁷² Lappi-Seppälä 2013, s. 44.

⁴⁷³ HE 130/2024 vp, s. 28.

teen. Toisin sanoen on todennäköistä, etteivät haastateltavat pystyneet arvioimaan lainmuutosten aiheuttamia vaikutuksia samalla tapaa, kuin tilanteessa, että haastattelut olisi toteutettu esimerkiksi vuoden kuluttua lainmuutosten voimaantulosta.

Kuten tutkielmassa on tuotu esille, lainmuutokset olivat vaikuttaneet sovittelutoiminnan arkeen niin sovittelutoiminnan käytännön järjestämisen kuin myös uuden sovittelulain tulkitsemisen suhteen. Uuden lain soveltamisala eli toisin sanoen seurustelusuhteen arvioiminen lähisuhteena oli erityisesti herättänyt pohdintaa ja aiheuttanut tulkinnallisia ongelmia vähintäänkin teoreettisella tasolla. Haastatteluaineiston perusteella on mahdollista päätyä siihen, että seurustelusuhteen arvioimisen yhteydessä painotus on tapauskohtaisessa harkinnassa ja arvioinnissa. Tapauskohtaiseen arviointiin ohjaavat myös RL 21:16.1,2:n taustalla vaikuttavat lain esityöt, jotka toteavat, ettei tyhjentävää luetteloa *läheisen* käsitteen osalta ole määriteltävissä.⁴⁷⁴

Haastatteluista saadun aineiston voidaan katsoa myös valaisseen, kuinka sovittelukentällä oli suhtauduttu sovittelulain muutoksiin. Negatiivinen suhtautuminen lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämiseen toistui haastatteluissa poikkeuksetta, eikä lainmuutoksiin itessään nähty liittyvän juurikaan positiivisia muutoksia. Kielteinen suhtautuminen on ymmärrettävää, kun ottaa huomioon, että joulukuun 2024 lainmuutoksissa on kyse sovittelutoiminnan rajoittamisesta. Sovittelun tavoitteena on ollut käsitellä rikosta kestävämmällä tavalla, kuin mitä pelkkä rikosprosessin lopputulos voi osapuolille tarjota,⁴⁷⁵ mutta lainmuutosten seurauksena sovittelu ei ole enää mahdollista lähisuhdeväkivallan kohdalla kuin poikkeuksellisissa tilanteissa.

Negatiivisen suhtautumisen taustalla vaikutti erityisesti sovittelukentällä vallitseva huoli niin uhrin kuin toisaalta myös epäillyn avunsaamisesta jatkossa lähisuhdeväkivallan tilanteessa. Siinä missä lainsäätäjän näkökulmasta lainmuutosten taustalla vaikuttavana tekijänä nähtiin rikoksen uhrin oikeuksien parantaminen sekä turvaaminen täsmällistämällä sovittelulainsäädäntöä, nähtiin sovittelukentällä lainmuutokset uhrin asemaa heikentävänä muutoksena. Lainsäätäjä ja sovittelukenttä tulkitsevat uhrin oikeuksien toteutumista

⁴⁷⁴ HE 78/2010 vp, s. 25.

⁴⁷⁵ HE 130/2024 vp, s. 28.

sovittelun osalta siten päinvastaisista näkökulmista, vaikka lähisuhdeväkivallan sovittelussa onkin kyse julkisen vallan tarjoamasta palvelusta.⁴⁷⁶ Tämä lienee kuitenkin ymmärrettävää, kun ottaa huomioon, että lainsäätäjän ja sovittelukentän intressit kuten myös tehtävät eroavat toisistaan. Lainsäätäjän tehtävänä on käyttää sille kuuluvaa lainsäädäntövaltaa⁴⁷⁷ yhteiskunnallisten ja oikeuspoliittisten arvostusten mukaisesti, sovittelutoiminnassa sen sijaan vastataan yksittäisten rikosasioiden sovittelusta. Näkökulmien voidaan siten todeta vaihtelevan suuresti riippuen siitä, kenen näkökulmasta lainmuutoksia tarkastelee.

Oletettavaa on, että sovittelulain muutosten aiheuttamat konkreettiset vaikutukset ilmenevät vielä selkeämmin lähivuosien aikana. Perusteltuna on pidetty sitä, että uuden lain aiheuttamia muutoksia seurataan, ja seurannassa huomiota kiinnitetään esimerkiksi lähisuhdeväkivaltarikosten käsittelymäärissä rikosprosessiketjun eri viranomaisissa tapahtuneisiin muutoksiin, uhrien kokemuksiin rikosprosessista sekä siihen, kuinka epäillyt ovat tulleet ohjatuiksi eri palvelujen pariin.⁴⁷⁸ Se, parantavatko toteutetut sovittelulain muutokset rikoksen uhrin asemaa tosiasiallisesti, selvinnee myös tarkemmin tulevaisuudessa. Tässä tulevaisuudessa toteutettavassa arviossa lienee merkityksellisintä kuulla rikoksen uhreja – heitä, joita sovittelulain rajoitukset läheisimmin tekijöiden ohella koskettavat, ja joiden oikeuksien turvaamisesta lainmuutoksissa on pohjimmiltaan ollut kyse.

⁴⁷⁶ HE 130/2024 vp, s. 28.

⁴⁷⁷ Jyränki–Husa 2021, s. 306.

⁴⁷⁸ HE 130/2024 vp, s. 54.